

ΟΙ ΝΕΩΣΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΖΕΑΣ

ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΥΣ ΕΥΡΗΜΑΤΑ *

Γνωστόν τοῖς πᾶσι τυγχάνει πόσον ἀλλοιοῦται ἡ θέσις καὶ τὸ σχῆμα καὶ ἐν γένει ἡ ὅλη τοπογραφία τῶν πόλεων ἐκείνων, αἵτινες ἔσχον τὸ ἀτύχημα, πλὴν τῶν ἐπενεχθεισῶν ἄλλων ὑπὸ τοῦ χρόνου καταστροφῶν ἢ μεταβολῶν, νὰ δεχθῶσιν ὑπὲρ τὸ ἀπὸ αἰῶνων κεκαλυμμένον ἔδαφος αὐτῶν, ὑπὲρ τὰ ἐπάλληλα στρώματα τὰ ἐπικαθεσθέντα ὑπὸ διαφόρων αἰτίων ἐπ' αὐτάς, νὰ δεχθῶσιν ὡς ἐπισφράγισιν τῆς αἰωνίας ταφῆς αὐτῶν νεωτέρους συνοικισμούς, νεωτέρας πόλεις, νέας ῥυμοτομίας, καὶ οἰκοδομάς, αἵτινες διὰ τῶν θεμελιώσεων αὐτῶν τὸ μὲν διακόπτουσι ἐνίοτε μακρὰν σειρὰν οἰκοδομῆς παλαιᾶς, τὸ δὲ διὰ τοῦ ὄγκου αὐτῶν δεσμεύουσι καὶ ἀπομακρύνουσι διὰ παντὸς πλέον ἀπὸ τοῦ φωτὸς τῆς ἐπιστήμης, ὅ,τι ἔζοχον πολλάκις περιέλαβεν ἀρχαία πόλις. Τοῦτο ἔπαθον πολλὰ παλαιὰ πόλεις, αἵτινες ἔσχον τὴν ἀτυχίαν νὰ ἴδωσιν ὑπὲρ ἑαυτάς ἰδρυόμενας νεωτέρας, καὶ ἰδρυόμενας πολλάκις δι' αὐτῶν τῶν ἀγορυσσομένων λειψάνων αὐτῶν, δι' αὐτῶν τῶν μνημείων τῆς ἀρχαίας αὐτῶν δόξης καὶ εὐκλείας. Τοῦτο ἔπαθον κατ' ἐξοχὴν αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς. Τίς δὲν γνωρίζει τὰ ὅπουδῆποτε τῶν Ἀθηναίων ἐν οἰαδῆποτε σκαφῇ πρὸς θεμελίωσιν ἀναφαινόμενα λείψανα οἰκοδομῆς τινος παλαιᾶς, τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν ὑπὸ τὰ θεμέλια οἰκίων ἀναφανείσαν γραμμὴν τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, τίς δὲν εἶδεν αὐτὸν τὸν περιβόλον τῆς γείτονος πόλεως ὡς ὄριον κείμενον γηπέδων εἰς δόξαν τῆς νέας ῥυμοτομίας; Προτιμῶσι πολλάκις οἱ τῶν νέων τούτων πόλεων κάτοικοι, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν παρουσιάζεται τι ἀντικείμενον ἕως μελέτης ἐπιστημονικῆς, διαφωτισμοῦ τοπογραφικοῦ τινος σημείου, νὰ καταστρέφωσι τοῦτο βανδαλικῶτατα, νὰ ποκρῦπτωσιν, εἰ δυνατόν, καὶ τὰ τελευταῖα τεμάχια τῶν καταστροφόμενων μνημείων, ἵνα μὴ παρακωλυθῇ ἡ νέα ἐργασία χάριν τῆς παλαιᾶς. Οὕτω κατεστράφησαν πλεῖστα μνημεῖα, οὕτως ἀφέθησαν οὐκ ὀλίγα νὰ παρέλθωσιν ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῶν σημερινῶν πόλεων ἀνεπιστρεπτι καλυφθέντα, ἔσαι περιβληθέντα τὴν λήθην.

Εὐτυχῶς ὅμως διὰ τὸν Πειραιᾶ, εὐτυχῶς διὰ τὴν ἐπιστήμην, διὰ

* Ἀνεγνώσθη κατὰ Μάρτιον ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου.

πάντας τοὺς ἐνασχολούμενους εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀρχαίου βίου, περιεσώθησαν ἰκανὰ σημεῖα τῆς παλαιᾶς θέσεως τῆς πόλεως, ἅτινα ἔχων τις ὡς ὀδηγόν, δύναται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον νάποτυπῶσθαι διὰ τῆς συμπλοκῆς τούτων τὸ ὅλον τῆς παλαιᾶς τοπογραφίας πλέγμα καὶ λάβῃ ἰδέαν τινὰ τῆς παλαιᾶς πόλεως ἐν συνόλῳ. Τῶν ἐξοχωτάτων σημείων οὐ μόνον διὰ τὴν πόλιν αὐτὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν καθ' ὅλον γνῶσιν τοῦ κλάδου ἐκείνου, εἰς ὃν κυρίως ἀνεδείχθησαν οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι, τοῦ ναυτικοῦ, περιφανέστατον δείγμα, ἐν συντριμμασι περιελθὼν μέχρις ἡμῶν, διὰ τῶν συντριμμάτων ὅμως αὐτῶν διδάσκον πολλὰ περὶ τῆς διαθέσεως τοῦ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων ναυστάθμου, εἶνε οἱ ἐν ἐρείπιοις πέρυσιν ἔτι τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ λαλοῦντος ἀποκαλυφθέντες καὶ ἀπεικονισθέντες νεώσοικοι τῆς Ζέας, περὶ ὧν ἤδη ἡμῖν ὁ λόγος, ἦτοι τὸ ἴδρυμα ἐκείνο, οὐ ὅμοιον ἐν Ἑλλάδι, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δὲν ἐφάνη ἔτι, οὐδ' ἠρμηνεύθη, ἴδρυμα ἐπισημότερον διὰ τὴν παλαιὰν αὐτοῦ ἀξίαν, τὴν ἰδρυσιν, τὰς περιπετείας καὶ τὴν μέχρις ἡμῶν διάσωσιν, εἰς ἐπίδειξιν τῆς ἐπιμελείας τῶν παλαιῶν καὶ θεραπείας τῆς περὶ τὰ ναυτικά. Περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ ἰδρύματος τούτου, ἵνα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ εἴπωμεν, γνωστῆς ἄλλως τὴν καταγωγὴν, σημειοῦμεν ὅτι φέρεται παρὰ τοῖς παλαιοῖς καὶ παρὰ τοῖς μετὰ ταῦτα, ὅτε μὲν ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν λέξιν νεώρια, ἄλλοτε δὲ ὑπὸ ταύτην γενικῶς καὶ οἱ νεώσοικοι κρύπτονται. Ὁ Λυσίας π. χ. γενικῶς τὴν λέξιν νεώρια μεταχειρίζεται καὶ ἀντὶ τῶν νεωσοίκων, ἐν ᾧ ὁ Δημοσθένης περὶ συμμ. σ. 184 διαστέλλει σαφῶς ταύτας ὡς καταφαίνεται ἐκ τούτου τοῦ χωρίου: «Τοὺς στρατηγούς δεῖν διανεῖμαι τόπους δέκα τῶν νεωρίων σκεψάμενους ὅπως ὡς ἐγγύτατ' ἀλλήλων κατὰ τριάκοντα ὧσι νεώσοικοι». Οὕτω δὲ διακεκριμένως καὶ παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν μετὰ ταῦτα φέρονται αἱ δύο λέξεις νεώρια καὶ νεώσοικοι, τῆς πρώτης δηλοῦσης ὀλόκληρον τὸν χώρον ἐν ᾧ ὡς μέρος κεῖται ἡ δευτέρα καὶ οὕτως ὀρθῶς φέρεται πανταχοῦ. «Νεώσοικοι (κατὰ Πολυδεύκην) καταγωγία ἐπὶ τῆς θαλάσσης φηλοδομημένα εἰς ὑποδοχὴν τῶν νεῶν ὅτε μὴ θαλαττεύοιεν, τὰ νεώρια δ' ἡ τῶν ὄλων περιβολή». Καὶ ὁ ἀοιδιμος Κοραῆς γράφων περὶ τούτων λέγει: «Νεώσοικοι (παρὰ τὸ νεὼς οἶκος) εἰσὶν, ἃ νεώρια καλεῖ Λυσίας ἐν τῷ τέλει τοῦ κατὰ Ἐρατοσθένους, γεγονότος ἐνός τῶν τριάκοντα καὶ ἅπερ ἡ νῦν συνήθεια οὐκ ἂν ἀπεικόντως καλέσειε Καραβοστάσια, ὥσπερ ἀπεκάλουν οἱ πρὸ ἡμῶν οὐ πολλῶ γεγονότες (Δουκάγγ. παρ. σ. 94) κατὰ τὸν τύπον τοῦ Πορνοστάσια. Ἄτεροι δὲ (Ἀρποκρ. λ. νεώρια, Ἡσύχ. λ. νεώσοικοι μετὰ τῶν σημ.) διαφέρειν οἶονται τῶν νεωσοί-

κων τὰ νεώρια, ὡς ταῦτα μὲν εἶναι τὴν ὄλην περιβολήν, ἕκαστον δὲ τῶν ἐν αὐτῇ νεωσοίκων μιᾶς νεὼς οἶκον εἶναι.»

Τὸ μεγαλουργόν τοῦ Θεμιστοκλέους πνεῦμα, συλλαβὸν τὴν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας πόλεις ἀνύψωσιν τῶν Ἀθηναίων, τὸν ἐξασφαλισμὸν αὐτῶν κατὰ πάσης ἄλλης ἀναφυομένης ἐν Ἑλλάδι δυνάμεως κατὰ παντὸς ἔξωθεν ἐπερχομένου πολεμίου, ἀφ' οὗ περιέβαλε τὸ ἄστυ διὰ τῶν τοιχῶν ἐκείνων πρὸς ἀνέγερσιν τῶν ὁποίων κατέβαλε πᾶσαν τὴν διπλωματικὴν αὐτοῦ δυνάμιν παρὰ τοῖς ἀρχουσι τῆς Σπάρτης, στρέφεται αἰφνης μετὰ τὴν κατὰ ξηρὰν ἐνίσχυσιν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πείθει: «καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ λοιπά..... οἰκοδομεῖν..... νομίζων τὸ τε χωρίον καλὸν εἶναι λιμένας ἔχον τρεῖς αὐτοφεῖς, καὶ αὐτοὺς ναυτικούς γεγενημένους μέγα προφέρειν εἰς τὸ κτήσασθαι δυνάμιν». Ὀχυροῦται λοιπὸν ὁ Πειραιεὺς καὶ ἀποκτῶσι τρεῖς καλοὺς λιμένας αἱ Ἀθηναῖοι, ἐν ᾧ πρότερον εἶχον τὸ Φάληρον: «οἱ δὲ βάρβαροι τῆσι νηυσὶ ὑπεραιωρηθέντες Φαλήρου· τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίνειον τότε τῶν Ἀθηναίων» (Ἡρ. VI, 416). Καὶ ὁ Πausanias ἐν ἀρχῇ: «ὁ δὲ Πειραιεὺς δῆμος μὲν ἦν ἐκ παλαιοῦ, πρότερον δὲ πρὶν ἢ Θεμιστοκλῆς Ἀθηναῖοι ἤρξεν, ἐπίνειον οὐκ ἦν· Φάληρον δὲ, ταύτη γὰρ ἐλάχιστον ἀπέχει τῆς πόλεως ἢ θάλασσα, τοῦτό σφιν ἐπίνειον ἦν..... Θεμιστοκλῆς δὲ ὡς ἤρξε, τοῖς τε γὰρ πλείοσιν ἐπιτηδειότερος ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνετο οἱ προκεῖσθαι καὶ λιμένας τρεῖς ἀνθ' ἐνός ἔχειν τοῦ Φαλήρου, τοῦτο σφίσι ἐπίνειον εἶναι κατασκευάσατο». Cum enim, κατὰ Κορνήλιον, Phalerico portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piraei portus constitutus est iisque moenibus circumdatus ut ipsam urbem dignitate aequiperaret, utilitate superaret. Κατορθοὶ λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ δείξῃ εἰς τοὺς δόξης ὀρεγομένους Ἀθηναίους τὴν πρὸς ταύτην ὁδόν, ὀδηγῶν πρὸς τὴν Σαλαμῖνα, ἐρμηνεύων τὰ ξύλινα τεῖχη, θεωρῶν δὲ τὸν Πειραιᾶ ὠφελιμότερον τῆς ἄνω πάλεως. Ἐκτοτε, ἀπὸ τῶν χρόνων βεβαίως τοῦ Θεμιστοκλέους πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἤρχισε μείζων καταβαλλομένη φροντίς περὶ τὰ ναυτικά, ὅτι περισσότερον τὰ κατ' αὐτὰ ἐμελετήθησαν, ὅτι συνεπληροῦντο βαθμηδὸν πᾶσαι αἱ ἐλλείψεις καὶ αἱ ἀπαιτήσεις στόλου μεγάλου πλέον, στόλου ὑψώσαντος οὐ μικρὸν τὸ ὄνομα τὸ ἀθηναϊκὸν διὰ τῆς ἐπιδείξεως, ἣν τελεῖ μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Πόντου. Εἰς τοὺς χρόνους βεβαίως τούτους πρέπει νὰ ναχθῇ καὶ ἡ ἰδρυσὶς ἐνός τῶν κυριωτέρων κατασκευασμάτων, τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου ἰδρύματος διὰ τὴν προφύλαξιν τῶν πλοίων, τοῦ ναυστάθμου δηλ. τοῦ περιλαμβάνοντος τὰ νεώρια, ἐν οἷς οἱ νεώσοικοι.

Οἱ νεώσοικοι οὗτοι περιεκλείοντο ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν περιβλημάτων δι' ὧν δυσάλωτότατον τὸν Πειραιᾶ κατέστησεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἦσαν δὲ τεταγμένοι εἰς τοὺς τρεῖς λιμένας ἤτοι τὸν τοῦ Κανθάρου, ὅστις κυρίως ἦτο διαμέρισμα τοῦ μεγάλου λιμένος, τὸν τῆς Ζέας καὶ τὸν τῆς Μουνηχίας. Καὶ ὁ μὲν τοῦ Κανθάρου λιμὴν, ὡς ἐκαλεῖτο, ἐν ᾧ τὰ νεώρια, ἐξήκοντα κατὰ τὰ εἰς Ἀριστοφάνην σχόλια, οὐδὲ ἔχονος διασώζει τῆς παλαιᾶς αὐτοῦ καταστάσεως, ἕνεκα τῶν μεγάλων ἀλλοιώσεων, ἃς τῷ χρόνῳ ὑπέστη, ἕνεκα τῆς μὴ διακοπείσης χρήσεως τοῦ μεγάλου λιμένος, εἰς ὃν ἀνήκεν. Ἐν τῷ τῆς Μουνηχίας δὲ λιμένι, ὅστις καλεῖται Φανάρι ἢ Τουρκολίμανο, φαίνονται τῆδε κάκεισε σημεῖα ἰκανὰ ὑπάρξεως τοιούτων κατασκευασμάτων. Ἐκεῖνα ὅμως ἀτινα σαφῶς ὄρισαν τὸ σχῆμα καὶ τὴν διάταξιν τῶν κατὰ τοὺς παλαιούς ναυστάθμων εἶνε τἀποκαλυφθέντα ἐν τοῖς νεωσοίοις τοῦ λιμένος τῆς Ζέας (ὅστις Πασᾶ λιμάνι ἀκούει).

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐφαίνοντο κατὰ τὴν παραλιακὴν ὁδὸν τὴν πρὸς Α. τῆς Ζέας κίωνων ἀρραβδώτων τμήματα καὶ τοίχος παραλλήλως τῇ ὁδῷ φερόμενος καὶ ἄλλα σημεῖα οἰκοδομῆς ἀνερμηνεύτου, οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν ἀρχαίων ἐρείπιων σημειουμένης καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις τοπογραφικοῖς τῆς Ἀττικῆς πίναξιν, οὐδὲ σχετιζομένης πρὸς τὰς ὑπὸ τὴν ἡμεροῦσαν θάλασσαν φαινομένης πέραν τῆς ὁδοῦ γραμμὰς αἰτινες κατεδείχθη ὅτι ἀπετέλουν μέρος τῶν ἐκεῖ φαινομένων λειψάνων. Τὰ λειψάνα ἐκεῖνα σκαנדάλιζοντά με ἐκάστοτε διερχόμενον ἐκεῖθεν ἠνάγκασαν νὰ ὑποδείξω εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρίαν τὴν ἀνάγκη τῆς μελέτης αὐτῶν πρὶν ἢ ἡμοῖρα καὶ ἄλλων τοιούτων ἐπελθοῦσα στερήση ἡμᾶς σπουδαίας, ὡς ὑπελάμβανον τότε, οἰκοδομῆς. Εἰσακουσθεὶς ὑπὸ τοῦ συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας καὶ ταχθεὶς νὰ ἐπιτηρήσω τὴν ἀνασκαφὴν ἐκείνην, εἰς ἐκαστὸν βῆμα, εἰς ἐκάστην τῆς μόνης ἀσφαλῶς ἀρχαιολογούσης σκαπάνης πρόοδον, ἔβλεπον ἐμφανιζομένην οἰκοδομὴν μεγάλην τὴν σπουδαιότητα ἔχουσαν διὰ τὰ ναυτικὰ τῶν παλαιῶν. Ἐκ τοῦ συνόλου τῆς ἐργασίας ἐκείνης προῆλθεν εἰς μέσον πρῶτον καὶ κύριον ὅτι τὰ ἀπὸ ἐτῶν ἐκεῖ περιφρονούμενα ἀρχαῖα λειψάνα εἶχον ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ· τοῦτο ἀρχικῶς ἐπέθη ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας· ἐπαναλαμβάνω δὲ τοῦτο οὕτως, διότι μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου δὲν εἶχε σημειωθῆ ἡ συνάφεια αὕτη. Μόνον ἐν τοῖς Karten von Attika ἐν τῷ πίνακι ὅμως τοῦ παλαιοῦ Πειραιῶς, ὅπου εἰκονίζεται ἡ πόλις ὡς ἦτο τὸ πάλαι, ὑπάρχουσι περὶ τὴν Ζέαν αἱ γραμμᾶι καὶ ὁ τοίχος τῶν νεωσοίκων, ἐν τῷ πίνακι ὅμως τῆς νέας

πόλεως οὔτε αἱ σαφῶς ἐν τῇ θαλάσῃ κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὑπάρχουσαι γραμμᾶι κεῖνται, οὔτε ἄλλως συνδέονται πρὸς τὰ ἀπὸ ἰκανοῦ σωζόμενα λειψάνα. Καὶ ἐν τοῖς περὶ τοῦ λιμένος τῆς Ζέας γραφομένοις ὑπὸ τοῦ κ. Μιχαῆφερ οἱ κίονες καὶ τὰ λειψάνα τοῦ τοίχου τὰ φαινόμενα κατὰ τὴν ἀκτὴν ὄρισμένως ἀποδίδονται εἰς στοὰν μεσολαμβάνουσαν μεταξὺ τῶν νεωσοίκων, τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ μόνον ἴσως ὑποτιθεμένων, καὶ τοῦ ὀπισθεν χώρου. Ταῦτα ὅμως ἤρθησαν διὰ τῶν ὑπὸ τῆς ἀνασκαφῆς ἀποκαλυφθέντων, καταδειξάσης ὅτι πᾶν ἄλλο ἢ στοὰν ζητητέον ἐκεῖ.

Ἀνευρέθησαν λοιπὸν ἐν τῇ ἐρεύρῃ ἐκείνῃ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας τοιαῦτα λειψάνα, τοιαῦτα ἔχον τῆς διαθέσεως τοῦ τῶν παλαιῶν ναυστάθμου ὥστε εὐκόλον εἶνε ἐκ τούτων τῶν πλῆον νὰ γνωρίζωμεν καὶ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ πλάτος καὶ κατ' ἀναλογίαν ἐνὸς ἐκάστου τῶν νεωσοίκων πάσας τὰς διαστάσεις, ἐκ δὲ τούτων καὶ περὶ τοῦ συνόλου τῶν τε κατὰ τὴν Ζέαν καὶ τῶν ἐν Κανθάρῳ καὶ Μουνηχίᾳ νὰ κρίνωμεν.

Ὅποιοι λοιπὸν τὴν κατασκευὴν οἱ νεώσοικοι οὗτοι τῆς Ζέας ;

▲

Ἐκ τῆς ἀνω ῥηθείσης ἀνασκαφῆς προῆλθεν εἰς φῶς τοίχος μακρὸς φερόμενος παραλλήλως τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ ἐκ λίθων μεγάλων ἰσοδομικῶς ἰδρυμένον. Ὁ τοίχος οὗτος εἶναι τὸ τελευταῖον ὄριον τῶν νεωρίων οὐδαμοῦ δεῖξας σχέσιν τινὰ ἢ συνάφειαν πρὸς τὸν εὐθύς ὀπισθεν χώρον. Πρὸς τὴν θάλασσαν ὁ τοίχος οὗτος εἶχε καθ' ὄρισμένα διαστήματα προεξοχὰς ἢ ἀντηρίδας, ἀντικρὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε κιονοστοιχία ἐκ κίωνων λίθου ἐγγωρίου ἀρραβδώτων, στηριζομένη ἐπὶ τετραγώνων τοῦ αὐτοῦ λίθου βάσεων, ἢ δὲ κιονοστοιχία αὕτη ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀντικρὺ τοῦ μέσου μεταξὺ τῶν δύο ἀντηρίδων. Αἱ κιονοστοιχίαι αὗται ἔβαινον, ὡς ἔδειξεν ἡ γενομένη διατομὴ τῆς ὁδοῦ μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐπὶ οὐ μικρὸν χωροῦσαι ἐντὸς αὐτῆς, ὡς δύναται τις νὰ ἴδῃ τὴν πρῶταν ὅτε τὸ φῶς βοηθεῖ ἰκανῶς πρὸς τοῦτο. Οὕτω διὰ τριῶν τοιούτων κιονοστοιχιῶν ἀπαρτίζονται δύο ἀνοίγματα μεταξὺ δύο ἀντηρίδων ἐκάστοτε διαχωριζόμενα ὑπὸ τῆς μεσαίας κιονοστοιχίας. Ἐντὸς τῶν ἀνοιγμάτων τούτων ἀνευρέθη ἐπίπεδον κεκλιμένον πρὸς τὴν θάλασσαν ποῦ μὲν ἐκ λίθων κατασκευασμένου ποῦ δ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ βράχου, ἀποτμηθέντος εἰς τὸ ἀνάλογον ἐκάστοτε ὕψος. Αἱ βάσεις τῶν κίωνων εἶναι διατεθειμέναι οὕτως ἐπὶ τοῦ βράχου ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ κεκλιμένου ἐπιπέδου, ὥστε παρακολουθοῦσι μὲν τὴν

κλίσειν αὐτοῦ, τηροῦσιν ὁμῶς καὶ τὴν σειρὰν κανονικὴν χάριν τῆς ἐπιστεγάσεως. Διότι αἱ μακρὰ αὐτὰ κιονοστοιχίαι αἱ μέχρι τῆς θαλάσσης εἰς τοῦτο ἐχρησίμευον. Τὰ κεκλιμένα δηλ. ἐπίπεδα τὰ μέχρι τῆς θαλάσσης βεβαίως κατερχόμενα εἶνε αἱ ἐσχάραι, ἐφ' ὧν ἐσύροντο τὰ πλοῖα διὰ τοῦ καταλλήλου μηχανήματος, οἱ δὲ μεταξύ τούτων κίονες ἦσαν τὰ στηρίγματα τῆς στέγης τῆς ὑπερκειμένης τῶν νεωρίων. Ἄξιον παρατηρήσεως, ἐπὶ τῆς διαθέσεως τῶν κίωνων τούτων, ἔτι εἶνε ὅτι οἱ μὲν ἀντικρῦ τῶν ἀντηρίδων εἶνε εἰς μικροτέραν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν διατεθειμένοι καὶ μᾶλλον διὰ τοῦτο συμπεπυκνωμένοι τῶν ἄλλων τῶν ἀντιστοιχούντων πρὸς τὸ μέσον τοῦ μεταξύ τῶν ἀντηρίδων διαστήματος. Τούτου λόγος σαφής ὅτι οὗτοι οἱ κατὰ τὰς ἀντηρίδας ὑπεδέχοντο καὶ μείζονα ἀντίστασιν, καθ' ὅσον ἡ στέγη ἦτο κατεσκευασμένη οὕτως, ὥστε δύο ἐσχάραι ἐστεγάζοντο ὑπὸ δύο πτερῶν, ἢ δ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐσχάρων γραμμὴ τῶν κίωνων ἀνεῖχε τὴν κορυφὴν τῆς στέγης τῶν δύο νεωσοίκων, τὰ δὲ ἄκρα ἐστηρίζοντο ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐπὶ τῶν στύλων τῶν ἐκατέρωθεν τῶν δύο ἐσχάρων· τοῦτ' αὐτὸ συνέβαινε διὰ τοὺς νεωσοίκους πάντας, ὥστε ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῶν κίωνων τῶν πρὸ τῶν ἀντηρίδων συνέπιπτον αἱ βάσεις, ἢ τὰ ἄκρα τῶν δοκῶν τῆς στέγης δύο συνεχόμενων νεωσοίκων. Κατ' ἀνάγκην ἐπειδὴ μείζον βάρος ἀνεῖχον, ἔπρεπε καὶ μείζονα συμπύκνωσιν πρὸς τοῦτο νὰ ἔχωσιν.

Ἐσχάραι ἀνευρέθησαν ἔξ μὲν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον σωζόμεναι, τρεῖς δὲ ὑπὸ τὰ χῶματα καὶ τὴν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ὁδὸν ὑποφαινόμεναι, κιονοστοιχίαι δὲ ἑννέα, ὧν τινὲς μὲν σώζουσι βάσεις κίωνων κατὰ χώραν, ἄλλαι δὲ καὶ τμήματα αὐτῶν, ὧν πολλὰ ἀνευρέθησαν ἐν τοῖς χώμασιν. Ἐὰν δ' ἀκολουθήσῃ ἡ σκαφὴ περὶ τὸν λιμένα τοῦτον, πάντως δύναται ν' ἀποκαλυφθῇ τὸ πλεῖστον τοῦ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ναυστάθμου. Διότι οὐ μόνον πρὸς τὴν πλευρὰν ταύτην, ὀπίσθεν ἐγένετο ἡ ἀνασκαφὴ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀμέσως ἀντικρῦ παραλίας μέχρι τοῦ στομίου τοῦ λιμένος σώζονται σαφῆ τὰ ἔχνη καὶ τῶν νεωσοίκων καὶ τοῦ ὀπισθεν τοίχου, ὅστις δυστυχῶς καθ' ἑκάστην καταστρέφεται ὑπὸ τῶν ἀνεγειρομένων οἰκοδομῶν, καίτοι πᾶσα καταβάλλεται προσπάθεια πρὸς παρακώλυσιν τῶν καταστροφῶν τούτων, πᾶς τρόπος εἰς δυνατὴν συντήρησιν αὐτοῦ. Γνωρίζομεν δ' εὐτυχῶς σήμερον δέκα ὄλους νεωσοίκους κατὰ σειρὰν, ὧν τρεῖς ὑποφαινόνται ἐν τῇ διατεμνύσει αὐτοῦ πρὸς Α ὁδῶν, οἱ δὲ λοιποὶ ἑπτὰ ἐκκαθαρισθέντες ἀπεικονίσθησαν ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld. Τῶν ἑπτὰ τούτων, τέσσα-

ρες μὲν συμπίπτουσιν ἐντὸς ἰδιωτικῶν γηπέδων, τρεῖς δὲ ἐπὶ μικρᾶς ἐκεῖ πλατείας καὶ ὁδοῦ τινος νέας.

Ἐπὶ τῆς γενομένης διατομῆς τῆς ὁδοῦ ἠδυνήθημεν νὰ εὐρωμεν τὸ μῆκος, ἦτοι τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν τοῦ τελευταίου τοίχου τῶν νεωσοίκων· εἶνε τοῦτο περὶ τὰ τεσσαράκοντα μέτρα. Ἐκ τοῦ μήκους τούτου δύναται νὰ ἐξαχθῇ τὸ μῆκος τῶν πλοίων κατὰ προσέγγισιν, ἀφ' οὗ γνωρίζομεν ἀκριβῶς ἤδη τὴν ἀπόστασιν τὴν μεταξύ τῶν κίωνων ἀφιεμένην, ἣτις πάντως εἰκονίζει τὸ πλάτος τῶν πλοίων. Ἡ ἀπόστασις αὕτη ἀπὸ κέντρου εἰς κέντρον κίονος εἶνε ἔξ μέτρων καὶ τεσσαράκοντα ἑκατοστῶν. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν ἐν μέτρον διὰ τε τὸ πᾶχος τοῦ κίονος καὶ μικρὸν ἀφιέμενον μέρος ἔνθεν καὶ ἔνθεν, τὸ πλάτος ὅπερ κατεῖχε τὸ πλοῖον εἶναι 5 καὶ 40 ⁰/₁₀, 5 ¹/₂ δηλ. περίπου μέτρων, ἴσως ὁμῶς δύναται νὰ περιορισθῇ καὶ εἰς πέντε μέτρα, ἀνκλογία δηλ. ἡ κατάλληλος, ἐὰν δύναται τις νὰ βασισθῇ εἰς τὸ γινόμενον δεκτὸν ἐπὶ τῶν μακρῶν πλοίων τῶν παλαιῶν ὅτι ταῦτα εἶχον μῆκος μὲν 44,70 πλάτος δὲ 4,20. Ἐκ τῆς μελέτης δὲ καὶ τῆς συγκρίσεως τῶν διαστάσεων τούτων τῶν νεωσοίκων ἐν σχέσει πρὸς τὰ σημερινὰ πλοῖα δύναται νὰ ἐξαχθῇ ὅτι τὸ σχῆμα τῶν μακρῶν πλοίων ἠγάπησαν οἱ παλαιοὶ καὶ διετήρησαν καὶ εἰς τὰς τριῆρεις αὐτῶν, πλὴν ἐὰν ὑποθεθῇ ὅτι εἰς τοὺς νεωσοίκους τούτους τῆς Ζέας ἐτοποθετοῦντο καὶ δύο ταύτοχρόνως πλοῖα μικρότερα τὸ μῆκος· τοῦτο δ' ἔνεκα τῆς μεγάλης προεκβολῆς τῶν οἰκοδομῶν τούτων ἐν τῇ θαλάσσει, ὅπερ ὁμῶς ἀποκρούεται ὑπὸ τοῦ μήκους αὐτοῦ τῶν νεωσοίκων. Ὡστε κατ' ἀνάγκην ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀνωτέρω ἀναλογίαν τῶν 40 ἢ 44 μέτρων μήκους πρὸς 4 καὶ ¹/₂ ἢ καὶ 5 πλάτους.

Ἡ εὐκολία τῆς ἀνεκλύσεως τῶν πλοίων ἐπετεύχθη ἐνταῦθα ἀριστα διὰ τῆς ὁμαλῶς βαινούσης πρὸς τὴν θάλασσαν κλίσεως τοῦ ἐδάφους, ἣτις φθάνει εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἐσχάρας ἡρέμα ὑψουμένου τοῦ ἐδάφους εἰς μέτρα 4,89· ἐὰν προστεθῶσιν αἱ ὑποβοηθητικαὶ μηχαναὶ καὶ ἡ ὄθησις αὐτῶν, σαφῶς δηλοῦται ἡ εὐχέρεια τῆς συχνῆς ἀνεκλύσεως καὶ καθεκλύσεως τῶν πλοίων. Πάντως δὲ τὰ μηχανήματα ταῦτα ἦσαν κινητὰ τινα μὴ συνδεόμενα ὀργανικῶς πρὸς τι τῶν μερῶν τοῦ κτιρίου, καθ' ὅσον οὐδαμοῦ ἐφάνη τοιοῦτόν τι ἐν τῇ ὄλῃ ἐρευνῇ.

Ἐκ τοῦ ὄλου ἀναπτυχθέντος σχεδίου τῶν νεωσοίκων τῆς Ζέας, ὡς ἀπεκαλύφθησαν, ὠφελούμεθα οὐ μόνον εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς ὄλης παραλίας τῆς Ζέας καὶ ἀναπαράστασιν τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ κάλλους, ὃ παρεῖχε τοιοῦτον ὠραϊσμόν, ἀλλὰ καὶ εἰς κατανόησιν τῶν ἄλλων νεωσοίκων καὶ διαθέσιν τῶν τε ἐν Μουνηχίᾳ σωζομένων ἐν μέρει

καὶ τῶν ἀνεπιστρεπτι παρελθόντων τοῦ Κανθάρου. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τοῦ σχεδίου τούτων καὶ ἐπὶ τῆς τοπικῆς ἀκριβοῦς ἐρεύνης στηριζόμενος νομίζω ὅτι σφάλλεται ὁ ἄλλως πολλὰ διευκρινίσας τῶν τε Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς γερμανὸς ἀρχιτέκτων von Alten, μετὰ τοῦ ὁμοίως πολλὰ μοχθοῦντος ἔτι καὶ νῦν παρ' ἡμῖν χάριν τῆς ἐξακριβώσεως τοῦ ἔδαφους τῆς Ἀττικῆς κ. Μιχαῖφερ, σφάλλονται ὡς πρὸς τὴν ἐκδοχὴν τοῦ σχεδίου τῶν ἐν Μουνιχίᾳ νεωσοίκων, οἵτινες θὰ ἐρμηνευθῶσι διὰ τῶν τῆς Ζέας πάντως. Ἄλλ' ὡς εἶπον προλαβόντως οἱ τῆς Ζέας οὗτοι οὐδ' εἶχον σημειωθῆ ἢ ἐρευνηθῆ ποσῶς ὑπὸ τινος μέχρι τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας. Ἴσως δὲ ἐντεῦθεν ἢ ἐσφαλμένη ἐκδοχὴ τῶν κατὰ τὴν Μουνιχίαν παρὰ τῷ Alten οὗτος δηλαδὴ περιγράφων τὸν λιμένα ἐκεῖνον καὶ ἀναφέρων τὰ λείψανα τῶν νεωσοίκων τὰ πρὸς τὸ ΒΔ μέρος σημειοῖ (ἐν σελ. 14) α' ὅτι ὑπάρχει γραμμὴ λίθων 0,75 πλ. ἐν τῇ θαλάσῃ ἥτις τὴν τράπιδά τοῦ πλοίου ὑπεστήριξε· β' ὅτι εἰς τὸ ἄκρον τῆς γραμμῆς ταύτης· An dem Ende dieser Steinbahn, nach dem Landezu, finden wir einen grossen Stein, der schön behauen dem Abschluss der Steinbahn bildete und das Weiterhinauf ziehen des Schiffes unmöglich machte.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ἠπατήθησαν ἀμφοτέροι οἱ προρρηθέντες καθ' ὅτι καὶ ἐκεῖ, ἀλλὰ περισσώτερον ἐν τοῖς νεωσοίκοις τῆς Ζέας, ἐφάνη ὅτι αἱ πρὸς τὴν θάλασσαν αὐταὶ γραμμαὶ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὰ διαχωρίσματα τῶν νεωσοίκων, αἱ σειραὶ, ἐφ' ὧν δηλ. αἱ βάσεις τῶν στηριζόντων τὴν στέγην κιόνων, αἱ κιονοστοιχίαι τῶν νεωσοίκων τῆς Ζέας. Τοῦτο δὲ σαφῶς δεικνύουσι καὶ αἱ ἐν τῇ θαλάσῃ σωζόμεναι ἔτι βάσεις τῶν κιόνων τούτων καὶ ἐκεῖ καὶ ἔτι περαιτέρω πρὸς τὴν βραχώδη ἀκτὴν καὶ ἀντικρὺ ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔπαυλιν Κουμουνοδούρου. Τὸ δὲ μέρος ἐφ' οὗ ἐσύρετο τὸ πλοῖον, ἔκειτο ἐν τοῖς μεταξὺ δύο τοιούτων γραμμῶν, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς νεωσοίκοις τῆς Ζέας. Τούτου σαφῶς κειμένου, αἰρομένης δὲ τῆς ὑποθέσεως τοῦ Alten, αἴρεται ἅμα καὶ ἡ δευτέρα ὑπόθεσις.

Κατὰ ταύτην δηλαδὴ, ὡς εἶπον, πρὸς τὸ τέλος τῆς γραμμῆς ταύτης κεῖται λίθος προεξέχων ὅστις παραδόξως παρεκώλυε κατὰ τὸν Alten τὸ πλοῖον νὰ προβαῖν περαιτέρω. Ἄλλ' ἂν συνέβαινε τοῦτο, ἂν δηλαδὴ εἶχομεν λίθον κωλύοντα τὸ πλοῖον, πάντως θὰ ὑπετίθετο ὅτι σωζεται πλήρης ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τῆς γραμμῆς ἐφ' ἧς ἐσύρετο τὸ πλοῖον, ἕπερ δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει, οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἡ γραμμὴ εἶνε ἐντελῶς παρασσεαλευμένη. Ἐπειτα καὶ ἂν τεθῆ ἐκεῖ

ὁ λίθος ὡς κώλυμα τῆς πρὸς τὰ πρόσω ἀνελεύσεως τοῦ πλοίου, τοῦ νεωσοίκου ὁ σκοπὸς δὲν ἐπιτελεῖται, διότι τὸ πλοῖον οὕτως ἀπομένει ὅλον ἐν τῇ θαλάσῃ. Τοῦτο συνειδῶς ὁ Alten καταφεύγει ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ εἰς ὑπόθεσιν, καθ' ἣν δι' ὑποστηριγμάτων τινῶν ὑψοῦτο καὶ ἐκρατεῖτο ὑπὲρ τὸ ὕδωρ, ἅπερ δυσκόλως δύνανται νὰ νοηθῶσι, μετὰ τὴν καταδείξιν μάλιστα τοῦ σχεδίου τῶν νεωσοίκων τῆς Ζέας. Ἐπειτὰ καὶ τὸ ὕψος τῶν υποδεικνυμένων λίθων δὲν εἶνε τοιοῦτον, ὥστε νὰ παρακωλύσῃ τὴν πρόδον τοῦ πλοίου. Ταῦτα πάντα ὅμως αἴρονται πρῶτον καὶ κύριον διὰ τῆς καταδείξεως ὅτι ἡ γραμμὴ ἐκεῖνη ἔμελλε νὰ δεχθῆ τὰς βάσεις τῶν κιόνων, ὧν ἔχνη πάντως οἱ ὑπὸ τοῦ Alten σημειούμενοι λίθοι. Ἐπειτα διὰ τῶν λόγων, οὓς συντόμως παρεθέμην ἀνωτέρω. Τελευταῖον δὲ διὰ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὀπισθεν τῶν λίθων τούτων χώρου. Ἡ ἐξέτασις αὕτη καὶ μόνη ἤρκει νὰ δείξῃ τὴν ἀμεσον συνάφειαν τῶν γραμμῶν τούτων πρὸς τὸν πολὺ ὀπισθεν κείμενον τοῖχον ὅστις καὶ ἐνταῦθα ἀσχετῶς πρὸς τοὺς νεωσοίκους ἠρμηνεύθη. Ὅπισθεν δηλαδὴ εἰς ἰκανὴν ἀπὸ τῆς παραλίας ἀπόστασιν, ὡς καὶ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζέας, σώζεται τοῖχος μετὰ τῶν προεξεχουσῶν ἀντηρίδων, ὁ τελευταῖος τοῖχος τῶν νεωσοίκων, ἐν τοῖς χώμασι δὲ, ἅτινα παρεσύρθησαν τῷ χρόνῳ ὑπὸ τῶν βροχῶν, ἀνεφάνησαν καὶ τῶν κατακλινῶν πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπιπέδων ἔχνη. Καὶ ταῦτα ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὅποια ὁ Alten ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ σημειοῖ, ὅτι δηλ. καὶ ὁ λίθος ἐκεῖνος ἂν ἔλιπε, τὸ ὀπισθεν τῆς γραμμῆς ἐκεῖνης ἔδαφος δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἀνέλκυσιν τοῦ πλοίου. Ὑπὲρ πάντα τὰ λοιπὰ παράδοξον μοι ἐφάνη τοῦτο. Διότι πᾶς τις ἰδὼν τὸ μέρος δύναται νὰ μαρτυρήσῃ ὅτι εἶνε ἐπίχωσις ἐκ τῶν παρακειμένων ὑψωμάτων διὰ τῶν βροχῶν κατελθοῦσα καὶ σχηματίσασα τὰς περὶ τὴν παραλίαν ἀνωμαλίας. Οὐχὶ δὲ καὶ ἔδαφος τοιοῦτο μὴ ἐπιτρέπον τὴν κατασκευὴν οἰκοδομῆς ὑπαρχούσης ἤδη ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπλῆ τκαρὴ δύναται νὰ δείξῃ. Ἀπόκροτον ἔδαφος δεικνύται μόνον κατὰ τὰ δύο ἄκρα τοῦ λιμένος καὶ οὐχὶ ἐκεῖ ἔνθα σημειοῦσιν οἱ πίνακες. Καὶ ἐκεῖ δὲ ἄξιον ἐρεύνης ὄντως εἶναι πᾶς οἱ νεώσοικοι ἦσαν διατεθειμένοι. Ταῦτα πρὸς ἄρσιν τῆς ἀνακριθείας τῆς ἐν τοῖς πίναξι τῆς Ἀττικῆς, ἥτις πέποιθα ὅτι θὰ ἐπανορθωθῆ ὑπὸ ἐργατῶν οὕτως εἰλικρινῶν τῆς ἐπιστήμης, οἳ οἱ ἄνω σημειωθέντες, οἷς πολλὰ ὀφείλει ἢ νεωτέρα τοπογραφία. Ὡς πρὸς τὰς διαστάσεις φαίνονται καὶ ἐκεῖνοι τὰς αὐτὰς ἔχοντες, οἷας καὶ οἱ τῆς Ζέας, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι καὶ περὶ τῶν ἄλλων, τῶν ἐν τῷ Κανθάρῳ δηλ., ταῦτά πρέπει νὰ δεχθῶμεν.

Ἦδη δ' ἐπανιόντες εἰς τὸν περὶ τῶν τῆς Ζέας λόγον, ἐπανιόντες

εἰς αὐτὰ τὰ λείψανα αὐτῶν ζητήσωμεν τίνες οὗτοι καὶ πῶς περιήλ-
θον οὕτω μέχρις ἡμῶν.

Ὡς ἐν ἀρχῇ ἐδηλώθη οἱ νεώσοικοι ἦσαν καταμεμερισμένοι εἰς τοὺς
τρεις λιμένας, τὸν τοῦ Κανθάρου, τὸν τῆς Μουνιχίας καὶ τὸν τῆς
Ζέας. Εἰς τοὺς τρεις λιμένας τούτους ἦτο καταμεμερισμένος ὁ ναύ-
σταθμος ὁ ἀθηναϊκὸς καὶ ἡσφαλισμένος. Οἱ λιμένες οὗτοι γνωστὸν
ὅτι ὠχυρώθησαν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θεμιστοκλέους, διὰ τοῦτο ἀκρι-
βῶς, ἵνα περιλάβωσι τὸν στόλον, ἵνα προφυλάξωσι τῶν Ἀθηναίων τὰ
πλοῖα, ἐφ' ὧν ἐστήριζεν οὐχὶ ἀδίκως, καὶ οὗτος καὶ πάντες οἱ τὴν
πολιτικὴν αὐτοῦ, μετὰ τοῦτο ἀκολουθήσαντες, τὰς ἐλπίδας αὐτῶν
ὡς πρὸς τὸ μέλλον τῶν Ἀθηναίων. Οἱ νεώσοικοι λοιπὸν μετὰ τῶν τει-
χῶν ὑπῆρξαν τὸ πρῶτον τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς μέλημα καὶ διὰ τού-
του τὸ πρῶτον ἀρχεται ἡ οἰκοδομὴ αὐτῶν, διὰ τούτου δίδεται με-
γάλη προσοχὴ εἰς τοὺς τρεις τοῦ Πειριαιῶς λιμένας. Εἰς τοὺς χρόνους
δὲ βεβαίως τούτους πρέπει νὰναχθῇ καὶ ἡ ἀρχικὴ τῶν ἰδρυμάτων
τούτων τῆς Ζέας κατασκευὴ μετὰ τῶν ἰδρυμάτων τοῦ Κανθάρου καὶ
τῆς Μουνιχίας.

Οἱ νεώσοικοι οὗτοι ἰδρυθέντες κατενεμήθησαν ἐν ἐκάστῳ τῶν τριῶν
τούτων λιμένων πάντως ἀναλόγως τῆς χωρητικότητος ἐκάστου. Ὡς
πρὸς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους ἔχομεν ἀσφαλῆ
τεκμήρια, ἔχομεν ἐπιγραφὰς πολλὰς μαρτυροῦσας περὶ τῆς κατανο-
μῆς ταύτης, τὰς ἀνευρεθείσας ὑπὸ τοῦ Ross περὶ τὸ σημερινὸν τε-
λωνεῖον καὶ ὑπὸ τοῦ Πιττάκη καὶ Boeckh ἐκδοθείσας. Κατὰ ταύτας :

Νεώσοικοι οἰκοδομημένοι καὶ ἐπεσκευασμένοι ΗΗΗ[Δ]ΔΔΠ (372)

τούτων Μουνιχίαςιν [Δ]ΔΔΔΠ (82)

ἐν Ζέᾳ Η[Δ]ΔΔΔΔΠΙ (196)

Ἐν Κανθάρου λιμένι [Δ]ΔΔΔΔΠΙΙΙ (94)

(Ἄρχ. Ἐφημ. 3122 στ. γ' 29 καὶ ἐ.).

Ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τούτου παλαιᾶς ἐπιγραφῆς ἐξάγεται ὅτι
τοὺς περισσοτέρους νεώσοίκους εἶχεν ἡ Ζέα, μετὰ ταύτην ἤρχετο ὁ
Κάνθαρος καὶ τελευταία ἡ Μουνιχία. Ὡς ἐδείχθη ἐκ σκαφῶν πρὸς
θεμελίωσιν περὶ τὸν λιμένα τῆς Ζέας, οἱ νεώσοικοι περιέβαλλον πάντα
τοῦτον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου τοῦ στομίου αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἐτέρου.
Πλὴν τῶν λειψάνων τούτων τῶν ἀναφανέντων εἰς διάφορα σημεῖα,
καὶ αὐτὴ ἡ ἔκτασις, αὐτὴ ἡ περίμετρος τοῦ λιμένος τούτου καταλ-
ηλοτάτη ἦτο, νομιζόμεν, πρὸς ἐγκαθίδρυσιν τῶν ὀριζομένων διὰ τῆς

ἀνω ἐπιγραφῆς νεώσοίκων. Ἐξ ἀπλῆς δὲ ἀναλογίας πρὸς τὰς διαστά-
σεις τῶν ἀποκαλυφθέντων ἤδη, δύναται τις ἐφαρμόζων τὰ αὐτὰ μέτρα
πέριξ νὰνεύρῃ ὅτι δὲν εἶνε ὑπερβολικὸς ὁ ἀριθμὸς ἐκεῖνος. Οὕτω νο-
μίζω ὅτι δύναται ἀπλούστερον νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν τῷ τῆς
Ζέας λιμένι. Οὐχ ἦττον ἀσφαλῆς ἀπόδειξις τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ἐν ἐκά-
στῳ τῶν λιμένων διαθέσεως τῶν νεώσοίκων εἶνε ἡ διὰ τῆς ἐρεύνης
τῶν ὄρων τῶν τριττύων, τῶν λίθων δηλ. ἐκεῖνων τῶν ἐνεπιγράφων
τῶν δηλούντων τὰ σύνορα τῶν τριττύων, περὶ ὧν ὁ Kirchoff
(C. I. Att. I. 515) καὶ ὁ Schaefer ἐν τοῖς Mittheil, ἐπραγμα-
τεύθη καὶ ὁ Milchæfer ἐν τοῖς Karten von Attika, καίτοι οἱ λί-
θοι οὗτοι οὔτε κατὰ χώραν εὑρέθησαν, οὔτε γνωστὸν εἶνε ἂν προέρ-
χωνται ἐκ τῆς Ζέας ἢ τῆς Μουνιχίας ἢ καὶ τοῦ μεγάλου λιμένος.
Ὀρισμένως δὲ πλὴν τοῦ ἀριθμοῦ δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἰδίᾳ ἐκ
τῶν ἀποκαλυφθέντων νεώσοίκων ὅτι κατὰ τμήματα ἦσαν διατεταγ-
μένοι οἱ νεώσοικοι, τμήματα, ὧν ἐν πολλοῖς φαίνεται ὅτι διέφερον
ἢ κατασκευὴ ὡς τὰ πρὸς πολλὰ σημεῖα ἴχνη αὐτῶν ἐδήλωσαν. Τὰ
τμήματα ταῦτα εἶχον διαφόρους ἐκ τῆς κατασκευῆς τὰς ὀνομασίας.
Μέρος τούτων φαίνεται ὅτι ἔφερε τὴν ὀνομασίαν νεώσοικοι οἱ ὁμοτε-
γεῖς, οἱ ὑπὸ τὴν αὐτὴν, ὡς εἶπεν, στέγην στεγαζόμενοι, ὡς δηλου-
ται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς σκευοθήκης τοῦ Φίλωνος :

«σκευοθήκην οἰκοδομησάμενος τοῖς κρεμαστοῖς σκεύεσιν ἐν Ζέᾳ ἀρξάμενος ἀπὸ
τοῦ προπυλαίου τοῦ ἐξ ἀγορᾶς προσίοντι ἐκ τοῦ ὀπισθεν τῶν νεώσοίκων τῶν
ὁμοτεγῶν».

Καὶ ἡ θέσις ἔνθα ἀνευρέθη ἡ ἐπιγραφὴ τῆς σκευοθήκης καὶ ἡ θέ-
σις ἔνθα ἀνευρέθη ἡ ἐπιγραφὴ ἡ γνωστὴ τοῦ Προπύλου τοῦ δημοσίου
ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀποκαλυφθέντας νεώσοίκους, σαφῶς δηλοῦσιν ὅτι
οἱ νεώσοικοι οὗτοι εἶναι οἱ ὁμοτεγεῖς ἐπικαλούμενοι ἕνεκα τῆς μιᾶς
συνεχοῦς αὐτῶν στέγης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλους ἄλλως διακειμέ-
νους, κατὰ δύο ἢ τρεῖς ἢ καὶ πλείονας, οὐχὶ ὅμως τοσοῦτους ὅσοι
παρουσιάσθησαν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης τοῦ λιμένος τῆς Ζέας.

Δὲν παρέμειναν ὅμως βεβαίως οἱ νεώσοικοι οὗτοι σῶοι, οὐδὲ ἠδυ-
νήθησαν νὰ διαφύγωσι τὴν καταστροφὴν μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθη-
ναίων. Μετὰ τὴν ἰδρυσιν αὐτῶν καὶ πρώτην ἀνάδειξιν ἀνεπτύχθησαν
βεβαίως σὺν τῇ τοῦ ναυτικοῦ ἀναπτύξει καὶ ἡμασάν ἐφ' ὅσον καὶ
τοῦτο· μετὰ τὸν Θεμιστοκλέα μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ πελοποννησιακοῦ
πολέμου ἀκμάζουσι τὰ ναυτικά· ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς περιάγουσιν
αὐτὰ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἀκμὴν. Τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πολέμου τού-
του στηρίζονται αἱ Ἀθηναὶ ἐπὶ τῆς ἐν τούτοις καθ' ὅλα ὑπεροχῆς

αὐτῶν. Τὸ ἀτυχὲς ὅμως δι' αὐτοὺς τέλος αὐτοῦ εἶνε καὶ βαρὺ τραῦμα κατὰ τῆς ἀναπτύξεως ἐν τοῖς ναυτικοῖς, ὑφ' οὓς ὄρους ἐτελέσθη. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, καταστρέφοντες τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἀφαίρσαντες ἀπ' αὐτῶν τὴν κατὰ θάλασσαν ἰσχὺν διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν πλοίων εἰς δώδεκα, κατώρθωσαν διὰ τῶν τριάκοντα νὰ καταστρέψωσι καὶ τὸ λαμπρὸν τοῦ ναυστάθμου ἔργον. «Καὶ μὲν δὴ» λέγει ὁ Ἰσοκράτης «καὶ τὰδε τίς οὐ μνημονεύει τῶν ἡλικιωτῶν τῶν ἐμῶν, τὴν μὲν δημοκρατίαν οὕτω κοσμήσασαν τὴν πόλιν καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ τοῖς ὁσίοις, ὥστ' ἔτι καὶ νῦν τοὺς ἀφικνουμένους νομίζειν αὐτὴν ἀξίαν εἶναι μὴ μόνον τῶν Ἑλλήνων ἀρχειν ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, τοὺς δὲ τριάκοντα τῶν μὲν ἀμελήσαντας, τὰ δὲ συλήσαντας, τοὺς δὲ νεωσοίκους ἐπὶ καθαιρέσει τριῶν ταλάντων ἀποδομένους, εἰς οὓς ἡ πόλις ἀνήλωσεν οὐκ ἐλάττω χιλίων ταλάντων:» (Ἀρεοπαγ. κζ', β'). Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καταμανθάνομεν τὴν ἀξίαν τῶν κτιρίων τούτων εἰς ἃ ἡ πόλις ἀνήλωσεν οὐκ ἐλάττω χιλίων ταλάντων, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς ἀπεμπολήσεως τούτων ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ἢ μᾶλλον τῆς ἀπεμπολήσεως ἀντὶ τριῶν ταλάντων τοῦ ὑλικοῦ αὐτῶν, τῶν λίθων καὶ παντὸς ἄλλου μέρους, ἀφ' οὗ βεβαίως μετέβαλλον τούτους εἰς ἐρείπια. Καὶ ὁ Λυσίας ἐν τῷ κατ' Ἀγοράτου ἀναφέρει ἀπλῶς καθαιρέσιν νεωρίων. «Ἐτι δὲ τὰ τείχη ὡς κατεσκάφη, καὶ αἱ νῆες τοῖς πολεμίοις πκρεδόθησαν, καὶ τὰ νεώρια καθηρέθη» (ἐδ. 46), καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἐρατοσθένους «ὅμως δὲ τῆς ἐμῆς προθυμίας οὐδὲν ἐλλέλειπται ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, ἃ οὗτοι τὰ μὲν ἀπέδοντο, τὰ δ' εἰσόντες ἐμίκινον, ὑπὲρ τε τῆς πόλεως ἦν μικρὰν ἐποίουν, ὑπὲρ τε τῶν νεωρίων, ἃ καθεῖλον κτλ.» (ἐδ. 99). Καὶ ἀνέλαβον μὲν ἴσως τινὲς τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς, φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν προέβησαν εἰς τὸν τέλειον ἐξαφανισμόν, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἀφῆσαν τὰ κυριώτερα τῶν μερῶν, τὰ μᾶλλον ἀξία λόγου, ἀφῆκαν τέλος αὐτοὺς ἀρξαμένους κατ' ὀλίγον νὰ καταρρέωσιν, ὡς τούλάχιστον ἐξάγεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λυσίου (ἐν τῇ κατὰ Νικομάχου Εὐθυμῶν κατηγορίᾳ 22): «καὶ ταῦτα ὄρων αὐτὴν ἀποροῦσαν χρημάτων καὶ Λακεδαιμονίους μὲν ἀπειλοῦντας, ὅταν μὴ ἀποπέμφωμεν αὐτοῖς τὰ χρήματα, Βοιωτοὺς δὲ σὺλα ποιουμένους, ὅτι οὐ δυνάμεθα δύο τάλαντα ἀποδοῦναι, τοὺς δὲ νεωσοίκους καὶ τὰ τείχη περικαταρρέοντα». Καὶ ταῦτα συνέβαινον ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦτοι περὶ τὸ 399 π. Χ. πάντως. Ὡστε ἔκτοτε, παραμεληθέντες ἕνεκα τῆς ἐσχάτης ἀδυναμίας τῶν Ἀθηναίων, ἤρχισαν νὰ καταρρέωσιν. Ὅτε δ' ὁ Κόνων διὰ τοῦ περσικοῦ χρυσίου ἠνώρθωσε τὰ τείχη περὶ τὰ 394 π. Χ. πάντως

ἐφρόντισε καὶ περὶ τῶν νεωσοίκων. Καὶ σήμερον δ' ἔτι ἐὰν προσεκτικῶς τις ἐξετάσῃ τὴν οἰκοδομὴν θὰ ἴδῃ τὰς πρώτας βάσεις ταύτης περισθεσίας ἐκ πρώτης καταστροφῆς, τὸν τοῖχον ἰδίᾳ τὸν ὀπίσθιον τῶν νεωσοίκων, ἐφ' οὗ καὶ γράμματα τῆδε κάκεισε περιεσώθησαν, ἀρκούντως δηλωτικὰ τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς. Πλὴν τούτων τῶν μερῶν δύναται τις νὰ διακρίνῃ τὰς ἐπισκευὰς τὰς εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους καθ' ἃς καὶ σπόνδυλοι κίωνων ἐξ ἀχρήστων καταστάτων νεωσοίκων ἕνεκα τῆς ἐρειπιώσεως αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διότι περιωρίσθη τὸ τῶν Ἀθηναίων ναυτικῶν, τετραγωνισθέντες εἶναι ἐκτισμένοι ἐπὶ τῶν κατακλινῶν ἐπιπέδων.

Ἀνιδρύθησαν λοιπὸν καὶ πάλιν, ὡς φαίνεται, οἱ νεώσοικοι ἀλλὰ ὄχι ὅσοι ἦσαν ἀρχικῶς, ἀνιδρύθησαν ἀλλὰ περιορισμένοι εἰς μέρη τινὰ μόνων τῶν λιμένων, διὸ καὶ σήμερον δὲν διακρίνονται περὶ πάντας τοὺς παλαιοὺς λιμένας ἔχνη αὐτῶν. Ὁκοδομήθησαν ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων ἀλλὰ διὰ τοῦ ὑλικοῦ, τὸ πλεῖστον, τῶν καταστραφέντων. Διότι οἱ πόροι πλεον πρὸς συντήρησιν πολλῶν πλοίων ἔλειπον, ἕνεκα τοῦ ὁποίου καὶ ἡ ὑπαρξὶς τῶν νεωσοίκων ἐν τῇ αὐτῇ καὶ πρότερον καταστάσει θὰ ἦτο ἀδικαιολόγητος ἐν τῇ οικονομικῇ καχεξίᾳ τῶν Ἀθηναίων, ὑφ' ἧς ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατεβλήθη ἡ δύναμις αὐτῶν μέχρι τῶν χρόνων τῶν Μακεδόνων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου διὰ τοῦ Ἀντιπάτρου πιέζεται καὶ πάλιν ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων, ὅ,τι ἴδρυται ὁ Κόνων καταστρέφεται διὰ τῶν Μακεδόνων. Φαίνεται ὅμως ὅτι μετὰ τὴν ἐλάττωσιν καὶ βαθμιαίαν περιστολὴν καὶ τέλος τὴν καταστροφὴν τοῦ ναυτικοῦ οἱ νεώσοικοι μὴ παρέχοντες τι πρὸς διαρπαγὴν ἔξοχον παρέμενον ἐρημούμενοι ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καταπίπτοντες, μέχρι τῆς ὑπαγωγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους, ὅποτε ἐντελῶς ἐξέλιπε σὺν τῇ ἄλλῃ δυνάμει καὶ ἡ κατὰ θάλασσαν ἰσχὺς τῶν Ἀθηναίων. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Κικέρωνος ἡδὴ ἀναγινώσκειται τις πρὸς αὐτὸν ἐν ἧ ἀναφέρονται καὶ τὰδε: «Ex Asia rediens quum ab Aegina Megara versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Ategina, ante me Megara, dextra Piraeus, sini strā Corinthus: quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata ac diruta ante oculos jacent». (ad. famil. IV 5, 4). Διὰ τούτων πάντως ἡ γενικὴ δηλοῦται τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν ἄλλων σημειουμένων πόλεων κατάπτωσις, ἐξ ἧς μερικώτερον καὶ ἡ πάντων τῶν ἐξεχόντων κτιρίων καταστροφὴ κατανοεῖται.

Ἐκτοτε καταστροφὴ ἐπὶ καταστροφῇ συνετέλει τὴν ἐντελῆ ἐρή-

μωσιν τῆς πόλεως, τὸν ἐντελῆ ἀφανισμόν πάντων τῶν κτιρίων. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σύλλα ἐπῆλθεν ἴσως τὸ μείζον τῶν τραυμάτων κατὰ τοῦ Πειραιῶς. Ὁ Σύλλας ἄρθην ἀνατρέπει τὰ πάντα, καταστρέφει ἀνεπιστρέπτι τὴν πόλιν ὡς διαρρήδην ὁ Ἀππιανὸς μαρτυρεῖ (πόλ. Μιθρ. 41): «Ὁ δὲ Σύλλας τὸν Πειραιᾶ τοῦ ἄστεως μᾶλλον ἐνοχλήσαντα οἱ κατεπίμψη, φειδόμενος οὔτε τῆς ὀπλοθήκης, οὔτε τῶν νεωσοίκων, οὔτε τινὸς ἄλλου τῶν ἀοιδίμων» καὶ ὁ Πλούταρχος (ἐν β. Σύλλα) «καὶ τὰ πλεῖστα κατεΐκαυσε, ὧν ἦν ἡ Φίλωνος ὀπλοθήκη, θαυμαζόμενον ἔργον». Ὡστε ἐπὶ τοῦ Σύλλα ἐπῆλθε καὶ ἡ μεγαλειτέρα τῶν νεωσοίκων καταστροφή, οἷτινες δὲν φαίνονται πλέον ἀνακύπτοντες, ἐξαφανισθέντος ἐντελῶς τοῦ ναυτικοῦ. Φαίνεται ὅμως ὅτι καίπερ κατεστραμμένοι, ἔσωζον τῆδε κάκεισε μέρη αὐτῶν, συμπληρούμενοι ἴσως καὶ ὑπὸ ἰδιωτῶν πλέον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν, διότι ἄλλως δὲν ἐρμηνεύεται πῶς ἐν ᾧ ἐμπίμπραται ὑπὸ τοῦ Σύλλα, ἐν ᾧ πάσχοις τηλικαύτην φθορὰν ὅμως ἀναφέρονται εἰς ἔτι μετὰ ταῦτα χρόνους ἐπὶ τοῦ Πausανίου (I. 29, 16): «Ἐν Πειραιεῖ νεῶς εἰσιν οἴκοι καὶ τὸ πρὸς τῷ Λυκείῳ καλουμένῳ γυμνάσιον τὰ δὲ οἰκοδομήματα καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι ἦν». Ταῦτα γράφει ὁ Πausανίας κατὰ τὸν γ'. μ. Χ. αἰῶνα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μαρτυρίαν τῶν προηγουμένων ἐξ οὗ φαίνεται ἀντίφασίς τις πρὸς τε τούτους καὶ ἐν μέρει καὶ πρὸς τοῦ Στράβωνος ἄλλο χωρίον (IX, 395): «οἱ δὲ πολλοὶ πόλεμοι τὸ τεῖχος κατήρειψαν καὶ τὸ τῆς Μουνιχίας ἔρυμα, τὸν τε Πειραιᾶ συνέστειλαν εἰς ὀλίγην κατοικίαν τὴν περὶ τοὺς λιμένας καὶ τὸ ἱερόν τοῦ Διὸς τοῦ Σωτήρος». Ἄλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸν φαίνεται ἀντιφάσκων ὁ Στράβων οὕτω, διότι ὀλίγον ἀνωτέρω ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ λέγει περὶ τῆς Μουνιχίας τὰδε: «τὸ μὲν οὖν παλαιὸν ἐτετεύχιστο καὶ συνώκιστο ἡ Μουνιχία παραπλησίως, ὥσπερ ἡ τῶν Ῥοδίων πόλις, προσειληφύια τῷ περιβόλῳ τὸν τε Πειραιᾶ καὶ τοὺς λιμένας πλήρεις νεωρίων». Καὶ πρὸς ἑαυτὸν μὲν οὐδεμίαν δύναται νὰ ὑπολειφθῇ τοῦ Στράβωνος ἀντίφασις ἐὰν τὰ δύο ταῦτα χωρία ἀνενεχθῶσιν εἰς χρόνους λίαν διαφόρους, εἰς εὐτυχεῖς χρόνους τὸ πρῶτον, μεθ' οὓς ἔνεκε τῶν πολέμων ἐπῆλθεν ἡ περιστολὴ καὶ σμίκρυνσις τοῦ Πειραιῶς. Ὡς πρὸς τὸν Πausανίαν δὲ πρὸς ὃν διὰ τοῦ πρώτου χωρίου φαίνεται ἀντιφάσκων αἴρεται πᾶσα τοιαύτη ἰδέα ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Πausανίας γράφων τὰ δὲ οἰκοδομήματα καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι ἦν, γνωρίζει μὲν τὴν καταστροφήν θέλει ὅμως νὰ δηλώσῃ ἀκριβῶς διὰ τῆς φράσεως ὅτι καίτοι κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς κατὰ Πλούταρχον καὶ Ἀππιανὸν ὅμως ἡ λαμπρότης αὐτῶν δύναται νὰ κατανοηθῇ καὶ ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων,

ἃ πάντως εἶδεν, ἵνα γράφῃ τοιοῦτοτρόπως, ὅμως αἱ οἰκοδομαὶ αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἐσώθησαν ἀνευ πλέον, νοεῖται, τῆς χρήσεως δι' ἣν ἦσαν προωρισμένοι. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἰδιαιτέραν δύναμιν παρέχει εἰς τὴν φράσιν: τὰ δὲ οἰκοδομήματα ἔτι καὶ ἐς ἡμᾶς ἦν· ὡσεὶ ἔλεγε, πάντα τᾶλλα κατεστράφησαν τὰ περικοσμοῦντα ταῦτα, τὰς οἰκοδομὰς ὅμως εἶδον καὶ ἐγὼ καὶ δύναμαι νὰ μαρτυρήσω περὶ ὑπάρξεως καὶ μεγαλείου. Οὕτω δὲ οὔτε πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀντιφάσκει καὶ τὸν Στράβωνα ἐπίκουρον μᾶλλον ἔχει ἢ ἀντιλέγοντα ἐν τῷ λέγειν ὅτι οἱ πόλεμοι συνέστειλαν τὸν Πειραιᾶ εἰς ὀλίγην κατοικίαν, σχετικῶς πρὸς τὴν προτέραν εὐρύτητα αὐτοῦ.

Μέχρι τῶν χρόνων τούτων ταῦτα περὶ τῶν ὑπὸ ἔρευναν οἰκοδομημάτων ἔχομεν. Ἐκτοτε, σβεννυμένης τῆς ἄλλης λάμψεως τοῦ Πειραιῶς κατ' ὀλίγον μέχρις ἐντελοῦς ἐξαφανισμοῦ, οὐδὲ λόγος βεβαίως δύναται νὰ γείνη περὶ τοιούτων κτιρίων. Φαίνεται ὅμως, ὡς καὶ προλαβόντως εἶπον, ὅτι οἱ νεώσοικοι τῷ χρόνῳ περιήλθον εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν, χρησιμεύσαντες ἴσως ἐφ' ἱκανὸν διὰ τὸν αὐτὸν προωρισμὸν εἰς πλοῖα ἐμπορικὰ. Τοῦτο σαφέστατα ἀποδείκνυται ἐκ τῶν μετατροπῶν αὐτῶν, ὧν ἴχνη ἐσώθησαν κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Ζέας, εἰς ὑποδιαίρεσις καὶ τοίχους μικροὺς ἐντὸς τῆς θαλάσσης φθάνοντας περιοριζόμενα. Ἄλλὰ καὶ οἱ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν εὐρεθέντες ἔπαθον μετατροπὴν, ὡς δηλοῖ ἡ οἰκοδομία αὐτῶν, τινὲς δὲ καὶ εἰς οἰκήματα μετετρέπησαν, χρησιμοποιοιθέντων τῶν λίθων, καὶ τῶν βάσεων καὶ τῶν κιόνων καὶ τῶν γείσων εἰς ὑποδιαίρεσις τῶν οἰκημάτων τούτων. Ἐπί τινος τῶν ὑποδιαίρεσεων τούτων φαίνεται καὶ ἴχνος διαβάσεως τῶν χριστιανικῶν χρόνων ἀνωθεν θυρίδος τινός, ἐπὶ τινος τῶν διαμερισμάτων τούτων κατασκευασθείσης, διὰ τῆς ἐγγαράξεως τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ. Ἐκτοτε εἰργάσθη ὁ ἀδάμαστος ἐργάτης ἐπ' αὐτῶν, ὁ χρόνος, καὶ κατέβαλε πᾶν ὅτι ἀφῆκεν ἡ ἀγριότης ἢ ἀνθρωπίνη, ἢ μαγία τῶν κατακτητῶν. Κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡ Ἑλλάς ἦτο τὸ θέατρον τῆς συρράξεως ξένων στοιχείων, ἐντελῶς ἐξηνητημένη καὶ καταπεπονημένη, δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ παρακωλύσῃ τὴν διαρπαγὴν καὶ τῶν τελευταίων λειψάνων τῶν λίθων αὐτῶν, εἰς ἄλλην χρῆσιν, πρὸς ἄλλας οἰκοδομὰς. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἐπιχώσεις παντοῖαι τοῦ πέριξ ἐδάφους κατεκάλυψαν καὶ τοὺς χρόνους ἐπιχώσεις παντοῖαι τοῦ πέριξ ἐδάφους κατεκάλυψαν καὶ τοὺς νεωσοίκους, ὡς τόσα ἄλλα μνημεῖα καὶ οὕτω, ῥάκη ἀληθῶς τῆς ἐρείπωσεως αὐτῶν, περιήλθον μέχρις ἡμῶν τὰ περισωθέντα λείψανα.

Ὡστε ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε εἶπομεν ὅ,τι ἔχομεν σήμερον ἐκ τῶν νεωσοίκων ἀδιστακτικῶς ἐν κεφαλαίῳ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι περι-

λαμβάνει σημεῖα ὄλων τῶν φάσεων αὐτῶν ἀπὸ τῆς παλαιότητας ἰδρύσεως, ἧς λείψανα ὁ τελευταῖος τοῖχος ὁ ἀναφανείς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας καὶ πᾶσαι αἱ κατὰ τὴν παραλίαν ἐν τῇ θαλάσῃ κατὰ χώραν κείμεναι βᾶσεις· β' τῆς μετὰ τὴν πρώτην καταστροφὴν ἐπανορθώσεως ἐν μέρει αὐτῶν, ὧν δείγμα ἰκανὸν μέρος τοῦ αὐτοῦ τοίχου καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἐσχαρῶν, καὶ γ' τῆς τελευταίας μεγάλης μεταβολῆς αὐτῶν διὰ τοῦ Σύλλα, ἧς τεκμήριον σαφές ὁ ἐντελής ἐξαφανισμὸς αὐτῶν ἰδίᾳ κατὰ τὸ ΜΔ μέρος τῆς Ζέας, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις καὶ τῆς μετατροπῆς αὐτῶν τῆς τελευταίας εἰς ἰδιωτικὴν ὅλως χρῆσιν ἔχνη ἀρίδηλα ἐν πολλοῖς τοῦ λιμένος μέρεσι φαίνονται. Πρὸς δὲ τὸ Ν. μέρος φαίνεται ἐπικαθήμενον ἐπὶ τῶν νεωσοίκων καὶ μέρος Φραγκικῆς κτίσματος ἀγνώστου χρήσεως, καθ' ὅσον σφόδρα εἶνε ἡλλοιωμένον.

B'

Ἐνταῦθα ἤδη γενόμενος τοῦ λόγου δὲν δύναμαι νὰ παραλίπω τι ἀναφανέν μετὰ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν ἰδρυμάτων τούτων. Δι' ὅλης δηλ. τῆς ἐρεύνης ταύτης οὐδὲν λείψανον διακοσμῆσεως αὐτῶν διεσώθη, πλὴν μεγάλων ἤλων χαλκῶν κατιωμένων, οὐδὲ ἔχνος ἄλλου κατασκευάσματος μαρμαρίνου, οὐδὲ ἐπιγραφικὸν ἄλλο μνημεῖον πλὴν ἀναθηματικῶν τινῶν ἀναγλύφων. Τούτου αἴτιον αἱ καταστροφαὶ ἄς ὑπέστη τὸ οἰκοδόμημα, αἵτινες ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτοῦ ὅ,τι πολυτιμότερον, ὅτι καταλληλότερον πρὸς ἄλλην χρῆσιν. Ἰδιαιτέρας ὅμως μνεῖας ἀξία θεωρῶ τάνευρεθέντα ἀναθηματικὰ ἔργα, τὰ μοναδικὰ ταῦτα κατὰ τοὺς νεωσοίκους εὐρήματα, πρῶτον δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι οὐδὲν ἄλλο παρουσιάσθη ἀντικείμενον ἐκεῖ, ἔπειτα διὰ τὸ εἶδος εἰς ὃ ὑπάγονται εἶτα διὰ τὴν ἰδέαν τῆς θεότητος, εἰς ἣν εἶνε ἀνατεθειμένα. Τὰ εὐρήματα ταῦτα εἶνε δύο πλάκες λίθου λευκοῦ, ὧν ἡ ἑτέρα, τετρασμένη τὸ πλεῖστον εἶνε ἀφιερωμένη εἰς *Δία Φίλιον*, οὐ καὶ τὴν μορφήν ἀνάγλυφον φέρει εἰς μικρὸν βεβαίως σχῆμα, ἔτι δὲ καὶ τοὺς προσερχομένους εἰς θυσίαν πρὸς αὐτὸν ἐκ δεξιῶν. Ἡ δ' ἑτέρα πλήρης ἀποτελεῖ τετράγωνον ἔγκοιλον πλαίσιον ἐν ᾧ πάλιν ὁ Ζεὺς καθήμενος καὶ κρατῶν τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, ἐν σχήματι δηλ. Ἀγαθοδαίμονος, καὶ πρὸ αὐτοῦ οἱ πρὸς θυσίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου βωμοῦ προσερχόμενοι, φέρει δὲ ἐπιγραφὴν *Διὶ Μειλιχίῳ*. Πλὴν τούτων πλάξ μετὰ ὄψεως ἀναγλύφου ἰκανῶς μεγάλη, καὶ τεμάχιον ἄλλην ὁμοίας, καὶ ἐπὶ πωρίνου λίθου μικρὸς ὄφιν καὶ ἐπὶ πλακὸς μαρμαρίνης ἕτερος ὁμοῖος. Ταῦτα καὶ μόνα ταῦτα ἀνευρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἐν-

τεῦθεν τοῦ τελευταίου τοίχου πρὸς τὴν θάλασσαν. Πρὸ τινῶν δὲ ἐτῶν ἑτέρα πλάξ μετὰ ὄψεως μετενεχθεῖσα εἰς Ἀθήνας καὶ ἄλλη οὐκ οἶδ' ὅπου διαφυγοῦσα. Οὐδὲν τῶν εὐρημάτων τούτων ὑπερέβη τὸν τοῖχον ἐκεῖνον, πάντα ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τῶν νεωσοίκων ἀπεκαλύφθησαν.

Ἐκ τῆς ἀνευρέσεως τούτων καὶ ἐνταῦθα ὡς καὶ ἐν Ἀθήναις, πείθειται τις βεβαίως ὅτι ἐλατρεύετο τὸ πάλαι ὁ Ζεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Μειλιχίος ὡς ἐξίλαστικὴ θεότης σχετικὴ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Φιλίου Διός, ὅστις καὶ ἄλλαχθι ἐλατρεύετο, ὡς χθονία δὲ τις θεότης παρίστατο ὑπὸ τὴν μορφήν ὄψεως ὡς φαίνεται ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τῷ ἐν Ἀθήναις περισωθέντι καὶ ἐπιγραφὴν φέροντι ὑπὲρ ἀπλοῦν τὸν ὄφιν Διὶ Μειλιχίῳ. Ὅπισθεν τῶν νεωσοίκων εἰς οὐ μικρὰν ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν, μέχρι τῆς ὁποίας πολλὰ διὰ μέσου θάπέκειντο καὶ ἱερὰ καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα ἐνθα ἐφάνησαν ἔχνη τινὰ οἰκοδομῆς παλαιᾶς ὑπετέθη ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν τῶν μερῶν τούτων ὅτι ἦτο ἰδρυμένον ἱερὸν Διὶ Μειλιχίῳ καὶ ἕτερον Διὶ Φιλίῳ ἐγγὺς ἀλλήλων κείμενα, ἐν οἷς ἀνέκειντο καὶ οἱ ἐν τοῖς νεωσοίκοις ἀνευρεθέντες ἐνεπίγραφοι λίθοι, ὧν τινες κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀνέκειντο καὶ εἰς κόγχας πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο κείμενας εἰς τὰς λατομείας τὰς ἐκεῖ ὑπαρχούσας. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο, νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ ἔχηται ἀληθείας ποσῶς ἢ ὑπόθεσις αὕτη, καθ' ὅσον καὶ τὸ σχῆμα καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ἀνευρεθέντων δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰς κόγχας ἐκεῖνας, οὐδὲ ἄλλως ἐφάνησαν ἄλλαχθι ἐν ἄλλαις λατομείαις ὧν βρῖθουσι τὰ περὶ τὸν Πειραιᾶ, τοιαῦτα κατασκευάσματα. Διότι τὰ λατομεῖα ὡς τοιαῦτα καθ' ἐκάστην βεβαίως μετέβαλλον ὄφιν, καθ' ἐκάστην μετέβαλλον σχῆμα, ἕνεκα δὲ τούτου θὰ ἠναγκάζοντο εἰς πᾶσαν μεταβολὴν τούτων νὰ μεταβάλλωσι καὶ τὴν θέσιν τοιούτων ἀναθημάτων.

Ἐὰν δὲ ὑποθέσῃ τις ὅτι ὑπῆρχον ἐκεῖ ἱερὰ Φιλίου καὶ Μειλιχίου Διός, διατὶ ἐγγὺς ἐν τοῖς πέριξ οὐδαμοῦ ἀνευρέθη σχετικόν τι πρὸς ταῦτα εἰμὴ μόνον ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν νεωσοίκων πάντα καὶ ταῦτα πρὸς τὴν θάλασσαν; Διατὶ οὐδὲ τεμάχιον τούτων παρουσιάσθη ἐκεῖ ἐπάνω εἰς οὐ μικρὰν ἀπὸ τῶν νεωσοίκων ἀπόστασιν κατὰ τὴν σημερινὴν δηλ. πρὸς τὸ Φάληρον ὁδόν; Νὰὸς Ἀσκληπιοῦ δικαιοτάτα πάνυ ὀρθῶς καὶ ἐπιτυχῶς ἐτέθη ἐκεῖ· διότι μόνον τούτῳ σχετικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀνευρέθησαν, μόνον τούτῳ σχετικὰ ἀνάγλυφα, ἐσχάτως δὲ καὶ ἀποκαλυφθέντος ὑπὸ τῶν βροχῶν τοῦ βράχου καὶ σχῆμα ναοῦ, πιθανώτατα τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ ἄλλων σχετικῶν οἰκοδομημάτων. Περὶ τῶν ἀναθημάτων ὁμοῦς ἐκείνων δὲν δύναται τις εὐκόλως νὰ δεχθῆ ὅτι ἀνέκειντο ἐκεῖ εἰς ἴδιον ἱερὸν, εἶτα δὲ μετετοπίσθησαν καὶ

οὕτως ὥστε νὰ εὐρεθῶσιν ἐν τοῖς νεωσοίκοις πάντα δὲν δύναται τις νὰ δεχθῆ ὅτι θὰ παρημέλουν ταῦτα οὕτως ἐρριμμένα ἐν ἄλλῃ κτιρίῳ οἱ παλαιοί. Ἐκ τούτου κυρίως ὀρμώμενος τείνω νὰ πιστεύσω ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα, ἄλλως οὐχὶ εἰς καλοῦς χρόνους ἀνήκοντα, ἦσαν ἰδρυμένα ἐν τοῖς νεωσοίκοις αὐτοῖς ἐπὶ κογχῶν πρὸς τοῦτο κατεσκευασμένων, μᾶλλον πείθομαι ἐκ τοῦ τόπου, τοῦ οὐχὶ τυχαίου, τῆς εὐρέσεως αὐτῶν, ὅτι συνεδέοντο μετὰ τῶν νεωσοίκων, προερχόμενα ἐκ χρόνων Ῥωμαϊκῶν, ἴσως δὲ καὶ ἐκ χρόνων, καθ' οὓς ἰδιώται πλέον ἀνεμίχθησαν εἰς τὰ τοῦ ναυστάθμου ἐκείνου. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἐπεκράτησε συνήθεια καὶ συνήθεια σεβαστῆ ἀναθημάτων τοιούτων ὅπως καὶ εἰς ἄλλας θεότητας, οἰνοὶ εὐχετικῶν ὑπὲρ τῶν ναυτιλλομένων, οὕτω καὶ εἰς τὸν Δία τὸν τε Φίλιον καὶ τὸν Μειλίχιον, ὑπ' αὐτῶν τῶν κυρίων τῶν πλοίων ἰδρυμένα ἢ ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῶν, ἔνεκα δὲ τῆς συνηθείας ταύτης καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἀνευρεθεισῶν πλακῶν. Ἡ ἐρμηνεία δὲ αὕτη κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον δύναται νὰ γείνη δεκτὴ καθ' ὅσον, αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος θεότητες δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὡς ἐξιλαστικαὶ ἐν οἰαδῆποτε περιστάσει, ἔνεκα αὐτῆς τῆς ιδέας αὐτῶν, αὐτῆς τῆς ἐννοίας ἣν καὶ τὰ ὀνόματα μόνον περικλείουσι, μάλιστα δὲ ὡς ἔχουσιν τὴν δύναμιν μετὰ τοῦ Ποσειδῶνος, χθόνια θεότητες αὐταί, νὰ ἐπαναγάγωσιν εἰς τὴν πατρίαν χθόνα τὸν ἐν θαλάσῃ χειμαζόμενον.

Οὕτω κατ' ἐμὲ πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ἡ ἀνεύρεσις τῶν λίθων τούτων καὶ ἀνεύρεσις αὐτῶν πάντων ἐντὸς τῶν νεωσοίκων οὐχὶ συνεσωρευμένων βεβαίως ἀλλὰ τῆδε κάκεισε ἐρριμμένων, τοιαύτη δὲ καὶ ἡ ἰδρυσις ἢ ἀνάπτυξις καὶ καταστροφή τοῦ μεγίστου τούτου μέρους τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ναυστάθμου μέχρι τῆς ἀποκαλύψεως μικροῦ μέρους αὐτοῦ διὰ τῆς ρηθείσης ἀνασκαφῆς. Εὐχῆς δὲ ἔργον θὰ ἦτο ἐὰν ἡ τε Κυβέρνησις καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρία διὰ παντὸς τρόπου κατάρθουν ἀναδειξοῦσι τὸ μέγα τοῦτο μνημεῖον, ἀρῶσαι τὴν ἐπικαθεσθεῖσαν ἐπ' αὐτὸ νέαν ῥυμοτομίαν, καταρρίπτουσαι τὸν ἀποκλείσαντα τὸν λιμένα τῆς Ζέας καὶ τοὺς νεωσοίκους διατέμνοντα μακρὸν ἐκεῖνον τοῖχον, ἵνα προστεθῆ διὰ τῆς ἀναδείξεως τοῦ μέρους ἐκείνου οὐχὶ εὐτελεῆς κόσμος τῆ ἀμειψοῦση λειψάνων τοῦ ἀρχαίου βίου πόλει τοῦ Πειραιῶς, ἀμα δ' ὑπάρχη μία ἔτι αἰσθητοτέρα ὑπόμνησις καθ' ἐκάστην πᾶσιν ἡμῖν τῶν μεγαλουργιῶν, αἵτινες ἐπετελέσθησαν κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν προγόνων, ἐλαττήριον δὲ αἰδίου πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς ὁ ὁποῖος: *ατῆς θαλάσσης πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὡς ἀνθεκτέα ἐστὶ*».

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΗΣ

ΠΕΡΙ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΚΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΒΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΕΙΝ¹

Κυριαὶ καὶ Κύριοι,

Πολλοὶ ἐξ ὑμῶν ἐπεσκέφθητε τὴν πόλιν τῶν Παρισίων. Ἄλλὰ καὶ ὅσοι δὲν γνωρίζετε ἐξ ὄψεως, ἔχετε ὅμως ἐξ ἀκοῆς τὴν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σηκουάνα διαρκῆ ἔχθεσιν βιβλίων πρὸς πώλησιν. Τὸ πεζοδρόμιον τῆς ἀριστερόθεν τοῦ ποταμοῦ παροχθίας ὁδοῦ ὀρίζεται καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴν ὄχθην ὑπὸ τοίχου ἐνὸς περίπου μέτρου ὕψους. Ἐπὶ τοῦ τοίχου τούτου τοποθετοῦνται καθ' ἐκάστην πρωΐαν, μέχρι τῆς ἐσπέρας, κιβώτια τετραγῶνα πλήρη βιβλίων παλαιῶν, ἢ καὶ νέων, ἀλλὰ μεταχειρισμένων. Ἐνώπιον δὲ τῶν κιβωτίων συνωθοῦνται ἄνδρες καὶ γυναῖκες, τινὲς ἐπὶ σκοπῶ ἀγορᾶς, πολλοὶ ἐξ ἀπλῆς περσεργείας, ἄλλοι δὲ, πτωχοὶ φιλομαθεῖς, πρὸς ἀνάγνωσιν τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια ἐξετάζουν δῆθεν προτοῦ τὰ ἀγοράσωσι.

Ἡ σειρὰ τῶν οὕτω ἐκτιθεμένων κιβωτίων εἶναι μακροτάτη. Ἀπὸ τὴν λεγομένην Βασιλικὴν Γέφυραν, μέχρι τῆς Γεφύρας τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου, τὸ πεζοδρόμιον, τὸ ὅποτον ἐν τῷ μεταξύ διακόπτεται ὑπὸ ἐξ ἄλλων γεφυρῶν, ἀποτελεῖ ἀδιάκοπον ἐμπορεῖον βιβλίων.

Ἡ ἀτελεύτητος σειρὰ τῶν τετραγῶνων κιβωτίων προξενεῖ εἰς τὸν ξένον μεγάλην ἐντύπωσιν, ἀλλ' ὅμως ἡ παρόχθιος ἐκεῖνη ἀγορὰ παριστᾷ ἐλάχιστον μέρος τῆς κινήσεως τοῦ βιβλιομπορίου ἐν Παρισίοις. Δὲν ὑπάρχει ἴσως ὁδὸς ὅπου καὶ μὴ βιβλιοπωλεῖον, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν ἐκδοτῶν ἀνάλογος τοῦ τῶν βιβλιοπωλῶν. Ὁ κατάλογος ἀμφοτέρων, εἰς τὸ ὀγκωδέστατον βιβλίον τῶν Παρισινῶν διευθύνσεων, κατέχει τριάκοντα καὶ μίαν στήλας, περιλαμβάνει δὲ περὶ τὰ χίλια διακόσια ὀνόματα καταστημάτων, μικρῶν καὶ μεγάλων. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων πολλὰ ἔχουν διαστάσεις εὐρυτάτας καὶ στρατιὰν ὑπαλλήλων. Ἐάν, κατὰ μέσον ὅρον, ὑπολογίσωμεν ἀνὰ πέντε μόνον ἄτομα δι' ἕκαστον τῶν χιλίων διακοσίων καταστημάτων, ἔχομεν καὶ πάλιν πληθυσμὸν ἐξ χιλιάδων περίπου ἀνθρώπων ἀσχολουμένων εἰς τὸ βι-

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῆ 20 Νοεμβρίου.

βλιεμπόριον, ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Παρισίων. Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν τοὺς βιβλιορράπτας, βιβλιοδέτας, βιβλιοκομιστὰς καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ τοῦ ἐμπορίου τούτου ποριζομένους τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἐπιπροσθέσωμεν δὲ καὶ τὰς οἰκογενείας των, δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς πληθυσμόν, τὸν ὁποῖον ὀλίγοι τῶν πόλεων μας ἔχουν. Τοῦτο δὲ χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τοὺς τυπογράφους, τοὺς χαρτοποιούς, τοὺς ξυλογράφους καὶ χαλκογράφους, τοὺς κατασκευαστὰς τυπογραφικῶν χαρακτῆρων, ἢ πιεστηρίων, καὶ ὅσους ἄλλους τεχνίτας, τοὺς συνεργαζομένους ἐμμέσως ἢ ἀμέσως πρὸς παραγωγὴν τῶν κατ' ἔτος προστιθεμένων βιβλίων εἰς τὴν ἀπέραντον ποσότητά τῆς προγενεστέρως παρακαταθήκης.

Ἡ ἐτησίαι αὕτη παραγωγὴ ἐν Γαλλίᾳ εἶναι ὑπερμεγέθης. Ἀληθῶς ἡ Γαλλία προμηθεύει ὕλην πρὸς ἀνάγνωσιν εἰς πάντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, τὰ δὲ πιεστήριά της δὲν ἐργάζονται διὰ μόνον τὸ ἔθνος τῶν Γάλλων. Ἡ ποσότης τῶν κατ' ἔτος ἐξαγομένων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν βιβλίων ἀποτελεῖ κεφάλαιον σπουδαῖον. Ἡ ἀξία των κατὰ τὸ ἔτος 1885 ὑπερέβη, κατὰ τὰς τελωνειακὰς ἐκτιμήσεις, τὸ ποσὸν δέκα ἐπτὰ ἑκατομμυρίων φράγκων καὶ ἡμίσεος. Κατὰ δὲ τὸ προλαβὸν ἔτος ἦτο αὕτη κατὰ ἓν ἑκατομμύριον καὶ ἡμισυ ὑπερτέρα.

Ἄλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ἡ ἐτησίαι παραγωγὴ εἶναι οὐχ ἡττον σπουδαία. Ἐν Ἀγγλίᾳ, κατὰ τὸ ἔτος 1885, ἐδημοσιεύθησαν 5640 βιβλία, —εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς 4030, —εἰς δὲ τὴν Γερμανίαν 16305, δηλαδὴ 6000 περίπου περισσότερα τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὁμοῦ δημοσιευθέντων. Ταῦτα δὲ ἐξαίρουμένων τῶν ἀπειραριθμῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὁποίων τοσοῦτος πανταχοῦ καταναλίσκεται χρόνος, ἀφαιρούμενος ἐκ τοῦ δυναμένου ν' ἀφιερῶθῃ εἰς ἀνάγνωσιν βιβλίων.

Ἡ τοιαύτη ἀένας προσθήκη διανοητικῆς τροφῆς εἰς τὴν ἤδη προὔπαρχουσαν ἀκένωτον παρακαταθήκην, συνεπιφέρει τὴν ἀνάγκην διαλογῆς τινος, πρὸς καθοδήγησιν τοῦ ἀναγινώσκοντος πλήθους. Ναι μὲν, μέγα μέρος τῶν κατ' ἔτος δημοσιευμάτων ἀποτείνεται εἰς ἐιδικοὺς κύκλους ἀναγνωστῶν, ὡς (λόγου χάριν) τὰ ἐκπαιδευτικά, τὰ δι' ἐκάστην ἐπιστήμην καὶ τέχνην, ἢ καὶ τὰ πραγματευόμενα ἀποκλειστικῶς περὶ χωριστῆς τινος ἀσκήσεως, διασκεδάσεως ἢ καὶ παιγνιδίου¹. Ἀλλὰ, μεθ' ὅλας τὰς ὑποδιαίρέσεις ταύτας, ὑπολείπεται ἀριθ-

¹ Ἴδου περιεργείας χάριν, ἢ καθ' ὕλην διαίρεσις τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ κατὰ τὸ ἔτος 1884 δημοσιευθέντων βιβλίων.

Θεολογικά καὶ λόγοι ἱεροκηρύκων.....	847	435
φιλολογικά καὶ ἐκπαιδευτικά.....	652	255

μὸς μέγας βιβλίων γραφομένων χάριν τῶν πολλῶν. Συγγράμματα ἱστορικά, φιλοσοφικά, θεολογικά, φιλολογικά, ποιήματα καὶ μυθιστορήματα, —πρὸ πάντων μυθιστορήματα, —προστίθενται ἀκαταπαύστως εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἤδη δημοσιευθέντων, παλαιῶν ἢ καὶ νεωτέρων.

Ἐν μέσῳ τῆς τοσαύτης πληθώρας γίνεται καταφανῆς ἡ ἀνάγκη ὁδηγοῦ τινος. Νὰ τ' ἀναγνώσῃ τις ὅλα, ἀδύνατον! Εἰς ὅποια νὰ δώσῃ τὴν προτίμησιν; —Οἱ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἀπονεμόμενοι εἰς τὰ νεοφανῆ βιβλία ἔπαινοι δὲν δύνανται, οὔτε ἐνταῦθα, οὔτε ἀλλαχοῦ, νὰ θεωρηθῶσιν ἀσφαλῆς πάντοτε ὁδηγός. Ἀληθῶς, χάρις εἰς τὰς ἐφημερίδας ἢ καὶ ἄλλας αἰτίας, βιβλία τινὰ γίνονται ἐνίοτε τοῦ συρμού, τότε δὲ πάντες νομίζουσι ὅτι ὀφείλουσι νὰ τ' ἀναγνώσωσιν. Ἀλλὰ πάντα τὰ βιβλία τοῦ συρμοῦ δὲν ἔχουν τὸ δῶρον τῆς μακροβιότητος. Κερδίζουν ἐξ αὐτῶν χρήματα ὁ ἐκδότης καὶ ὁ συγγραφεύς, τοῦτο δὲ ἀναντιρρήτως ἔχει τὴν σπουδαιότητά του, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου λησμονοῦνται τὰ πλεῖστα, οἱ δὲ ἀναγνώσαντες δὲν ἐνθυμοῦνται ἴσως ἐξ αὐτῶν, ἢ τὸν ἀπολεσθέντα πρὸς ἀνάγνωσιν των χρόνον.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς τοιαύτης ἀπωλείας χρόνου, πρὸς εὔρεσιν ὁδηγοῦ καλοῦ καὶ χρησίμου, ποικίλαι ἀπόπειραι κατὰ τόπους ἔγειναν καὶ γίνονται. Βεβαίως, ὑπάρχουν ἱστορικοὶ τῆς φιλολογίας ἐκάστου ἔθνους, ὑπάρχουν σπουδαῖαι καὶ ἀμερόληπτοι βιβλιοκριταί, ἀλλὰ ταῦτα δὲν θεωρήθησαν ὡς ἐπαρκῆ, ἐκεῖ μάλιστα ἐνθα οἱ μὲν ἀνα-

βιβλία διὰ τοὺς παῖδας.....	813	388
ἱστορικά καὶ βιογραφικά.....	481	311
μυθιστορήματα.....	695	934
περὶ τεχνῶν καὶ ἐπισημῶν, μετ' εἰκονογραφιῶν.	373	140
ἐπετηρίδες καὶ δημοσιεύσεις κατὰ φυλλάδια.	247	—
περιηγήσεις καὶ γεωγραφικά.....	239	161
ἐμπορικά, βιομηχανικά, πολιτικὴ οἰκονομία.	253	163
νομικά.....	129	431
ποιήματα, δράματα, κτλ.....	164	171
ιατρικά, περὶ ὑγιεινῆς, κτλ.....	187	188
φιλολογικαὶ μελέται, μονογραφίαι κλπ.....	320	148
φυσικὰ καὶ μαθηματικά.....	—	92
φυλλάδια καὶ δημοσιεύσεις διάφοροι.....	240	143
τέχναι ἐφηροσμέναι εἰς τὴν βιομηχανίαν...	—	100
	5640	4030

Τὰς περὶ βιβλίων πληροφορίας ταύτας, ἐν γένει, ἀρούμαι ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Cazette bibliographique».

γινώσκοντες πολλοί, τοῦ δὲ χρόνου ἡ ἀξία δὲν παραγνώριζεται. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως, λόγοι διάφοροι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ χειραγωγήσωσι τὸν λαόν, ὑποδεικνύοντες βιβλία ἐκλεκτὰ καὶ χρήσιμα. Οὕτως, ὁ περιώνυμος Lubbock ἐσχημάτισε πρό τινος καὶ ἐδημοσίευσε κατάλογον ἐξ ἑκατὸν συγγραμμάτων, ἀρκούντων, κατ' αὐτόν, πρὸς καταρτισμὸν βιβλιοθήκης οἰκογενειακῆς. Ἐν Γαλλίᾳ, ἔνθα ὑπάρχει ἡ ἕξις τοῦ νὰ γίνωνται τὰ πάντα διὰ τῆς κυβερνητικῆς πρωτοβουλίας, ἐπιτροπή, διοριζομένη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου, δημοσιεύει κατάλογον ἐπίσημον τῶν συγγραμμάτων, ὅσα κρίνει ἀρμόδια πρὸς ἀπονομὴν βραβείων εἰς τὰ σχολεῖα, ἢ πρὸς σχηματισμὸν τῶν λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν.

Ἄλλὰ τῶν τοιούτων μέτρων ἡ χρησιμότης εἶναι βεβαίως περιωρισμένη, οὐδ' ἐκτείνεται πέρα κλάσεών τινων τῆς κοινωνίας. Οἱ πλεῖστοι δὲν παραδέχονται εὐκόλως τὴν ἀνάγκην ὀδηγῶν, συμβούλων καὶ χειραγωγήσεως. Ἄλλως δέ, προκειμένου περὶ διανοητικῆς τροφῆς, εἶναι φυσικὸν ν' ἀκολουθῇ ἕκαστος τὰς ὁρέξεις του. Οὐχ ἤττον ὅμως, ἤθελεν εἶναι εὐχῆς ἔργον ἐὰν ἠδύνατο πᾶς τις νὰ γνωρίζῃ τί τὸ ἄξιον ἀναγνώσεως, ὅπως μὴ δαπανᾷ τὸν καιρὸν του ἀσκοπῶς καὶ ἀνωφελῶς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπιβλαβῶς.

Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, συγκρινόμενοι πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη, δὲν δυνάμεθα εἰσέτι νὰ καυχηθῶμεν ἐπὶ πληθῶρα βιβλίων, μολονότι οὔτε ἔλλησιν βεβαίως πάσχομεν. Ἄλλ' ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ τοιοῦτος ἡμῶν πλοῦτος εἶναι μέτριος, (ἐνόσφ δὲν μᾶς γίνεται προσιτώτερος ὁ ἀνεκτίμητος θησαυρὸς τὸν ὅποτον μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ ἀρχαιότης), διὰ τοῦτο ἐξ ἐνός μὲν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκλογῆς μεγαλειτέρα, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἡ ἐκλογὴ αὐτὴ εὐκολωτέρα.

Ἄλλὰ παρεκτὸς τῆς ἀνάγκης χειραγωγήσεως ὡς πρὸς τὴν διαλογὴν τῆς ἀναγνωσίμου ὕλης, ὑφίσταται δι' ἡμᾶς καὶ ἄλλη οὐσιωδὲς στάτη ἀνάγκη.

Ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν παρρησία : Ἀνάγκη νὰ ἐξαφθῇ καὶ νὰ γενευθῇ παρ' ἡμῖν ἡ ὄρεξις πρὸς ἀνάγνωσιν.

Εἶναι ἀληθές ὅτι, χάρις εἰς τὴν αὖξουσιν διάδοσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἐλαττοῦται βραθυμῶδον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγραμμάτων Ἑλλήνων, αὐξάνει δὲ ὁ τῶν δυναμένων ν' ἀναγινώσκωσι. Τῆς τοιαύτης αὐξήσεως ἐπωφελοῦνται ἴσως, ἐν μέρει, αἱ ἐφημερίδες ἡμῶν, τῶν ὁποίων ἐπολλαπλασιάσθη πρό τινων ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κυκλοφορία. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ, οὐδὲ θὰ προσβληθῶσι βεβαίως οἱ ἡμέτεροι δημοσιογράφοι ἐὰν προσθέσω, ὅτι αἱ στῆλαι τῶν φύλλων τῶν καὶ μόναι δὲν παρέχουν τὴν ἀρμόδιον τροφήν πρὸς διάπλασιν ἠθικὴν

καὶ διανοητικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἀπαιτεῖται νὰ λάβωμεν πάντες τὴν ἕξιν τοῦ ν' ἀναγινώσκωμεν, παρεκτὸς τῶν ἐφημερίδων, βιβλία χρήσιμα καὶ καλὰ. Ὅπως λάβωμεν ὅμως τὴν σωτήριον ταύτην ἕξιν, προαπαιτεῖται ἡ ὑπαρξίς ὕλης πρὸς ἀνάγνωσιν ἀφθόνου, κινούσης καὶ ἱκανοποιούσης τὴν περιέργειαν.

Ἴδου τί ἀπαιτεῖται. Ἡ ἔλλειψις του, ἐὰν ἔλλειψις ὑπάρχη, δὲν πρέπει νὰ μᾶς φοβίζη. Καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν φιλαναγνωστῶν, μέχρι πρό ὀλίγων ἔτι σχετικῶς ἐτῶν, ἦτο λίαν περιωρισμένος. Ἡ γενίκευσις τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, καὶ ὁ κατὰ συνέπειαν πολλαπλασιασμὸς τῆς ἐτησίου παραγωγῆς βιβλίων, εἶναι ἀπόκτημα πρόσφατον τοῦ ἐπεκτεινομένου πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐξετάζοντες δὲ διὰ τίνων μέσων καὶ διὰ ὁποίων ἐνεργειῶν κατωρθώθη ἀλλαχού ἡ γενίκευσις τῆς φιλομαθείας καὶ τῆς ἀναγνώσεως, δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ παρηγορηθῶμεν διὰ τὰς ἐλλείψεις τοῦ παρόντος, ἀρούμενοι ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν ξένων ἐθνῶν νέας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας. Ὅτι ἐγένετο ἀλλαχού δύναται καὶ ἐνταῦθα νὰ γίνῃ. Τί δὲ ἀρμοδιώτερον κέντρον πρὸς σκέψιν περὶ τῶν πρακτέων, ἢ ὁ φιλοπρόδοτος οὗτος σύλλογος Παρνασσός, ἐκ τῆς πεφωτισμένης δραστηριότητος τοῦ ὁποίου τσαῦτα ἤδη ἐβλάστησαν ἔργα γόνιμα καὶ τσαῦται ἐπήγασαν ἰδέαι καρποφόροι;

Ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἄλλοτε, τὰ πλεῖστα τῶν βιβλίων ἐξεδίδοντο ὡς καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον ἔτι, ἢ ἕως τῆς χθές, δηλαδή, διὰ τῆς ἀρωγῆς φιλομούσων συνδρομητῶν, ἢ χάρις εἰς τὴν γενναιοδωρίαν πλουσίου προστάτου, εἰς τὸν ὅποτον τὸ βιβλίον ἀφιερῶτο πομπωδῶς ὑπὸ τοῦ πτωχοῦ συγγραφέως. Χάρις εἰς τὴν ἐκεῖ αὖξῃσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναγνωστῶν, οἱ συγγραφεῖς ἤδη, ἐὰν δὲν πλουτιζῶσι πάντες, δύνανται ὅμως, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, νὰ ἐξασφαλίσωσι διὰ τοῦ καλάμου τὴν ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ἄλλ' ἡ αὖξῃσις τῶν ἀναγνωστῶν ἐπῆλθε διότι καὶ οἱ συγγραφεῖς, καθόσον ἀπετείνοντο εἰς κύκλον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εὐρυνόμενον, ἔμαθον νὰ παρέχωσι εἰς τοὺς ὁμοθετεῖς των ὕλην πρὸς ἀνάγνωσιν ἐκλυστικὴν καὶ διδακτικὴν συνάμα, τοιαύτην ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ ὠφελεῖται τερπόμενος, νὰ αὐξάνῃ τὰς γνώσεις του δαπανῶν εὐαρέστως τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του. Ἀφοῦ ἀπαξ συνειθίσθη τις εἰς τὸ νὰ εὐρίσκη ἠδονὴν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, συναισθάνεται αὐξάνουσιν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἔφρῃσιν τῆς μαθήσεως, ὁ ὀρίζων του εὐρύνεται ἀδιακόπως καὶ ὁ χορτασμὸς ἀνανεοῖ τὴν ὄρεξιν ἀντὶ τοῦ νὰ τὴν κορέσῃ. Ταῦτα πάντα δύνανται νὰ κατορθώσωσι οἱ συγγραφεῖς.

Οἱ συγγραφεῖς ὁμῶς εἶναι παραγωγεῖς, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα, ὡς πᾶν ἄλλο ἐμπόρευμα, οὔτε χρησιμοποιοῦνται, οὔτε διαδίδονται κυκλοφοροῦντα, ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῶν ἀρμοδίων πρὸς τοῦτο μεσιτῶν. Ὑπάρχει καὶ διὰ τοὺς συγγραφεῖς χρεία χειραγωγήσεως, ὁδηγίας καὶ ἐνθαρρύνσεως, εἰς τρόπον ὥστε, ἐξ ἑνὸς μὲν τὰ ἔργα τὰ ὅποια παράγουν νὰ εἶναι κατάλληλα πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ καταναλωτοῦ, τοῦ ἀναγινώσκοντος δημοσίου, ἐξ ἄλλου δὲ διὰ νὰ μὴ μένωσι τὰ χειρόγραφα τῶν κεκρυμμένα εἰς τὰ χαρτοφυλάκια, ἢ ἐκτυπούμενα νὰ μὴ γίνωνται βορὰ τῶν σκωλήκων.

Οἱ μεσίται οὗτοι, οἱ ὁδηγοὶ καὶ χειραγωγοὶ τῶν συγγραφέων εἶναι οἱ ἐκδόται. Ἄλλ' ἐκδότας λέγων ἐνοῶ ἀνθρώπους συναισθανομένους τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ ἔργου τῶν, οὐχὶ ἀπλῶς κερδοσκοποῦς ἀποβλέποντας εἰς μόνην τὴν ὑλικὴν τῶν ὠφελειαν, ἢ ἐκμεταλλουμένους πρὸς τοῦτο τὰς ταπεινὰς ἐνίοτε τάσεις χυδαίας περιεργείας. Ἐνοῶ ἐκδότας ἐμπορουμένους εὐγενοῦς φιλοδοξίας, γνωρίζοντας πῶς νὰ ὠφελῶνται αὐτοὶ ὠφελοῦντες τοὺς ἄλλους, πῶς νὰ ἐκλέγῳσι τροφήν διανοητικὴν ὑγιᾶ καὶ εὐπεπτον πρὸς διάδοσιν μεταξὺ τῶν ὁμοεθνῶν τῶν, καὶ κατέχοντας τὸ μυστικὸν τοῦ νὰ ἐξεγείρωσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ὄρεξιν τῶν ἀναγνώστων διὰ τὴν τοιαύτην τροφήν. Πρὸς τοιοῦτους ἐκδότας ἀλλαχοῦ τὰ ἔθνη αὐτῶν δὲν ἐθεώρησαν ὡς ἀμοιβὴν ἐπαρκῆ τὸν πλοῦτον μόνον, ὅστις ἐπέστεφε τὴν ἐντιμὸν καὶ κοινωφελῆ ἐργασίαν τῶν, ἀλλὰ διετήρησαν καὶ διατηροῦν τὴν μνήμην τῶν, ὡς ἀληθῶν εὐεργετῶν. Μεταξὺ τῶν ἀνδριάντων, τῶν κοσμοφύλων τὸ ἐκ βᾶθρων ἀνεγερθὲν Δημαρχεῖον τῶν Παρισίων, διαπρέπει ὁ ἀνδρίας τοῦ Διδότου, τοῦ ἀνυψώσαντος τὸν περιώνυμον οἶκον, τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ ὁποίου οὔτε ἡ Ἑλλάς ἔμεινεν ἀμέτοχος, — οὐδ' εἶναι ἐπιλήσμων καὶ ἀγνώμων δι' αὐτὰς ἡ Ἑλλάς! Ἐν Σκωτίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκδότου Chambers διαμένει σεβαστὸν καὶ προσφιλές, διότι συνετέλεσε καὶ οὗτος εἰς τὴν διάδοσιν ὑγιῶν καὶ ὠφελίμων γνώσεων, ὄχι μόνον εἰς τὴν πατρίδα του, ἀλλ' ὅπου λαλεῖται ἡ ἀγγλική. Ὁ κατάλογος τῶν παρ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων βιβλίων μαρτυρεῖ τὴν ἐπιδειξιότητα μεθ' ἧς ἐγνώριζε νὰ συνδυάζῃ τὸ ἴδιον συμφέρον πρὸς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν. Ὁ κατάλογος οὗτος περιέχει συνοπτικὰς καὶ εὐμεθόδους πραγματείας περὶ παντοίων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, ἀποτελούσας σειρὰν ὑπὸ τὴν κοινὴν ἐπιγραφήν «Γνώσεις διὰ τὸν λαόν», (Information for the people) περιέχει συγγράμματα ἱστορικὰ, ἀπανθίσματα τῆς ἀγγλικῆς φιλολογίας, περιοδικὰ χρησιμώτατα. . . Καὶ τί δὲν περιέχει! Οὐδ' εἰργάσθη μόνος ὁ Chambers διὰ τῶν ἐκδόσεών του

πρὸς ἐξέγερσιν τῆς πρὸς τὰ βιβλία κλίσεως, ἣτις προηγήθη τῆς τοσοῦτον καταπληκτικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ κύκλου τῶν φιλαναγνώστων. Ἡδυνάμην νὰ ἀναφέρω τὰ ὀνόματα πολλῶν ἄλλων τοιούτων ἐκδοτῶν εἰς ἀπάσας τὰς πεφωτισμένας χώρας. Διότι πανταχοῦ ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν τοιοῦτοι. Καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ θὰ ἡμεῖθα ἀδικοὶ καὶ ἀγνώμονες, ἐὰν ἐλησμονοῦμεν ὅσην εὐγνωμοσύνην ὀφείλομεν εἰς τοσοῦτους φιλοπάτριδας ἐκδότας καὶ τυπογράφους, οἵτινες καὶ πρὸ τῆς ἐθνεγεργείας ἡμῶν καὶ μετ' αὐτὴν, εἰργάσθησαν, ἐν τῷ μέσῳ τοσοῦτων δυσχερειῶν, πρὸς φωτισμὸν τοῦ ἔθνους. Τόσῳ δὲ μεγαλείτεροι αἱ δυσχέρειαι κατὰ τῶν ὁποίων εἶχον ἐκεῖνοι νὰ παλαίσωσι, καθόσον τὰ πάντα παρ' ἡμῖν ἦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν. Ἦδη, καθόσον ἐν γένει προοδεύομεν, κατὰ τοσοῦτον καὶ τῶν ἡμετέρων ἐκδοτῶν τὸ ἔργον δύναται νὰ καταστῇ μεγαλείτερον καὶ καρποφορότερον. Ἄς εὐχώμεθα νὰ τοὺς ἴδωμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τρεπομένους εἰς μίμησιν ὑποδειγμάτων ὅποια τὰ μνημονευθέντα. Εἰς τοὺς μέλλοντας Διδότους καὶ Chambers τῆς Ἑλλάδος θὰ στήσωμεν καὶ ἡμεῖς ἀνδριάντας, ὅταν διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν καλῶν βιβλίων κατορθώσωσι νὰ γενικεύσωσι παρ' ἡμῖν τὴν ἔξιν τῆς ἀναγνώσεως καὶ τὴν διάδοσιν τῶν φῶτων.

Παρεκτὸς τῶν ἐκδοτῶν, οἵτινες ὁποσδήποτε ἀποβλέπουν καὶ ὀφείλουν ν' ἀποβλέπωσιν εἰς τὸ ἴδιον συμφέρον, συνετέλεσαν μὲγάλως ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸς γενικεύσιν τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, ἑταιρίαι διάφοροι ἐπὶ τούτῳ συστηθεῖσαι. Εὐεργετικωτέρα πασῶν ἦτο «ἡ πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων γνώσεων» (Society for the diffusion of Useful Knowledge) ἰδρυθεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης. Ἡ ἐπομένη περικοπὴ ἐξ ἀγγελίας εἰδοποιούσης τὴν ἔκδοσιν περιοδικοῦ εὐθηνοῦ, καταδεικνύει τὸν τε σκοπὸν καὶ τὰ μέσα ἐνεργείας τῆς ἑταιρίας ἐκείνης. «Ἀναλαμβάνομεν τὴν δημοσιεύσιν ταύτην, λέγει ἡ ἀγγελία, ἐλπίζοντες ὅτι πολλοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν οὔτε μέσα ἄφρονα οὔτε ὥρας πολλὰς διαθέσιμους, θὰ παρακινηθῶσιν εἰς ἀγορὰν καὶ εἰς ἀνάγνωσιν τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν. Τὰ μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντα ὑπὸ τῆς ἑταιρίας βιβλία ἀποτείνονται, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς ἀναγνώστας ἔχοντας τὴν πρόθεσιν καὶ τὸν καιρὸν ν' ἀποκτήσωσι γνώσεις μεταδιδόμενάς εἰς αὐτοὺς συνοπτικῶς καὶ εὐμεθόδως. Ἀλλὰ παρεκτὸς τῶν τοιούτων, ὑπάρχουσι πολλοὶ δυνάμενοι μὲν γὰρ δαπανᾶσιν ἡμίσειαν ὥραν καθ' ἑκάστην πρὸς ἀνάγνωσιν ἐφημερίδων, μὴ ἔχοντες ὁμῶς τὴν διαθέσιν ἢ τὴν συνήθειαν ν' ἀνοίγωσι ποτὲ καὶ βιβλίον. Χάριν αὐτῶν δημοσιεύομεν τὸ τερπνὸν καὶ διδα-

»κτικὸν περιοδικὸν τοῦτο, πιστεύοντες ὅτι οὕτω τοῖς παρέχομεν τὸ
»μέσον τοῦ νὰ ἐφιστῶσιν ἐνίοτε τὴν προσοχὴν των εἰς ἀντικείμενα
»ὑψηλότερα καὶ ὑγιέστερα, ἢ τὰς ἐμπαιθεῖς συζητήσεις τῆς πολιτικῆς
»καὶ τὰς νοσηρὰς λεπτομερείας ἀπεχθῶν κακουρημάτων».

Τοιοῦτο τὸ πρόγραμμα τῆς ἐταιρίας ἐκείνης. Τὸ ἐπραγματοποίησε
δὲ ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τῆς, ἀλλὰ καὶ δι' ἐγ-
κυκλοπαιδικῶν λεξικῶν, καὶ διὰ σειρᾶς ἔργων ἱστορικῶν καὶ ἐπιστη-
μονικῶν καὶ φιλολογικῶν, εἰς τὰ ὅποια τὸ τερπνὸν συνεδυάζετο πάν-
τοτε μετὰ τοῦ ὠφελίμου. Τῆς ἐταιρίας ψυχὴ καὶ στύλος ἐχηματί-
σεν ἄγγλος λόγιος, ὁ Charles Knight, ἐμπορούμενος τῆς εὐγενοῦς
ιδέας τοῦ νὰ διαδώσῃ τὰ φῶτα εἰς τὴν πατρίδα του. Μετὰ τὸν θά-
νατον αὐτοῦ ἡ ἐταιρία διελύθη, αἱ δὲ δημοσιεύσεις τῆς ἐλησμονήθη-
σαν ἴσως, ἀλλ' ὄχι καὶ ἡ ὑπαρξίς τῆς καὶ αἱ ἐκδουλεύσεις τὰς ὁ-
ποίας προσέφερον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Διότι, πρὸ πενήκοντα ἢ ἐξή-
κοντα ἐτῶν, οἱ Ἄγγλοι δὲν ἦσαν ὅσον σήμερον φιλιαναγνώσται. Σή-
μερον, ἐὰν ἐπισκεφθῆτε τὴν Ἀγγλίαν, θὰ ἰδῆτε τοὺς ἐμπόρους καὶ
τοὺς ὑπαλλήλους ἀπερχομένους κατὰ πᾶσαν ἐσπέραν ἐκ τοῦ γραφείου
εἰς τὴν οἰκίαν των, διὰ τοῦ σιδηροδρόμου ἢ τοῦ λεωφορείου, μὲ τὸ
βιβλίον εἰς χεῖρας. Τὰ δὲ Σάββατα λαμβάνει διαστάσεις φορτίου ἢ
προμήθεια βιβλίων καὶ περιοδικῶν, τὰ ὅποια φέρουν κατ' οἶκον ὅπως
ἐπωφεληθῶσι τῶν ὠρῶν σχολῆς τῆς Κυριακῆς. Οἱ ἐργάται καὶ οἱ χει-
ρῶνακτες ἀκολουθοῦν τὸ καλὸν τοῦτο παράδειγμα. Συχνάκις θὰ ἰδῆτε
τὸν ἀμαξηλάτην διακόπτοντα τὴν ἀνάγνωσιν ὅπως, ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ
του καθίσματος, ἀκούσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ πελάτου, εἰς τὴν θύραν
τοῦ ὁποίου ἐπερίμενε. Ταῦτα εἰς τὰς ὁδοὺς. Τί δὲ καὶ πόσον ἀναγι-
νώσκειται ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, δύνασθε νὰ εἰχάσητε ἐκ τῆς ποσότητος
τῶν κατ' ἔτος ἐκδιδομένων βιβλίων, ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βιβλιοπω-
λείων καὶ ἐκ τῆς καταπληκτικῆς κυκλοφορίας τῶν δανειστικῶν βι-
βλιοθηκῶν. Ὑπάρχουν τοιαῦτα καταστήματα ἀγοράζοντα κατὰ ἑκα-
τοντάδας καὶ κατὰ χιλιάδας τὰ ἀντίτυπα τῶν καλῶν νεοφανῶν συγ-
γραμμάτων. Τοσοῦτον τὸ πλῆθος τῶν συνδρομητῶν καὶ τοσαύτη ἡ
ἔξις τοῦ ἀναγινώσκειν ἐν Ἀγγλίᾳ! Ἡ δὲ ἔξις αὕτη, μὴ τὸ λησμονῶ-
μεν, δὲν ἐπεκράτει κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἑκατονταετηρίδα. Ὁφεί-
λεται, κατὰ μέγιστον μέρος, εἰς τὰς πεφωτισμένους ἐνεργείας ἐκδοτῶν,
οἷος ὁ Chambers, καὶ ἑταυριῶν, οἷα ἡ πρὸς διάδοσιν κοινωφελῶν
γνώσεων.

Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία δὲν μὲν παρέχει μόνη τοιαῦτα παραδείγματα πρὸς
μίμησιν. Ἴδου τοιοῦτον ἐκ Γαλλίας, ἡ φερώνυμος τοῦ Φραγκλίνου

ἐταιρία. Ἡ ἱστορία τῆς ἐταιρίας ταύτης εἶναι περιέργος ἀμα καὶ δι-
δακτικὴ. Κατὰ τὸ ἔτος 1861 εἰς ἀπλοῦς λιθογράφος τῶν Παρισίων
συνέλαβε τὴν ιδέαν τοῦ νὰ συνεταιρισθῆ μετὰ τινων συναδέλφων του,
ὅπως ἀγοράζωσιν ἀπὸ κοινοῦ βιβλία, τῶν ὁποίων μαθόντες τὴν ὑπαρ-
ξιν ἐπεθύμουν νὰ λάβωσι γνῶσιν. Ἡ μικρὰ ἐταιρία συνεκροτήθη καὶ
ἐπέτυχε. Μαθὼν τὴν ἐπιτυχίαν πεφωτισμένος τις καὶ γενναῖος φίλος
τῆς προόδου, ὁ στρατηγὸς Γανέ, παρεκάλεσε τὸν φιλομαθῆ λιθογρά-
φον νὰ συνεργασθῆ μετ' αὐτοῦ πρὸς ἴδρυσιν δύο παρομοίων ἐταιριῶν
εἰς δύο μικρὰς κώμας τῆς Γαλλίας. Τὸ πρᾶγμα ἐπέτυχε καὶ πάλιν,
ἀπεδείχθη δὲ οὕτω ὅτι ὁ σχηματισμὸς βιβλιοθηκῶν διὰ τὸν λαὸν ἦτο
ἐφικτὸς εἰς μικροὺς συνοικισμοὺς ὅσον καὶ ἐντὸς τῶν μεγαλοπόλεων.
Ὁ σκοπὸς ἦτο «νὰ συγκροτηθῶσι κέντρα κατὰλληλα πρὸς παιδεύσειν
»καὶ μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, νὰ ἰδρυθῶσιν ἀπέναντι τῶν καπηλείων βι-
»βλιοθήκαι, νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὸν βίον τοῦ λαοῦ στοιχεῖον ἠθικοποιή-
»σεως, ἀνυψώσεως καὶ ἀναπτύξεως, ὃ ἐστὶ τὸ καλὸν βιβλίον». Ἐπι-
τῶν βάσεων τούτων ἡ μικρὰ ἐταιρία τοῦ λιθογράφου μετεσχηματίσθη
κατὰ τὸ ἔτος 1862, χάρις εἰς τὴν πρόθυμον σύμπραξιν πολλῶν ἄν-
δρῶν ὑψηλῆς περιωπῆς, εἰς τὴν ἐταιρίαν Φραγκλίνου. Ὡς πρόγραμμα
ἔχει αὕτη τὸν ἐν Γαλλίᾳ πολλαπλασιασμὸν τῶν βιβλιοθηκῶν πρὸς
χρῆσιν τοῦ λαοῦ. Ὅθεν σχηματίζει καὶ δημοσιεύει καταλόγους συγ-
γραμμάτων ἀρμοδιῶν διὰ τὰς τοιαύτας βιβλιοθήκας, ἐνθαρρύνει διὰ
χρηματικῆς συνδρομῆς τὴν ἐκδοσιν ἔργων κοινωφελῶν καὶ τὴν μετάφρα-
σιν ἐκλεκτῶν ξένων συγγραμμάτων, δωρεῖται δέ, ἀναλόγως τῶν μέσων
τῆς, βιβλία εἰς τὰς βιβλιοθήκας τοῦ λαοῦ, ἢ προμηθεύει τοιαῦτα ἐπι-
πληρωμῆ, ἀλλ' εἰς τιμὰς συγκαταβατικὰς καθ' ἃς ἔχει συμβάσεις
μετὰ ἐκδοτῶν καὶ βιβλιοπωλῶν. Ἐπι τέλους ἐκδίδει περιοδικὸν πρὸς
χρῆσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν κατὰ τόπους λαϊκῶν βιβλιοθηκῶν.¹ Τὰ
μέλη τῆς ἐταιρίας δὲν ὑποχρεοῦνται εἰς συνδρομὴν ἀνωτέραν τῶν δέκα
φράγκων κατ' ἔτος. Ἐν τούτοις, ἀπὸ τοῦ 1868 μέχρι τοῦ 1885, εἰς
διάστημα δέκα ὀκτῶ ἐτῶν, ἡ ἐταιρία ἐπρομήθευσεν εἰς τὰς βιβλιο-
θήκας τοῦ λαοῦ τόμους 107,000 δωρεάν,—ἐπι πληρωμῆ δὲ ἀλλ' εἰς
ὄρους συγκαταβατικούς, τόμους 493,000. Ὁ ἐστὶ, διένειμεν, ἐν
συνόλῳ, εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς κωμοπόλεις τῆς Γαλλίας, πρὸς χρῆσιν
τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας βιβλίων, τῶν ὁποίων ἡ ἄξια
συνεποσοῦτο εἰς 1,172,000 φράγκων. «Καὶ ἃς μὴ λησμονηθῆ, λέγει

¹ Journal des bibliothèques populaires, publié par la société Franklin, pour la propagation des bibliothèques populaires, paraissant une fois par mois, Paris. 1 Rue Christine.

ἢ ἔκθεσις ἐξ ἧς ἀρούμαι τὰς πληροφορίας ταύτας,¹ «ὅτι μεταξὺ τῶν οὕτω διαδοθεισῶν ἐξακοσίων χιλιάδων βιβλίων, ἡ ἑταιρία προσεπά-» θησεν αἰετοτε νὰ μὴ εἰσχωρήσῃ οὐδὲ ἓν, δυνάμενον νὰ διαστρέψῃ «τὴν διάνοιαν, νὰ διαφθείρῃ τὴν καρδίαν, ἢ νὰ διαταράξῃ τὴν συν-» εἰδησίην οὐδενὸς ἀγνώστου».

Αἱ ὑπὸ τῆς ἑταιρίας Φραγκλίνου διατρεφόμεναι βιβλιοθήκαι δὲν εἶναι αἱ μόναι ὑπάρχουσαι ἐν Γαλλίᾳ. Καὶ εἰς τὰς ἄλλας δὲ πεπολι- τισμένες χώρας αἱ τοιαῦται βιβλιοθήκαι πολλαπλασιάζονται πρὸ ἰκανῶν ἡδὴ ἐτῶν. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδίως εὐδοκίμοῦν τὰ ἀξιόλογα συνεν- τευκτῆρια τοῦ λαοῦ, τὰ γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Mechanics Institu- tes*, εἰς τὰ ὁποῖα καθ' ἑκάστην ἑσπέραν παρέχεται εἰς τὸν ἐργατικὸν λαὸν ἀνάψυχή ἐξευγενιστική. Ἀναγνώσματα δημόσια, παραδόσεις πρακτικαὶ καὶ σκόπιμοι, βιβλία ἐκλεκτὰ πρὸς ἀνάγνωσιν, ἀνυψοῦν ἐκεῖ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἐργάτου, μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐργασίας του πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Τοιοῦτος ὁ σκο- πὸς καὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἑταιρίας τῶν *Φίλων τοῦ Λαοῦ* ἑταιρίας ἀξίας πάσης ὑποστηρίξεως, ὅπως δυνηθῇ νὰ πραγματοποιησῇ τὸ καλὸν πρόγραμμά της, ἐπωφελομένη τῶν ἐνθαρρυντικῶν παραδειγμάτων ὅσα ἀλλαχοῦ δύναται νὰ εὕρῃ πρὸς καθοδήγησίν της.

Περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου πολλὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν χωρὶς νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ θέματος τῆς σημερινῆς ἡμῶν συνδιαλέξεως. Διότι καὶ οὕτω ὁ λόγος ἤθελεν εἶναι πάντοτε περὶ τῆς διαδόσεως καὶ ἐξα- πλώσεως τῶν φώτων, περὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς πρὸς μάθησιν περιερ- γείας, περὶ γενικεύσεως τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγνώσκειν. Καθόσον ἐπε- κτείνεται ὁ κύκλος τῶν ἀναγνωστῶν, κατὰ τοσοῦτον διευκολύνεται ἡ σύγγραφῃ καὶ ἡ δημοσιεύσις καλῶν βιβλίων. Καθόσον δὲ πολλα- πλασιάζονται τὰ καλὰ βιβλία, κατὰ τοσοῦτον θ' αὐξάνῃ ἡ ζήτησις καὶ ἡ ἐξόδευσις των. Ταῦτα πάντα ἀλληλένδετα. Καθ' οἷαν δήποτε διεύθυνσιν καὶ ἂν στραφῶσιν αἱ πρὸς διάδοσιν τῶν φώτων ἐνέργειαι, θ' ἀπολήξωσιν εἰς τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Ἐνέργειαι δὲ τοιαῦ- ται οὐδέποτε ἔπαυσαν γινόμεναι καὶ παρ' ἡμῖν. Τὸ ζήτημα εἶναι ἐὰν ἐνίοτε γινόμεναι ἀλλῶς δὲν ἤθελον ἀποβῆ πλεον τελεσφόροι, ἐὰν ἦσαν πάντοτε ὅσον ἀπρητεῖτο πρακτικαὶ καὶ μεθοδικαί, ἐὰν, ἐν ἐνί

¹ Ἴδε La societé Franklin et son oeuvre; Rapport présenté au nom du conseil d'administration à l'assemblée générale du 13 Avril 1886. Ση- μειωτέον ὅτι ἡ γενναιοδωρία τῆς ἑταιρίας ταύτης ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὰς βιβλιοθήκας τῶν στρατῶνων καὶ τῶν στρατιωτικῶν φυλακῶν καὶ νοσοκο- μείων.

λόγῳ, ἐνυπῆρχε πάντοτε εἰς τὰς τοιαύτας ἐνεργείας ἡ ἀπαιτούμενη σκοπιμότης.

Σκοπιμότης! Ἄγνοῶ κατὰ πόσον ἡ λέξις ἔχει τ' ἀπαιτούμενα προσόντα ὅπως μὴ καταδικασθῇ ὡς ἐξοβελιστέα, ἀλλ' ὅμως πόσον μεγάλη ἡ σημασία της, καὶ πόσον δύσκολος ἡ ἐφαρμογὴ της! Ἐὰν ἐφηρμόζετο εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις, πόσον αὐταὶ θ' ἀπέβαινον καρποφορώτερα! Ἰδοὺ πρόχειρον παράδειγμα, ἀφοῦ ὁ λόγος περὶ βι- βλίων, τί γίνεται καὶ τί ἠδύνατο νὰ γείνη διὰ τῆς γενναιοδωρίας τῶν «φιλομούσων συνδρομητῶν».

Γνωρίζομεν πάντες, ἐξ ἰδίας ἕκαστος πείρας, ὑπὸ τίνων αἰσθημά- των καταλαμβανόμεθα ὅποταν μᾶς παρουσιασθῇ ἀγγελία πρὸς ὑπο- γραφήν. Ὑπογράφομεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐνίοτε δὲ καὶ πληρόνομεν, ἀλλ' ὑπογράφομεν καὶ πληρόνομεν ἀσκόπως, παρακινούμενοι ἀπλῶς καὶ μόνον ἢ ἐκ τοῦ παραδείγματος τῶν προὔπογραψάντων ἢ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ μὴ δυσκαρεστήσωμεν τὸν συλλέγοντα ὑπογραφᾶς.

Ἐλαβα καὶ ἄλλοτε ἀφορμὴν ν' ἀναφέρω τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον τοῦ αἰμνήστου καθηγητοῦ Μανούσου, τὸ ὁποῖον φίλος μου σεβαστὸς πρὸ ἐτῶν μοι μετέδωκε. Ὁ φίλος μου ἐπεσκέπτετο τὸν Κον Μανούσον, ὅτε εἰσῆλθέ τις κρατῶν ἀγγελίαν περὶ ἐκδόσεως βιβλίου. Ὁ καθη- γητῆς ὑπέγραψεν ἀνευ δισταγμοῦ καὶ χωρὶς νὰ ρίψῃ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἐντύπου ἀγγελίας, προτείνων δὲ αὐτὴν εἰς τὸν φίλον μου, Ὑπό- γραψε, λέγει καὶ σύ. Ἀλλὰ περὶ τίνος πρόκειται; Ὅποιον τὸ βι- βλίον;—Ὑπόγραψε!—Ὁ φίλος μου νομίσας ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀγνώ- στου εἰς αὐτὸν συγγραφέως, ἐνέπνεε τὰ πιστὰ εἰς τὸν Κον Μανού- στον, ὑπέγραψε, ὁ δὲ κάτοχος τῆς ἀγγελίας ἀπεσῶρθη ἠυχαριστημέ- νος.—Ὅταν σοῦ ζητεῖται συνδρομὴ πρὸς ἕκδοσιν βιβλίου, ἐπρόσθεσε τότε ὁ καθηγητῆς, μὴ πολυεξετάζης, ὑπόγραφε! Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ δημοσιεῶνται βιβλία. Θὰ δημοσιευθῶσι πολλαὶ οὕτω ἀνοησίαι, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν θὰ ἔχωμεν καὶ κανὲν χρήσιμον σύγγραμμα.

Ἴσως δὲν εἶχε ἄδικον ὁ σοφὸς καθηγητῆς. Νομίζω ὅμως ὅτι γι- νόμεναι μετὰ πλειοτέρας σκοπιμότητος αἱ συνδρομαὶ πρὸς ἕκδοσιν βιβλίων ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσωσι τὸν σκοπὸν του εὐκολώτε- ρον καὶ ταχύτερον. Πρὸς τοῦτο ἀπεπειράθην ἄλλοτε νὰ διαγράψω σχέδιον, κατὰ μίμησιν Ἰταλικῶν συνεταιρισμοῦ, προεδρευομένου ὑπὸ τοῦ διασήμευ Mamiani καὶ σκοποῦντος τὴν δημοσίευσιν καλῶν καὶ κοινωφελῶν βιβλίων¹. Τὸ σχέδιόν μου ἐκεῖνο ἀπέβλεπεν ἰδίως τὰς ἐν

¹ Ἡ ἑταιρία αὕτη ἐπωνομάζετο *Società promotrice degli studi filosofici e letterari*.

τῶ ἐξωτερικῷ Ἑλληνικῆς κοινότητος, εἰς τὰς ὁποίας στηρίζουν κατ' ἐξοχὴν τὰς ἐλπίδας των οἱ πλείστοι τῶν ἐκτυπούντων ἀγγελίας. Βάσις αὐτοῦ ἦτο ἢ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῶν συνδρομῶν ἐπίτευξις διπλοῦ ἀποτελέσματος: ἄφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν συνεταρισθησομένων ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τοῦ νὰ ὑπογράφωσιν εἰς ἀγγελίας, ἐξ ἄλλου δὲ (καὶ πρὸ πάντων), τῆς δημοσιεύσεως βιβλίων καλῶν, περισοτέρων τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τὰς ἀνοησίας, τῶν ὁποίων τὴν ἐμφάνισιν ὑπέβαλλεν ἐξ ἀνάγκης ἢ ἀπεριόριστος ἐλευθεριότης τοῦ Κου Μαρούσου. Κατὰ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχεδίων ἀπετελεῖτο ἑταιρία ἐκ μελῶν συνεισφερόντων ὠρισμένον τι ποσὸν κατ' ἔτος, ὡς ἐλάχιστον ὄρον, διηθύνετο δὲ ὑπὸ συμβουλίου ὀλιγομελοῦς, δυναμένου νὰ δαπανᾷ τὸ ὅλον ἢ μέρος τῶν ἐτησίων προσόδων τῆς ἑταιρίας πρὸς συνδρομὴν ἢ ἀγορὰν νεοφανῶν βιβλίων, ὀλίγων ἢ πολλῶν κατὰ τὴν κρίσιν του, ἢ καὶ νὰ ἀναλαμβάνῃ τὴν ὅλην δαπάνην τῆς ἐκτυπώσεως κοινωφελοῦς τινος συγγράμματος. Περιττὸν νὰ ἐκθέσω τὰς λεπτομερείας πάσας τοῦ σχεδίου, τὸ ὅποion διηρεῖτο εἰς κεφάλαια καὶ ἄρθρα, κατ' ὅλην τὴν τάξιν, διαμένει ὅμως εἰς κατάστασιν σχεδίου εἰσέτι. Ὁφείλω ὅμως νὰ ὁμολογήσω ὅτι παρουσιάζει καὶ τοῦτο τὴν δυσκολίαν τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκομεν εἰς πᾶσαν ὡς ἀνὰ δῆποτε νέαν ἐπιχείρησιν: τὴν δυσκολίαν τῆς διευθύνσεως, τῆς εὐρέσεως τῶν ἀρμοδίων προσώπων πρὸς ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. Ἄλλως, τὸ σχεδίων δὲν ἦτο κακόν, θὰ ἦτο δὲ καλλίτερον ἔτι ἂν τὸ πρόγραμμά του περιορίζετο εἰς σκοπὸν εἰδικόν, τὴν ἔκδοσιν, φέρ' εἰπεῖν, σειρᾶς βιβλιαρίων ἀπλῶν, εὐμεθόδων καὶ εὐαναγνώστων, περιεχόντων γνώσεις κοινωφελείς. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἔλλειψις παραδειγμάτων ξένων πρὸς μίμησιν. Ἄλλ' ἡ ἐκτέλεσις τοιούτων ἔργων δύναται εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς πρωτοβουλίας ἐκδοτῶν, ἢ δι' ἑταιριῶν, θὰ ἐπιτευχθῇ δὲ ἅμα (τὸ ἐπαναλαμβάνω) οἱ ἐκδότης ἡμῶν μάθωσι καλῶς τὴν τέχνην τοῦ νὰ ὠφελῶνται ὠφελούντες. Ὅτι βαδίζομεν πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν συμπτωμάτων, ἐν οἷς καὶ ἡ ἤδη ἀρξασμένη ἔκδοσις τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης». Ἄς εὐχόμεθα πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην ταύτην, ἃς ἐλπίσωμεν δὲ ὅτι θὰ ἐμμείνῃ μέχρι τέλους πιστὴ εἰς τὸ πρόγραμμά της, «ἐκδίδουσα ἔργα ἀληθῶς ὠφέλιμα τῇ Ἑλληνικῇ Κοινωνίᾳ, εἰς τιμὰς προσιτὰς καὶ εἰς τοὺς μὴ δυναμένους νὰ δαπανήσωσιν ἀνέτως πρὸς ἀγορὰν βιβλίων». Ἡ ἐπιτυχία τοιούτων ἐπιχειρήσεων θὰ ἐπισπένδῃ καὶ παρ' ἡμῖν τὴν γενίκευσιν τῆς ἕξεως καὶ τῆς ὀρέξεως τοῦ ἀναγινώσκειν. Οὕτω δὲ θ' ἀποληξώμεν βαθμηδὸν εἰς τὸ

εὐάρεστον καὶ ἐπιθυμητὸν ἀποτέλεσμα, ὅτι θὰ ὑπάρχωσι βιβλιοπωλεῖα εἰς ἐκάστην πόλιν, εἰς ἐκάστην κωμόπολιν, εἰς ἐκάστην γωνίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅτι εἰς τοὺς σιδηροδρόμους, ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων, οἱ ἐπιβάται θὰ ἔχωσιν, ὡς ἀλλαχοῦ, ἐφόδια βιβλίων πρὸς ἀνάγνωσιν, εἰς δὲ τὰς οἰκίας—πρὸ πάντων εἰς τὰς οἰκίας,—θὰ ὑπάρχῃ πανταχοῦ μικρὰ μὲν ἀλλ' ἐκλεκτὴ βιβλιοθήκη, ἀποτελοῦσα τὴν κυρίαν τέρψιν τοῦ οἰκογενειακοῦ κύκλου.

Δὲν λέγω ὅτι δὲν πωλοῦνται ἐνίοτε βιβλία καὶ σήμερον ἔτι εἰς ἀπόκεντρα τῆς Ἑλλάδος μέρη. Συνέπεσε νὰ συναντήσω πλάνητας βιβλιοπώλας εἰς μικρὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις. Εἶδα τοιούτους ἐκθέτοντας τὸν δίσκον των καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ Πειραιῶς ἀναχωρούντων ἀτμοπλοίων. Ἄλλ' ὅποια εἶναι τὰ πωλούμενα παρ' αὐτῶν βιβλία; Ὁ Μπερτόδουλος, ὁ Μπερτολδῖνος, ἡ φυλλάδα τοῦ Γαῖδαρου, ὁ Συντίπας, ὁ Ναστραδὶν Χότσας, ὁ Ὀνειροκρίτης. Πωλοῦνται παρεκτός τούτων καὶ μεταφράσεις γαλλικῶν μυθιστορημάτων, οὐχὶ τῶν ἐκλεκτοτέρων ἢ ἠθικωτέρων, μεταφράσεις αἰτινες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, οὔτε ὡς ὑπόδειγμα γλώσσης ἢ ὕφους δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὠφέλιμοι. Κατ' εὐτυχίαν ὅμως ἡ ἐξόδευσις αὐτῶν εἶναι μικροτέρα, ὡς πληροφοροῦμαι, τῆς τῶν ἄλλων βιβλίων τὰ ὅποια ἐμνημόνευσα. Εἰς τὰ ὄντως διασκεδαστικὰ βιβλία ἐκεῖνα δὲν θέλω νὰ προσάψω τὸν ἐλάχιστον μῶμον. Χρεωστοῦμεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν εἶναι πρὸς τιμὴν ἡμῶν τοῦτο,—ὅτι δηλαδὴ μετὰ ἐξήκοντα ἐτῶν ἀνεξαρτησίαν, μετὰ τὴν γενομένην κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐξάπλωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὅταν ἀναγινώσκῃ προτιμᾷ τὰ ἀναγνώσματα τὰ ὅποια μᾶς ἐκληροδότησεν ἢ παρελθοῦσα ἑκατονταετηρίς.

Διατί ἀρὰ γε τοῦτο; Διατί οἱ μεταπράται βιβλίων δὲν φέρουν ἐντός τοῦ σάκκου, ἢ ἐπὶ τοῦ δίσκου των, βιβλιαρία χρησιμώτερα ἢ ἀρμοδιώτερα πρὸς τε τὰς ἀνάγκας τῆς παρούσης ἐποχῆς καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν, ἢ ὅποια ἀναντιρρήτως ἐπῆλθεν ἀφ' ἧς ἐποχῆς μετεφράζετο πρὸς τέρψιν τῶν Ἑλλήνων ὁ Μπερτόδουλος;—Βιβλία ἐγράφησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν πολλὰ ἔκτοτε. Διατί δὲν ζητοῦνται ταῦτα καὶ δὲν ἀναγινώσκονται παρὰ τοῦ λαοῦ; Διατί οἱ μεταπράται βιβλίων πολλαπλασιαζόμενοι δὲν χρησιμοποιοῦνται πρὸς διάδοσιν τῶν νεωτέρων τούτων προϊόντων τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας;

Πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας δύναται ἴσως νὰ προταθῶσι δύο λόγοι.

Ὁ πρῶτος, ὅχι ὅμως νομιζῶ ὁ κυριώτερος, εἶναι ὅτι τὸ βιβλιεμπόριον δὲν ἀνεπτύχθη οὔτε διωργανώθη εἰσέτι παρ' ἡμῖν, ὅσον ἔπρεπε

καὶ ἦτο δυνατόν. Οἱ ἐκδότης καὶ οἱ βιβλιοπῶλαι δὲν ἐμελέτησαν, ὡς φαίνεται, οὔτε ἐκμεταλλεύονται εἰσέτι ἀρκούντως τοὺς ἀπαραιτήτους εἰς πᾶν ἐμπόριον ὄρους ἐπιτυχίας, τοὺς ἐξαρτωμένους ἀπὸ τὴν σχέσιν μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἀλλ' οὔτε καταγίνονται ἐπαρκῶς εἰς τὸ πῶς νὰ φέρωσι τὸ ἐμπόρευμά των εἰς γνῶσιν καὶ ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἀγοραστοῦ. Θὰ μοὶ ἀντιταχθῆ ἴσως εἰς ταῦτα ἡ ἐπιτυχία νέων τινῶν δημοσιεύσεων, μὴ ἀποκλειστικῶς διδασκτικῶν, καὶ ἡ αὐξάνουσα χρῆσις τοῦ μέσου τῶν εἰδοποιήσεων διὰ τῶν ἐφημερίδων. Ἀναγνωρίζω τὸ ὄρθον ἀμφοτέρων τῶν ἀντιρρήσεων καὶ τὰς παραδέχομαι, ὡς πρόσθετον ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς πρόοδον. Ἄλλ' οὐχ ἦττον, μένει ἀληθὲς ὅτι οὔτε αἱ εἰδοποιήσεις διαδίδονται ὅσον ἀλλαχοῦ, οὔτε κατάλογοι βιβλίων νεοφανῶν, ἢ καὶ παλαιῶν, κυκλοφοροῦν ὡς ἀλλαχοῦ, οὔτε (τοῦτο δὲ τὸ κυριώτερον προκειμένου περὶ τοῦ λαοῦ καὶ περὶ χώρας ὁποῖα ἡ ἡμετέρα,) οὔτε χρησιμοποιεῖται ἀναπτυσσόμενον τὸ πρόχειρον μέσον τῶν πλανήτων βιβλιοπωλῶν, τῶν γυρολόγων, ὡς τοὺς ὀνομάζομεν. Ὁ βιβλιοπῶλης τῶν Ἀθηνῶν, ἢ τῶν Πατρῶν ἢ τῆς Ἐρμουπόλεως, περιμένει μέχρις οὐ μάθη ἐκ τύχης ὁ ἀγοραστὴς τὴν ὑπαρξίν βιβλίου τινός καὶ ἔλθῃ νὰ τὸ ζητήσῃ, ἢ ἀρκεῖται εἰς τὸ κέρδος τὸ ὅποτον παρέχουν τὰ διδασκτικὰ βιβλία. Ὁ ὀργανισμὸς ὅστις ἐφημερίσθη εἰς τὴν πώλησιν ἐφημερίδων διὰ τῶν παιδῶν ἠδύνατο, νομίζω, ἐπεκτεινόμενος νὰ ἐφαρμοσθῆ κάλλιστα καὶ εἰς τὴν πώλησιν βιβλίων. Εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὑπηρεσία τῶν βιβλιοπωλείων εἶναι πρὸ ἐτῶν ἀνατεθειμένη εἰς παιδάς, τοῦτο δὲ χάρις εἰς τὸν πρακτικὸν νοῦν τοῦ ἀναλαβόντος τὴν σύστασιν τῶν τοιούτων βιβλιοπωλείων βαθυπλοῦτου ἤδη ἐκδότης Smith. Ὁ ἐκδότης οὗτος ὄχι μόνον ἐπλούτησε, ἀλλὰ καὶ βουλευτὴς ἐκλέγεται καὶ ὑπουργὸς ἐχρημάτισε. Τὸ παράδειγμα ἔστω πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἐκδοτῶν καὶ βιβλιοπωλῶν τῆς Ἑλλάδος ὅπου μάλιστα ἡ ἐπίτευξις καὶ τῶν δύο ἀξιομάτων εὐχερεστέρη ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ πώλησις βιβλίων, περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων εἰς τοὺς σιδηροδρόμους τῆς Ἀγγλίας εἶναι κτταπληκτικὴ. Δὲν ἔχομεν βεβαίως τὴν ἀξίωσιν νὰ παραβάλωμεν τὰ ἐκεῖ γινόμενα πρὸς τὰ δυνάμενα νὰ γίνωσι ἐνταῦθα. Ἄλλ' ἐν μικρῷ τὰ πάντα δύνανται νὰ γίνωσι καὶ ἐνταῦθα, θὰ γίνωσι δέ, σὺν Θεῷ!

Λέγεται ὑπὸ τῶν ἀπαισιοδοξούντων ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον εἶναι δυνατόν νὰ γείνη ἐνταῦθα, ὅτι μόνον ὁ Μπερτόδουλος καὶ ἡ Χαλιμὰ ἔχουν ἐξόδουσι, ὅτι ὁ λαὸς δὲν θέλει ἄλλα βιβλία, ὅτι δὲν νοστιμεύεται τὰ νεώτερα, ὅτι δὲν ἀναγινώσκει. Ἀναντιρρήτως, ὅταν ἐπέλθῃ ἡ

ἔξις τοῦ ἀναγινώσκειν, δι' ὧν μέσων ὑπεδείξαμεν, τότε ὁ διοργανισμὸς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ βιβλιομπορίου θὰ ἐπιβληθῶσιν ἀφ' ἐαυτῶν. Καὶ πρὸ τούτου ὅμως, φρονῶ ὅτι ὑπάρχουν ἀρκετὰ βιβλία δυνάμενα νὰ προστεθῶσιν εἰς τοὺς σάκκους καὶ τοὺς δίσκους τῶν βιβλιογυρολόγων, μέχρις οὐ ἀποκτήσωμεν περισσώτερα, — ὅτι ἤξιζε νὰ γείνη δοκιμὴ τις πρὸς αὐξήσιν τῆς κυκλοφορίας των, ὡς μέσον καὶ τοῦτο πρὸς ἐπέκτασιν τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, — καὶ ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης δοκιμῆς, γινομένης ὑπὸ ὄρους καλοῦς, δύναται ν' ἀνατραπῆ ἡ ὑπόστασις τοῦ ἐνὸς τῶν λόγων εἰς τοὺς ὁποίους ἀποδίδεται ἡ μεταξὺ τοῦ λαοῦ κυκλοφορία μόνων τῶν καὶ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν χρήσει βιβλίων, τῆς ἀτελείας δηλαδὴ τοῦ βιβλιομπορίου.

Ὁ δεῦτερος λόγος, ὁ κατ' ἐμὲ κυριώτερος καὶ σπουδαιότερος, συνέχεται μὲ ζήτημα τὸ ὅποτον μετὰ πολλῆς δειλίας τολμῶ νὰ ἰξῶ ἐνώπιον ὑμῶν, διότι τὸ ζήτημα τοῦτο δυσκόλως ἐξετάζεται μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἀπαθείας, καὶ διότι οὐδεμίαν ἔχω ἀρμοδιότητα ὅπως ἀναμιχθῶ εἰς τὰς συζητήσεις τὰς ὁποίας προεκάλεσε καὶ προκαλεῖ. Ὁμιλῶν ἤδη περὶ αὐτοῦ, δὲν ὀμιλῶ οὔτε ὡς γλωσσολόγος, μὴ ὡς οὐδαμῶς τοιοῦτος, οὔτε ὡς συγγραφεὺς, μολοντί δὲν δύναμαι ἴσως μετὰ ἴσης εἰλικρινείας νὰ ἀποκηρύξω καὶ τοῦτον τὸν τίτλον ὀμιλῶ ὡς ἀπλοῦς κ' ἐγὼ ἀναγνώστης βιβλίων, ὡς μόνος ἐντὸς τοῦ πλήθους περὶ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ὁποίου πρόκειται. Ἐνὶ λόγῳ, ἐπιλαμβάνομαι τοῦ ἀκανθώδους τούτου ζητήματος οὐχὶ ὑπὸ ἐπιστημονικῆν, ἀλλ' ὑπὸ κοινωνικῆν ἐποψίν, καὶ καθόσον μόνον σχετίζεται πρὸς τὸ θέμα τῆς παρουσίας ἡμῶν συνδιαλέξεως.

Ἐννοεῖτε περὶ τίνος ζητήματος ὁ λόγος. Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γλώσσης.

Λέγεται παρὰ τινῶν καὶ ὑποστηρίζεται, ὅτι τὴν διάδοσιν πλείστων ἐκ τῶν βιβλίων ὅσα μέχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθησαν, παρεμποδίζει ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν. Λέγεται ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἐννοεῖ τὴν λεγομένην ταύτην *λογίαν* γλῶσσαν ἀνευ κόπου, καὶ ὅτι τὸν κόπον τοῦτον δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ καταβάλωσι πάντες, — ὅτι ἄλλως τε οἱ γράφοντες τὴν γλῶσσαν ταύτην ἀποτεινόνται οὐχὶ εἰς τὸν λαόν, ἀλλ' εἰς κύκλον ἀναγνωστῶν περιορισμένον, καὶ ὅτι πταῖουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἐὰν τὰ συγγράμματά των δὲν διαδίδωνται μεταξὺ τῶν πολλῶν. Ἐὰν ταῦτα εἶναι ἀληθῆ, ἔπεται ὅτι ἡ λογία γλῶσσα ἀποτελεῖ μεσότοιχον μεταξὺ τῶν γραφόντων αὐτὴν καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι εὐχῆς ἔργον νὰ ληθῆ πρόνοια ὑπὲρ τῆς ὑπερπηδήσεως ἢ καταδαφίσεως τοῦ μεσοτοιχοῦ τούτου. Διότι (ὑπὸ κοινωνικῆν πάντοτε ἐπο-

ψιν), εἰς τί χρησιμεύουν οἱ λόγοι ἔθνους τινός, ἐὰν δὲν συντελῶσιν εἰς τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν ἀνάπτυξίν του; Τίς δὲ ὁ σκοπὸς τῆς γλώσσης, ἐὰν δὲν χρησιμεύῃ αὐτὴ ὡς ὄργανον πρὸς διοχέτευσιν καὶ διάδοσιν ἰδεῶν;

Εἰς τὰς τοιαύτας ἐνστάσεις οἱ λόγοι ἐνίοτε ἀπαντῶσι λέγοντες, ὅτι πρέπει ὁ λαὸς ν' ἀνυψωθῇ μέχρις αὐτῶν καὶ τότε θὰ τοὺς ἐννοήσῃ. Οἱ ἀντιφρονοῦντες ὅμως λέγουν ὅτι εὐκολώτερον καὶ προτιμότερον τὸ νὰ καταβῶσιν ὀλίγον οἱ λόγοι πρὸς τὸν λαόν, ἐὰν δύναται τοῦτο νὰ ὀνομασθῇ καὶ νὰ λογισθῇ ὡς καταβιβασμὸς. Προσθέτουν δέ, ὅτι εἶναι ματαιοπονία ἐκ μέρους τῶν λογίων τὸ νὰ προτρέχωσι τοῦ παρόντος, θέλοντες δῆθεν νὰ γράφωσιν ἀπὸ τοῦδε τὴν γλώσσαν τοῦ μέλλοντος, — ὅτι εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς, μόναι ἐκεῖνοι οἱ συγγραφεῖς ἀπέκτησαν τὴν ὑστεροφημίαν, ὅσοι ἔγραψαν χάριν τῶν συγχρόνων καὶ ἠγαπήθησαν παρ' αὐτῶν, καὶ ὅτι, ἐπὶ τέλους, «πᾶσα φιλολογία πρέπει νὰ λαμβάνῃ παρὰ τοῦ ζῶντος ἔθνους τὴν θέρημν, τὴν ὁποῖαν τῷ ἀνταποδίδει εἰς φῶς».

Ταῦτα λέγουν οἱ μὲν καὶ ἄλλα οἱ δέ. Τίνες ἔχουν δίκαιον; Δὲν ἐναπόκειται εἰς ἡμᾶς νὰ ἐπιφέρωμεν περὶ τούτου γνώμην. Εἶναι ὅμως ἐπιτετραμμένον νὰ εἴπωμεν, ὅτι εἰς μὲν τὰλλα ἔθνη, ὁ μαθὼν εἰς τὸ σχολεῖον νὰ συλλαβίσῃ μόνον καὶ ν' ἀναγινώσκῃ, δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὰ εἰς τὴν γλώσσαν του γραφόμενα βιβλία, ἐὰν ἡ ἔννοια δὲν ὑπερβαίῃ τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις καθόσον μεταξὺ τῆς γλώσσης του καὶ τῆς γλώσσης τοῦ συγγραφέως ὑπάρχει διαφορὰ ὕφους μόνον, οὐχὶ δὲ (ἐκτὸς σπανίων ἴσως ἐξαιρέσεων) διαφορὰ γραμματικῆς ἢ συντάξεως. Διὰ δὲ τὸν Ἕλληνα τοῦ ὁποῖου ἡ μάθησις περιορίζεται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, εἶναι θησαυρὸς κεκλεισμένος ὄχι μόνον αἱ σελίδες πολλῶν ὀρθοεπῶν συγγραμμάτων, ἀλλὰ καὶ αἱ στῆλαι αὐτὰι πολλῶν ἐφημερίδων τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτο δὲ διότι, παρεκτὸς τῶν γραμματικῶν τύπων, οἷτινες δὲν εἶναι πάντοτε οἱ τῆς παρ' αὐτοῦ λαλουμένης γλώσσης, καὶ παρεκτὸς τῆς συντάξεως, τὴν ὁποῖαν ἀρεσκόμεθα ἐνίοτε νὰ περιπλέκωμεν ἀνευ ἀνάγκης, συνειθίζομεν προσέτι νὰ μεταχειρίζομεθα πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν ἡμῶν οὐχὶ τὰς κοινὰς καὶ γνωστὰς λέξεις, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, μεταξὺ δύο συνωνύμων ἑλληνικῶν ὄρων δίδομεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν προτίμησιν εἰς τὸν ἀρχαιότερον, τὸν μᾶλλον ἀσυνήθη καὶ τὸν ἥττον καταληπτόν. Εἰς τρόπον ὥστε ὁ κοινὸς ἀναγνώστης, μὴ εὐρίσκων τὸ πρᾶγμα ἀντάξιον τοῦ κόπου, ἀντὶ τοῦ νὰ ἐλκυσθῇ εἰς ἀνάγνωσιν, προκρίνει τὴν ἀποχὴν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κοινοὶ ἀναγνώσται ἀποτελοῦν τὴν πλειο-

ψηφίαν, τὰ ἔργα ἡμῶν ὀλίγον ζητοῦνται, ὀλίγον ἀγοράζονται καὶ ἔτι ὀλιγώτερον ἀναγινώσκονται. Ἐν συντόμῳ, οἱ τοιαῦτα ἰσχυρίζομενοι ἐπιρρίπτουν εἰς τοὺς συγγραφεῖς αὐτοὺς μέρος τῆς εὐθύνης τῆς τε ἀτελείας τοῦ βιβλιομπορίου καὶ τῆς μὴ εἰσέτι γενικεύσεως τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγινώσκειν.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι τῆς τοιαύτης μομφῆς θὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπηλλαγμένοι οἱ συγγραφεῖς, οἱ μέλλοντες νὰ τέρψωσι καὶ νὰ φωτίσωσι τὴν ἤδη ἀνατέλλουσαν γενεάν τῶν Ἑλλήνων. Τίς οἶδε πόσοι τοιοῦτοι κρύπτονται μεταξὺ τῶν νέων οἷτινες μὲ τιμοῦν σήμερον διὰ τῆς παρουσίας των. Πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενος τολμῶ νὰ ὑπομνήσω, — ἐπειδὴ πρόκειται περὶ τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγινώσκειν, — ὅτι ὑπάρχουν δύο τάξεις ἀναγνώστων: οἱ ἀναγινώσκοντες χάριν ἀπλῆς μαθήσεως ἢ ψυχαγωγίας, καὶ οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν ἰδίαν μόρφωσιν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ λάβωσι μίαν ἡμέραν τὸν κάλαμον εἰς χεῖρας, κατατασσόμενοι καὶ οὗτοι εἰς τὴν σειρὰν τῶν συγγραφέων. Διὰ τοὺς τελευταίους τούτους ἡ ἀνάγνωσις δὲν εἶναι τέρψις μόνον ἢ μέσον μαθήσεως, εἶναι συγχρόνως προγύμνασις καὶ προπαρασκευή. Οἱ τοιοῦτοι πρέπει νὰ μελετῶσι, νὰ ἀνατέμνωσιν, οὕτως εἰπεῖν, ὅσα βιβλία ἀναγινώσκουν. Πρέπει νὰ ἐμφορῶνται τῆς ἰδέας ὅτι ἀνευ κόπου, καὶ πολλοῦ κόπου, οὐδὲν ἀποκτάται, — ὅτι τὸ συγγράφειν εἶναι τέχνη καὶ αὐτὴ, ὡς πᾶσα ἄλλη, — καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἐπαρκῆ τοῦ συγγραφέως ἐφόδια ἡ ἐμφυτοῦς εὐφυΐα, ἢ μόνη ἡ περὶ τὸ γράφειν εὐχέρεια. Ἀπ' ἐναντίας, τὰ τοιαῦτα φυσικὰ δῶρα ἀποβαίνουν ἐνίοτε λίαν ἐπιβλαβῆ εἰς τοὺς νέους, διότι ἄγουν εἰς δύο σκοπέλους ἐξ Ἰσου ἐπικινδύνους: τὸν αὐτοθαυμασμὸν καὶ τὴν φυγοπονίαν. Ὁ πρῶτος ὑποθάλλεται συνήθως καὶ ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν συγγενῶν ἢ φίλων τοῦ νεαροῦ φωστῆρος, τὴν δὲ φυγοπονίαν γεννᾷ πολλάκις ἡ πεποιθήσις, ἢ συνοψιζομένη εἰς τὸν ἀφορισμὸν ὅτι «ὁ ποιητὴς γεννᾶται»! Λέγω δὲ ποιητὴς, διότι συνήθως εἰς τὴν ποίησιν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἰς τὴν στιχουργίαν, εὐρίσκει διέξοδον ἢ πρῶτος φιλοδοξία τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως προικισμένων νέων. Καί, ναί μὲν, τὸ στιχουργεῖν δὲν εἶναι κακόν, καθόσον ἀσκαεῖ τὸν κάλαμον, ἀλλὰ τὸ δῶρον τῆς ποιήσεως ἐδόθη εἰς ὀλίγους, οἱ δὲ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ὀφείλουν διὰ πολλοῦ ἐπίσης κόπου καὶ πολλῆς μελέτης νὰ καλλιεργήσωσι τὸ παρὰ Θεοῦ σπέρμα, ὅπως βλαστήσῃ καρποῦς καλοῦς.

Ἀνάγκη λοιπὸν μελέτης, μέλλοντες συγγραφεῖς τῆς Ἑλλάδος, μελέτης ἐνδελεχοῦς, καὶ ἀναγνώσεως πολλῆς, ἐκλεκτῆς καὶ σκοπίμου. Ἀναγινώσκετε πρὸ πάντων τοὺς ἀρχαίους! Ἐκεῖ θὰ εὕρητε τὰ

λαμπρότερα, τὰ μᾶλλον ἀξιομίμητα, τὰ ἀμίμητα ὑποδείγματα χάριτος, σαφηνείας, συντομίας καὶ ἀκριβείας, ἀκριβείας περὶ τὴν ἔννοιαν καὶ περὶ τὴν ἔκφρασιν. Ἀναγινώσκετε καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῶν νεωτέρων φιλολογιῶν, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς ἀποτελοῦμεν μέρος τῆς εὐρείας οἰκογενείας τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Ἐξάκολουθεῖτε, ἐὰν τοῦτο σᾶς εὐαρεστῇ, νὰ ἐντυφᾶτε ἰδίως εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν συγχρόνων συγγραφέων τῆς Γαλλίας, οἵτινες τοσαύτην μέχρι τοῦδε ἐξήκησαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς νεαρᾶς ἡμῶν φιλολογίας. Ἄλλ' ὅμως ἀναγινώσκετε αὐτοὺς μετ' ἐπιφυλάξεώς τινος, ἐξ ἑνὸς μὲν ἐνθυμούμενοι ὅτι εἶναι ξένοι, καὶ ὅτι ἐκάστη φιλολογία, ἀξία τοῦ ὀνόματος, πρέπει ἐντὸς τῶν σπλάγγων τοῦ ἰδίου ἔθνους ν' ἀναζητῇ τὴν ἔμπνευσίν της, — ἐξ ἄλλου δὲ ἐρευνῶντες πῶς οἱ ποιηταὶ ἐκεῖνοι ἢ πεζογράφοι, τοὺς ὁποίους θαυμάζετε, κρίνονται εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἕκαστος, ὑπὸ ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ἡ πεφωτισμένη καὶ ἀμερόληπτος κρίσις δὲν ἐπηρεάζεται ὑπὸ τῆς φορᾶς τοῦ συρμοῦ ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐνίοτε τοῦ ἀλληλοθαυμασμοῦ.

Φοβοῦμαι μὴ κατηγορηθῶ, καὶ δικαίως, ὅτι μεταβαίνω ἄνευ σειρᾶς ἐξ ἑνὸς ἀντικειμένου εἰς ἄλλο, καὶ ὅτι ἐπεμβαίνω εἰς ζητήματα ἀλλότρια τοῦ θέματός μου. Ἡ μόνη δικαιολόγησίς μου εἶναι, ὅτι τὸ θέμα μου εὐρὺ καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, ὡς εἴπομεν ἤδη, ἀλληλένδετα. Πῶς νὰ μὴ ὀμιλήσωμεν περὶ συγγραφέων, καὶ περὶ τῶν συγγραφέων ἰδίως τοῦ μέλλοντος, προκειμένου περὶ τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τῆς γενικεύσεως τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγινώσκειν; — Ἡ ἀπόκτησις τοῦ ἀγαθοῦ τούτου θὰ εἶναι ἡ κορωνὶς τῆς ἐπεκτεινομένης καὶ βελτιουμένης δημοσίας ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως. Ἡ δ' ἐπέκτασις καὶ βελτίωσις τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἔπρεπε ἀνέκαθεν νὰ εἶναι τὸ πρῶτον καὶ κύριον ἡμῶν μέλημα. Ἄς βαδίσωμεν, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, εἰς τὰ ἴχνη τῶν ξένων ἐθνῶν, ἐνθαρρυνόμενοι ἐξ ὧν ἐκεῖνα διέπραξαν, ἐντὸς τῶν τελευταίων τούτων μόνον ἐτῶν, ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἠθικῆς διαπλάσεώς των. Ἄς ἴδωμεν τί ἐγένετο καὶ τί γίνεται ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ.

Εἰς μὲν τὴν Γαλλίαν, πρῶτιστον κυβερνητικὸν ζήτημα ὑπῆρξεν ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὸ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἀδιάφορον ἐὰν τὰ ληφθέντα μέτρα προεκάλεσαν ἀντιστάσεις, διαμαρτυρήσεις καὶ ἀποδοκιμασίας. Περὶ τῆς ἀξίας τῶν μέτρων ἐκείνων δὲν εἴμεθα οἱ ἀρμόδιοι κριταί. Δι' ἡμᾶς ἀρκεῖ τοῦτο, ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας ἐχρημάτισεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας, ὅτι ἕτερος ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἀνῆλθεν ἐπίσης εἰς τὴν πρωθυπουργίαν, καὶ

ὅτι οἱ κοινοβουλευτικοὶ ἀγῶνες, ἐπὶ πολλὰς καὶ συνεχεῖς περιόδους, περιεστράφησαν εἰς τὸ ζήτημα τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Εἰς δὲ τὴν Ἀγγλίαν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤρχισαν νὰ ἐπεκτείνωνται τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ εἰς τὰ πολυπληθέστερα στρώματα τοῦ ἔθνους, οἱ διέποντες τὰ τῆς πολιτείας ἐσκέφθησαν καὶ ἐνήργησαν δραστηρίως ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας. Τί δὲ κατωρθώθη ἐντὸς μιᾶς εἰκοσιπενταετηρίδος, δύνασθε νὰ εἰκάσητε ἐκ τούτου καὶ μόνου: Πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν ἐπεσκεπτόμην τὰς φυλακὰς τοῦ Λονδίνου μετὰ συμπολίτου, ἀσχολουμένου εἰς τὰ τῆς βελτιώσεως τῶν ποινικῶν ἡμῶν καταστημάτων. Διερχόμενος τὰς ὑπαίθρους αὐτὰς καὶ τὰ ἐργαστήρια, ὅπου μετὰ τοσαύτης εὐταξίας καὶ ἡσυχίας ἡσκούντο ἢ εἰργάζοντο οἱ κατὰδικοί, ἠρώτησα τὸν ὀδηγῶντα ἡμᾶς ὑπάλληλον, ἐὰν παρεῖχε πολλὰς δυσκολίας ἢ ἐφαρμογὴ τῆς πειθαρχίας ἐντὸς τοῦ πλήθους ἐκείνου τῶν φυλακισμένων. — Ἄλλοτε ναί, ἀπεκρίθη ὁ ὑπάλληλος, σήμερον ὅμως ὄχι. — Πόθεν τοῦτο; Εἰς τί ὀφείλεται ἢ ἐπελθοῦσα εὐαρεστος μεταβολή; — Εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Εἰς τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν βελτίωσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως! Ἡ ἀπόκρισις μοὶ ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Ἴδου εἰς ὅσα παραδείγματα πρέπει ν' ἀποβλέπωμεν! Ὅταν τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἡμῶν συστήματος γίνωσι καταφανῆ ἕως εἰς τὰ βάθη τῶν φυλακῶν, ὅταν τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐν Ἑλλάδι παύσῃ νὰ θεωρῆται καὶ νὰ χαρακτηρίζηται ὡς μικρὸν ὑπουργεῖον, τότε δὲν θὰ γίνεται πλέον λόγος ἐνώπιον τοιοῦτου ἀκροατηρίου περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ γενικευθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἔξις τοῦ ἀναγινώσκειν.

Α. Βικέλας

ΤΟ ΝΕΟΝ ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΕΝ ΤΑΙΣ ΗΝΘΟΜΕΝΑΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΒΕΤΙΑΙ'

Ὑπὸ τοῦ κ. ΕΜΙΛΕ ΔΕ ΛΑΒΕΛΕΥΕ

Ἐν ταῖς Ἠνωμ. Πολιτεῖαις ἢ Βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων οὐδόλως συντελεῖ εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔθνους ἐκπαιδευσιν. Τὰ κόμματα δὲν

μάχονται συντεταγμένα ἵνα κυριεύσωσι τῆς ἐξουσίας ἢ ἐπιψηφισθῆ νομοσχέδιον· ὅθεν τὸ κοινοβουλευτικὸν δρᾶμα ἐλλείπει ὀλοσχερῶς· οἱ Βουλευταὶ δὲν δύνανται οὔτε νὰ ἐπερωτήσωσι τοὺς ὑπουργούς, οὔτε νὰ συζητήσωσι μετ' αὐτῶν, οὔτε νὰ τοῖς ἐκφράσωσι τὰς δυσαρρεσκείας τοῦ λαοῦ, τούτων μὴ ἔχόντων τὴν εἰσοδὸν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ. Ὡς δὲ εἶδομεν, δὲν ἐκφωνοῦνται λόγοι, καὶ τοῦτο διὰ διαφόρους αἰτίας. Πρῶτον δι' ἔλλειψιν χρόνου, ὀλίγων λεπτῶν μόνον ὄντων προδωρισμένων εἰς τὴν συζήτησιν, καὶ τούτων παρελθόντων, πίπτει τὸ τοῦ προέδρου σφυρίον καὶ ἀνηλεῶς διακόπτει τὸν λόγον, ἔστω καὶ ἐν μέσῳ φράσεως. Δεύτερον, ὁ χῶρος ἐνθα συνεδριάζει ἡ Βουλὴ δὲν εἶναι κατάλληλος εἰς συζητήσεις· εἶναι ἀχανής, καὶ οἱ 324 ἀντιπρόσωποι ἀφανίζονται ἐν αὐτῷ. Ὡς κάλλιστα λέγει ὁ κ. Wilson, ἡ αἴσθησις, ἣν ἐμπνέει, εἶναι ἡ τοῦ κενοῦ. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ μικρὰ αἵθουσα τῶν Κοινοτήτων δὲν δύναται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, νὰ περιλάβῃ πάντας τοὺς Βουλευτὰς συνεσφιγμένους, τοὺς μὲν ἐπὶ τοὺς δέ, ἐπὶ βάθρων λίαν πλησίον τιθεμένων· τὰ μέλη τοῦ ὑπουργείου καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κἀθηται πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἐν ἐλαχίστῃ ἀποστάσει, ὥσανεὶ ἐπεθύμουν νὰ διευκολυνθῶσι μόνον οἱ ῥητορικοὶ ἀγῶνες· εἶναι ἀληθὲς πεδίον διὰ κοινοβουλευτικὴν μονομαχίαν. Ἐν Βασιγκτῶνι ἕκαστος Βουλευτῆς ἔχει τὸ ἀναλόγιον καὶ τὸν κλητῆρα αὐτοῦ μακρὰν τῶν τοῦ γείτονος καὶ ὄλως πέριξ ἐκτείνονται μεγάλα διαστήματα κενά· ἤθελέ τις εἰπεῖ ὅτι εἶναι θέατρον, ἐν ᾧ λείπουσιν οἱ θεαταί. Τέλος, οἱ Βουλευταὶ οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπιθυμίαν νὰ μακρηγορῶσι, διότι δὲν εἶναι ἡ συνήθεια, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὄλως ἀνωφελές. Πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐκλογέων των, λαμβάνουσι τὴν ἄδειαν νὰ δημοσιεύσωσιν ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἐκθέσει τῶν συνεδριάσεων (Reard) λόγους λαμπροῦς, οὓς πώποτε ἐξεφώνησαν καὶ τόσον ἀρκεῖ. Ἐὰν ἐκτάκτως ἀναφυῇ πάλῃ μετὰ τῶν κομμάτων, οὐδὲ ὄλως εἶναι ἀγὼν διὰ τῆς εὐγλωττίας· ὁ ἀγὼν διεξάγεται διὰ τῶν ψηφοδελτίων καὶ βαίνει μέχρι τοῦ ἀδιαβάτου (obstructionisure)· διὰ σειρᾶς μέσων ἐπονομασθέντων filibustering ἢ μειονοψηφία κατορθοῦσι ἵνα ἀναβληθῆ ἡ ψηφοφορία ἐπὶ ὀλόκληρον ἡμέραν, κάποτε δὲ καὶ τὴν ἐπομένην νύκτα. Αἱ ἐφημερίδες τότε ἀναφέρουσι τὰ τεχνάσματα ταῦτα μετὰ πολλῶν λεπτομερειῶν· τὸ δημόσιον τὰ ἐννοεῖ, καὶ τέρπεται ὡς εἰ παρευρίσκετο εἰς ἵπποδρομίας ἢ εἰς λεμβοδρομίας. Οὕτω δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Βουλὴ ἐκπληροῖ τὸ ἐκπαιδευτικὸν αὐτῆς ἔργον.

Ἴδου καὶ ἕτερον ἐλάττωμα τῆς κυβερνητικῆς μηχανῆς τῶν Ἡν.

Πολιτειῶν· αἱ ἐπιτροπαὶ παντοδύναμοι, μυστικῶς νομοθετοῦσαι καὶ ἄνευ εὐθύνης, δύνανται ἀκινδύνως νὰ γίνωσι τὸ ὄργανον διαφόρων ἰδιωτικῶν συμφερόντων. Βεβαίως καὶ ἀλλάχου αἱ πλειονοψηφίαι νομοθετοῦσιν ἐνίοτε χάριν τοῦ μερικοῦ συμφέροντος τάξεων. τινῶν· ἀλλὰ τοῦλάχιστον πράττουσιν ἐν τῷ τῆς δημοσιότητος φωτί, καὶ ἐὰν τὸ ἐκλογικὸν σῶμα τύχῃ δυσηρεστημένον, γινώσκει τίνα ὀφείλει νὰ πράξῃ. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας μᾶλλον τυγχάνει δεδεμένος ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ἢ αἱ ἐπιτροπαὶ τῶν Ἀμερικανικῶν Βουλῶν, ἐπειδὴ, ἐνώπιον τοῦ ἔθνους, ὁ μὲν παντοδύναμος αὐτοκράτωρ ὑπεύθυνός ἐστι τῶν διαταγμάτων του, ἐνῶ αἱ ἐπιτροπαὶ κατ' οὐδὲν εὐθύνονται διὰ τὰ νομοσχέδια αὐτῶν.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1755 ὁ John Adams προεκήρυττε τὴν μεγάλην ταύτην ἀρχήν, ἣτις εἶναι ἡ βᾶσις τοῦ Ἀμερικανικοῦ συντάγματος, ὡς καὶ τοῦ τῶν ἐλευθέρων Κρατῶν· «Πᾶσα ἐξουσία ἐκ τοῦ ἔθνους πηγάζει». Ἐγκαινίζων τὸ νέον τοῦ Gettysburg κοιμητήριον, ἐν ᾧ ἦσαν τεθαμμένοι τόσοι γενναῖοι τῆς ἐθνικῆς ἐνάτητος ὑπέρμαχοι, ὁ πρόεδρος Λίγκολν ἔλεγε· «Τὸ ἔθνος τοῦτο, ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ συλληφθέν, ἀφωσιωμένον ἤδη, τῇ ἰσότητι, βούλεται ἐπὶ τῆς γῆς διατηρῆσαι τὴν κυβέρνησιν τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ λαοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ». Πάντες τυφλοὶς ἡμᾶσιν ἐπιστεύσαμεν εἰς τὸν Laboulaye ὅτε ἡμᾶς ἐδίδασκεν ὅτι ἡ ὑπερτάτη δύναμις τοῦ λαοῦ ἐν ταῖς Ἡν. Πολιτεῖαις ἐντελέστερον ἐφαρμόζεται ἢ ἀλλάχου. Τοῦτο εἶναι καθαρὰ πλάνη· καὶ ἀληθὲς μὲν διὰ τοὺς δήμους, ἥττον δὲ ἀληθὲς δι' ἐκάστην πολιτείαν, καὶ οὐδαμῶς ἀληθὲς διὰ τὴν ὁμοσπονδικὴν Κυβέρνησιν· αἱ ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἐκφραζόμεναι ψήφοι, οἱ ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι, ὁ πρόεδρος, ὃν ἀνακηρύσσουν, πᾶσαι αὐταὶ αἱ ἐπιδείξεις τῆς τοῦ λαοῦ παντοδυναμίας σχεδὸν οὐδεμίαν ἐξασκοῦσιν ἐνέργειαν ἐπὶ τῶν νόμων, οὓς παραδέχεται τὸ Κοινοβούλιον.

Ἐν Ἀμερικῇ ὑπάρχουσι συμπαγῆ κόμματα, λαμπρῶς εἰς πειθαρχίαν ἐξησκηνμένα ὑπὸ τοῦ Caucus, ἥτοι ὑπὸ τῆς προπαρασκευαζούσης τὰς ἐκλογὰς διοργανώσεως· ἀλλ' οὐδεὶς ὑποψήφιος, δημοκράτης ἢ δημοκρατικός, δύναται νὰ προαναγγεῖλῃ τί μέλλει νὰ πράξῃ ἐν τῇ Βουλῇ, ἐπειδὴ οἱ ἀρχηγοὶ δὲν εὐρίσκουσιν ἐν αὐτῇ στρατὸν ἑτοιμον νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ. Ἐκαστον κόμμα ἔχει ἴδιον πρόγραμμα (platforme), ἀλλ' ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, ἕνεκα τοῦ διαμελισμοῦ τῆς συνελεύσεως καὶ τῆς πολυμιγίας τῶν ψήφων, ἀδύνατον εἶναι νὰ γινώσκῃ τις κατὰ πόσον εἰς ἕκαστος Βουλευτῆς μένει πιστός εἰς τὸ πρόγραμμά του. Ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ διεύθυνσις τῆς νομοθεσίας καὶ τῶν δημοσίων ἀ-

σκειται υπό τῶν ἀρχηγῶν τοῦ κόμματος, εἰς ὃ τὸ ἔθνος ἔδωκε τὴν πλειονοψηφίαν, καὶ ὅπερ μεταβαίνει εἰς τὴν ἀρχήν. Ἐν Ἀμερικῇ ἄλλως ἔχουσι τὰ πράγματα. Πράγματι δὲν ὑπάρχουσιν ἀρχηγοὶ (Leaders), ὡς λόγου χάριν σήμερον εἶναι ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ Γλάδστον καὶ ὁ Salisbury, οἱ μᾶλλον διακεκριμένοι ἄνδρες τῶν κομμάτων δὲν εἶναι πάντοτε οἱ ὑπὸ τοῦ λαοῦ προτιμώμενοι, καὶ ὅταν ἐκλεχθῶσιν, εὐρίσκονται τοσοῦτον περιπεπλεγμένοι ἐν τοῖς βρόχοις τοῦ κανονισμοῦ, ὥστε ἀποβαίνουσι ἀνίσχυροι. Ἐκ τούτου ἐπεταὶ ὅτι ὁ λαὸς φοβεῖται τὴν Βουλὴν, ἧς ἀδυνατεῖ νὰ ἐξελέγῃ τὰς πράξεις καὶ νὰ ἐννοῇ τὰς ἀποφάσεις. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις ὄφειλε νὰ ᾗ τὸ ὄργανον τῶν αὐτοῦ βουλήσεων, καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν καὶ κατ' οὐδένα λόγον οὕτως ἔχει· διό, οὐδεμίαν χαίρει δημοτικότητα. Ἡ ἰσχὺς τῶν κοινοβουλίων ἐξαρθᾶται, ὡς ὀρθῶς λέγεται, ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ διαθέτειν τὰς δημοσίας προσόδους· ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ ἐλευθέρῳ κράτει ἢ ἀναλογία τῶν δαπανῶν, ἐτησίως ὑπὸ τῶν Βουλῶν ψηφιζομένων, ἐστὶ τοσοῦτον ἐλαχίστη ἢ ἐν ταῖς Ἡνωμ. Πολιτείαις. Οὕτω λ. χ. ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ 1880, ἐπὶ 307 ἐκάτομ. ταλλήρων, 16,500,000 ταλλήρων μόνον ἀπετέλουν τὸ ποσόν, ὅπερ ἠδύνατο νὰ μὴ ψηφίσῃ τὸ Κογγρέσον· τὰ λοιπὰ κονδύλια τῶν 209,500,000 ταλλήρων εἶχον ὀρισμὸν βέβαιον καὶ ὑποχρεωτικόν. Ὡσαύτως ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς ζητήμασιν ἢ ὀρθῶς τῶν κομμάτων καὶ ἢ ἀληθινῇ δύνამει τῆς Βουλῆς εἰσιν ὅλως μηδαμινά. Πάντα ὀρίζονται ἀνεκκλήτως ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν διαρκοῦς ἐπιτροπῆς, ἧς τὰ ἔνδεκα μέλη ἀνήκουσι τοῖς δύο κόμμασιν. Τὰ ὑπουργεῖα δὲν ἀπολαμβάνουσι τὰ αἰτούμενα χρήματα εἰμὴ μετὰ διαπραγματεύσεις καὶ συνεντεύξεις μετὰ τῶν προέδρων καὶ τῶν ἰσχυρῶν μελῶν τῶν ἐπιτροπῶν. Συνήθως ἡ Βουλὴ δεικνύεται λίαν φειδωλή, καὶ ἐκτελεῖ ἡ Γερουσία μεγάλας ἀφαιρέσεις.

Ἡ Γερουσία, ὀρθότερον ἐκτιμῶσα τὰς τῆς Κυβερνήσεως ἀνάγκας, ἐπαναφέρει τὰς πιστώσεις. Μικτὴ ἐπιτροπὴ ἐκλέγεται, προτείνει συμβιβασμὸν, καὶ ἐπειδὴ οὕτω φθάνει τὸ τέλος τῆς συνόδου, τὰ πάντα ψηφίζονται ἐν ἄκρᾳ σπουδῇ. Οἱ ὑπουργοὶ σπανιώτατα λαμβάνουσι ὅσα ἀπαιτοῦσι· πλὴν τοῦτο δὲν τοὺς ὑποχρεοῖ νὰ παραιτηθῶσιν· ὅπως δύνανται διαφεύγουσι τὴν δυσχέρειαν· εὐρίσκονται ἐν πλήρει ἀσφαλείᾳ καὶ ἀνεύθυνον, ἢ δὲ εὐθύνη τοῦ Κογγρέσου εἶναι ἰδανική.

Καὶ ἄλλο σπουδαίωτατον ἐλάττωμα τοῦ πολιτεύματος, ὅπερ ἐξιστορήσαμεν, εἶναι ὅτι δὲν δύναται νὰ μορφώσῃ οὔτε μεγάλους πολιτικούς ῥήτορας, οὔτε διακεκριμένους κυβερνήτας· οὐδαμῶς παρέχει

θέσιν εἰς εὐγενῆ φιλοτιμίαν, οὐδὲ ἀμοιβὴν εἰς μεγάλας πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας. Δὲν εἶναι δὲ οἱ μᾶλλον ἐπιφανεῖς πολῖται οἱ ἐκλεγόμενοι ὡς ὑποψήφιοι Πρόεδροι, ἐκτὸς ἐὰν ὦσι στρατηγοί. Τί δύνανται νὰ διαπράξωσιν ἕξοχοι πολιτικοὶ ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ Βουλῇ; τὸ πολὺ νὰ ἐπιδράσωσιν ἐν ταῖς ἐπιτροπαῖς· οὕτω κατορθοῦσι νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν ψήφισιν νόμων τινῶν, ἐπιτυγχάνουσι ὑλικῶν ἀποτελεσμάτων· ἀλλὰ, ἐν μυστικότητι ἐνεργοῦντες, δὲν πορίζονται οὔτε φήμην, οὔτε ἐπιρροὴν ἐν τῷ τόπῳ· ἐὰν κληθῶσιν εἰς ὑπουργικὴν θέσιν, πρέπει ν' ἀφήσωσι τὴν Βουλὴν ὅπως γίνωσι διοικηταὶ ἀνευ μέλλοντος· παρ' ἡμῖν δὲ τοῖς Εὐρωπαίοις ἐν τε δημοκρατίᾳ καὶ ἐν μοναρχίᾳ, τὸ πρῶτιστον δικαίωμα τοῦ διατηρῆσαι ὑπουργημα δεόν νὰ ᾗ ἱκανότης διὰ τῆς πράξεως ἀναδειχθεῖσα· ἐν Ἀμερικῇ ὅμως μόλις ἐφάνη ἢ ἱκανότης αὐτῶν, καὶ ὀφείλουσι ν' ἀποχωρήσωσι, διότι σπανίως συμβαίνει τὸ νὰ τοὺς διατηρήσῃ ὁ νέος πρόεδρος. Ὁ τῆς Βουλῆς πρόεδρος κέκτηται ὑπέρογκον ἐξουσίαν, πολλῶ ἀνωτέραν τῆς τοῦ προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ χρῆται αὐτῇ σιωπηρῶς, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῶν διαρκῶν ἐπιτροπῶν.

Ἐν πολλοῖς τῆς Εὐρώπης κράτεσι κακίζουσι τοὺς σχοινοτενεῖς λόγους καὶ τὴν ἀνωφελῆ φλυαρίαν τῶν Βουλευτῶν. Ὁ Μακώλαιϋ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου λέγει· «δύναται τις νὰ κατέχῃ ὅλην τὴν ῥητορικὴν δεινότητα, καὶ νὰ στερηθῇ κρίσεως, γενναιότητος, ἱκανότητος τοῦ διαγινώσκειν τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ τοὺς τῶν ἀνθρώπων χαρακτῆρας, ν' ἀγνοῇ παντελῶς τὰς ἀρχὰς τῆς τῶν νόμων ἐπιστήμης καὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, νὰ ᾗ ὅλως ἀνίκανος εἰς τὴν καλὴν διεύθυνσιν τῆς διπλωματίας ἢ τῶν στρατιωτικῶν· ἐνδεχόμενον τὰ προσόντα τοῦ ῥήτορος τὰ τοσοῦτον δελεαστικὰ νὰ ὦσιν ἀσυμβίβαστα πρὸς ὅσα ἀπαιτοῦνται ἵνα καταστήσωσι τὸν ἄνδρα ἱκανὸν ὅπως ἀντιταχθῇ μετ' ἀποφάσεως συνάμα καὶ ἐτοιμότητος εἰς δεινὰς καὶ ἀπροόπτους περιστάσεις. Ἐν ἐπικινδύνῳ κρίσει πολιτικοὶ τινες, καίτοι πεπροικισμένοι τοῦ χαρίσματος σπανίας εὐγλωττίας, ἤθελον εὑρεθῆ πολλῶ ἥττονος τοῦ Cronwell, ὅστις ἀπὸ τοῦ βήματος ἔλεγε μωρολογίας, ἢ τοῦ Guillaume τοῦ σιωπηλοῦ, καὶ οὐδὲν λέγοντος.»—Δυναμέθα ὅμως ν' ἀπαντήσωμεν ὅτι οἱ Walpole, Chatham, Burke, Κάννιγγ, Πίτ, Γλάδστον, ἵνα ἀναφέρωμεν μόνον Ἀγγλοῦς, ἦσαν συνάμα εὐγλωττότατοι ῥήτορες καὶ ἕξοχοι πολιτικοὶ ἄνδρες. Ὅπως δῆποτε τὸ Ἀμερικανικὸν κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ὡς ὁ κανονισμὸς ἐμόρφωσεν αὐτό, δὲν δύναται οὔτε ν' ἀναδείξῃ παρομοίους ἄνδρας, οὔτε νὰ παράσχη αὐτοῖς στάδιον ἀξίον καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰ ἑαυτοῦ

φυσικά προτερήματα. 'Αναντιρρήτως υπάρχουν εν τῇ Ἀμερικῇ διάσημοι πολιτικοί· ἀλλ' ἐὰν διευθύνωσι τὴν κοινὴν γνώμην, τοῦτο συμβαίνει παρὰ πᾶσαν δημοσίαν θέσιν, ὡς οἱ Jefferson καὶ Jackson, ἢ ἐκτὸς παντὸς ὑπουργήματος, ὡς ὁ Daniel Webster· ἢ Βουλὴ εἶναι μηχανὴν ποιοῦσα νόμους, βωβὴ ἢ κωφὴ λειτουργοῦσα ὑπὸ ἀνώνυμον διεύθυνσιν.

'Ἐκτὸς τοῦ συστήματος τούτου τοῦ καταργούντος, ὡς εἶδομεν, σχεδὸν παντελῶς τὸ κράτος τῆς τοῦ λαοῦ θελήσεως, ὑπάρχουσιν ἐν τῷ Ἀμερικανικῷ συναλλάγματι καὶ ἄλλοι χαλινοὶ πρὸς περιορισμὸν τῆς δημοκρατίας. Δέον νὰ μὴ ἐπιλανθανώμεθα ὅτι οἱ νομοθετήσαντες τὸ σύνταγμα τοῦτο ἐπελάβοντο τοῦ ἔργου των μετὰ πολλῶν ἐνδοιασμῶν καὶ φόβων, ὡς παρατηρεῖ τις ἀναγινώσκων τὸν «Tideralist». Ἡ ἀνάμνησις τῆς τύχης τῶν ἀρχαίων δημοκρατιῶν οὐδὲν θάρρος αὐτοῖς ἐνεποίη· τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα εἶχε ναυαγήσει ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τῆς τάξεως τῶν ἀστών, ἐν δὲ τῇ Βενετίᾳ ἡ ἀρχὴ ἦν ἐν χειρὶ τῆς ἀριστοκρατίας. Διὸ ἰδίως ἠσφαλίσθησαν κατὰ τῶν δημαγωγικῶν ἀκολασιῶν τὰ κυριώτερα προφυλακτικὰ μέτρα εἰς τὸ veto τοῦ Προέδρου, ἢ τῆς Γερουσίας παραχωρηθεῖσα μεγίστη ἐξουσία, καὶ αἱ ἐπενεχθεῖσαι δυσκολίαι εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ συντάγματος.

Τὸ veto τοῦ Προέδρου τῶν Ἡνωμ. Πολιτειῶν δὲν εἶναι ὡς τὸ τῶν συνταγματικῶν τῆς Εὐρώπης Βασιλέων, ὅπλον ἀπρηξαιόμενον, καὶ τοῦ λοιποῦ ἀχρηστον. Εἶναι προνομία, ἣς συχνότατα ποιεῖται χρῆσιν, ἐπειδὴ, ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἡ διάρκεια τοῦ ὑπουργήματός του εἶναι περιορισμένη, καὶ προσέτι, ἵν' ἀκυρωθῇ τὸ veto αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ ἐν ταῖς δύο Βουλαῖς πλειονοψηφία τῶν δύο τρίτων, ὅπερ οὐ ῥᾶδιον ἐπιτυχεῖν.

Ἡ τῆς Γερουσίας ἐξουσία εἶναι μεγάλη, καὶ λόγου ἄξιός ὁ τρόπος τοῦ ἐξασκεῖν αὐτήν· ὡς ἐσχάτως ἔλεγεν ὁ λόρδος Rosebery ἐν τινι αὐτοῦ λόγῳ περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Βουλῆς τῶν λόρδων, ἢ τῆς Ἀμερικῆς Γερουσίας εἶναι ἡ ἰσχυροτέρα. τοῦ κόσμου συνέλευσις. Νῦν σύγκειται ἐξ 36 μελῶν ἀντιπροσωπευόντων τὰς 38 πολιτείας τῆς ὁμοσπονδίας, ὧν ἐκάστη ἔχει, οἷοςδήποτε καὶ ἂν τύχῃ ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς, τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν δύο γερουσιαστάς. Μικραὶ πολιτεῖαι. οἶαι τοῦ Rhode Island ἢ ἡ τοῦ Maine ἔχουσι λοιπὸν ἴσην ἀντιπροσωπείαν τῇ τῶν μεγάλων κατὰ τὸν πληθυσμὸν πολιτειῶν, τοῦ New-York ἢ τοῦ Ohio. Τοῦτο εἶναι ἡ καθιέρωσις τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτονόμου τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν· ὅθεν ἡ ἐξουσία οὐδόλως δια-

μοιράζεται κατ' ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν ἐναντίον τῆς κυρίας ἀρχῆς τῆς Δημοκρατίας.

Συνήθως ἐκλέγονται οἱ γερουσιασταὶ μεταξὺ τῶν ἰκανωτέρων ἀνδρῶν, περὶ τὰ δημόσια ἀσχολουμένων ἐν ἐκάστη πολιτείᾳ, διότι αὕτη ἐπιθυμεῖ ν' ἀντιπροσωπεύηται καλῶς, ἵνα καὶ τὰ συμφέροντα αὐτῆς καλῶς ὑπερασπίζονται. Βουλευτῆς ἐν ταῖς Ἡνωμ. Πολιτεῖαις ἐπιβάλλει ὀλιγώτερον γόητρον ἢ μέλος τῆς κάτω Βουλῆς τῆς Ἀγγλίας· ἀλλὰ γερουσιαστὴς ἀμερικανὸς πολλῶ πλεον ἐπιβάλλει ἢ ἀγγλος λόρδος.

Ἐν πρώτοις ἡ γερουσία κέκτηται πάντα τὰ προνόμια καὶ δικαιώματα τῆς ἐτέρας Βουλῆς· προσέτι δὲ περιεβλήθη ἐξαιρετικὴν ἐξουσίαν, οὔσα συγκοινωνὸς εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς· οἱ πλείστοι διορισμοὶ εἰς τὰς δημοσίας θέσεις, ὑπὸ τοῦ Προέδρου γενόμενοι, καθυποβάλλονται εἰς τὴν ἔγκρισιν τῆς γερουσίας. Ὑπάρχει μάλιστα συνθήκεια ὅπως διὰ τὰ ὀριζόμενα ἐν ἐκάστη πολιτείᾳ ἀξιώματα, ζητῆται ἡ γνώμη τῶν γερουσιαστῶν αὐτῆς, ὥστε πράγματι οὗτοι διαθέτουσιν αὐτά, καὶ ὑπὸ τὴν περιβόητον ῥήτραν «τοῖς νικηταῖς τὰ λάφυρα», ἐξασφαλίζει αὐτοῖς μεγίστην ἐπιρροήν. Ἐπι ἐν τῇ μνήμῃ ἔχομεν πόσος διηγέρθη πάταγος πρό τινος καιροῦ, κατὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Conkling, γερουσιαστοῦ τοῦ New-York, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ πρόεδρος ἤρνετο νὰ διορίσῃ τοὺς ὀπαδοὺς του.

Ἡ γερουσία μεγάλην ἐπίσης ἔχει ῥοπὴν πρὸς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἅτε ἐξελέγχουσα τὴν ἐκλογὴν τῶν πρεσβευτῶν, οἵτινες τὸ Κράτος ἀντιπροσωπεύουσιν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπάσας τὰς συνθήκας. Κεκλεισμένων δὲ τῶν θυρῶν, ἐξετάζει αὐτάς, καὶ ἐπικυροῖ ἢ ἀπορρίπτει χωρὶς νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὸν πρόεδρον. Οὗτος δὲν δύναται νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ἔργα του ἢ δι' ἐγγράφου διακοινώσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τινος οἰκείου καὶ φίλου γερουσιαστοῦ.

Ἡ ἀμερικανικὴ γερουσία δὲν εἶναι, ὡς ἡ ἐτέρα Βουλὴ, ἀπλῆ μηχανὴ ψηφοφοροῦσα. Ἐκτελεῖ προσηκόντως, πολλάκις δὲ καὶ λαμπρῶς τὸ ἐκπαιδευτικὸν καθήκον, ὅπερ ἀποδίδεται τῷ κοινοβουλευτικῷ πολιτεύματι. Οἱ γερουσιασταὶ δύναται νὰ ὀμιλῶσιν ἀνευ κωλύματος περιορισμοῦ, μὴ ὑποκύπτοντες εἰς τὴν τυραννίαν τῶν ἐπιτροπῶν, εἰς τοὺς περιορισμοὺς τοῦ κανονισμοῦ, καὶ εἰς τὸν στραγγαλισμὸν διὰ τῆς προτάσεως τοῦ περὶ τῆς ἀρχῆς προτάσεως. Ἐπὶ τῶν σοβαρῶν ζητημάτων ἐκφωνοῦνται μακροὶ λόγοι, ἐπιμελῶς προεσχεδιασμένοι, ἐνίοτε σχηματίζοντες ὀλόκληρον ἐπὶ τοῦ ζητήματος πραγμα-

τείαν, ὡς ὁ λόγος τοῦ γερουσιαστοῦ Jones περὶ τοῦ νομισματικοῦ ζητήματος. Τοῦτο εἶναι ἐν τῶν πλεονεκτημάτων τῶν εὐαρίθμων συνελεύσεων. Οἱ λόγοι οὗτοι πανταχοῦ ἀναγινώσκονται· συνεργοῦσι δὲ εἰς τὸ καταρτίζειν τὴν γνώμην τοῦ τόπου, καὶ οὕτω, ἄνδρες εὐφυεῖς δύνανται νὰ γίνωσι γνωστοί. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες, ὧν ἡ φήμη διεπέρασε τὸν ὠκεανόν, εἰσὶν οἱ πλείστοι γερουσιασταί. Ἡ Γερουσία ἐμπερικλείει πολλοὺς διακεκριμένους νομομαθεῖς. Ὡς καὶ ἐν τῇ ἐτέρᾳ Βουλῇ παραπέμπει τὰς ὑποθέσεις εἰς διαρκεῖς ἐπιτροπὰς, αὐτὰς 29· πλὴν ὁ καταρτισμὸς αὐτῶν ἀποφασίζεται διὰ κληρώσεως, καὶ οὐχὶ διὰ μόνης τῆς θελήσεως τοῦ Προέδρου. Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἔχουσιν αὐταὶ πάντῃ διάφορον χαρακτῆρα, καὶ δὲν κανονίζουσι τὴν συζήτησιν ὅπως ἀρέσκονται, ὡς ἐν τῇ Βουλῇ τῶν ἀντιπροσώπων. Ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὰς προσόδους καὶ τὰς δαπάνας ἐξετάζεται καὶ συζητεῖται ἀκριβέστατα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν οικονομικῶν, ἥτις μέχρι τοῦδε ἀνεδείχθη διοικητὴς εὐφυστάτος καὶ λίαν φειδωλὸς τῶν δημοσίων χρημάτων. Ὡς ἀνεγνώρισε τοῦτο ὁ lord Salisbury, ἡ ἐξουσία τῆς Γερουσίας ἐν Ἀμερικῇ, — σῶμα τὰ μάλιστα μετριαστικόν, — εἶναι ἀσυγκρίτως μείζων ἢ ἡ τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων. Δὲν ἀντιπροσωπεύει ὡς ἡ τελευταία, τοὺς μεγάλους κτηματίας καὶ τὰς προνομιοῦχους τάξεις, ὧν ὁ ζυγὸς ταχὺ ἀποκαθίσταται ἀφόρητος τῇ δημοκρατίᾳ, ἀλλὰ τὸ ἀνεξάρτητον τῶν ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν, ὅπερ ἕκαστος σέβεται, καὶ τὴν αἰγλήν τῆς εὐφύας, ἥτις πανταχοῦ ἐπιβάλλεται. Ὅθεν ἔπεται ὅτι ἡ Γερουσία δύνανται ἀφόβως ν' ἀπορρίψῃ νόμον ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς ἐτέρας Βουλῆς, διότι ἡ δημοτικότης αὐτῆς εἶναι ὑπερτέρα, ἐνῶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐὰν ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἀποκρούσῃ σπουδαῖον νόμον ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς κάτω Βουλῆς, ἐπέρχεται ἐν ὅλῃ τῇ χώρᾳ τοιαύτη ἐξανάστασις τῆς κοινῆς γνώμης, ὥστε μετ' οὐ πολὺ τὸ ἐμπόδιον, εἰμὴ ἐνέδιδεν, ἔμελλε ν' ἀφαρπασθῇ. Κατ' ἀλόλουθιαν ἡ τοῦ λαοῦ Κυβέρνησις ἀπαντᾷ ἐν ταῖς Ἡνωμ. Πολιτεῖαις χαλινὸν ἰσχυρόν, πραγματικόν, ὑπὸ τῆς πείρας ὀδηγούμενον, ὑπὸ τῆς φρονήσεως, ὑπὸ τοῦ ὄντως ἔθνικοῦ συμφέροντος· οὐδὲν παρόμοιον παρέμεινε πλεόν ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἄλλη ἐπιστητὴ διαφορά. Ἐνῶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ οἱ ἀρχαιότατοι θεσμοὶ δύνανται νὰ μεταβληθῶσιν ὡς κοινὸς τις νόμος διὰ τῆς ἀπλῆς ψηφοφορίας τοῦ Παρλαμέντου, ἐν ταῖς Ἡνωμ. Πολιτεῖαις αὐτοσχέδιοι καὶ πρόωροι νεωτερισμοὶ ἐμποδίζονται ὑπὸ γραπτοῦ συντάγματος λίαν λεπτομεροῦς, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀλλοιωθῇ τι τῶν καθεστώτων, εἰμὴ μετὰ διαδικασίας μακρὰς καὶ πολυπλόκους. Ἡ δυσκολία τοῦ νὰ ἐπιφέρωσιν ἀλλοίωσιν τινὰ μαρτυρεῖται διὰ τού-

του τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπῆρξε τὸ σταθερώτατον τῶν νεωτέρων συνταγμάτων· μία μόνη σπουδαία μεταβολὴ εἰσήχθη κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἡ κατάργησις τῆς δουλείας.

Ἄρθρον τοῦ συντάγματος τῆς Β. Ἀμερικῆς δὲν δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰμὴ διὰ ψηφοφορίας τοῦ Κογγρέσου, ἐχούσης πλειονοψηφίαν τῶν δύο τρίτων, καὶ ἐπικεκυρωμένης ὑπὸ τῶν τριῶν τετάρτων τῶν Πολιτειῶν. Ἐν ταῖς πολιτεῖαις ἰδιαιτέρως ἡ ἀναθεώρησις τοῦ συντάγματος τῶν ὑπόκειται εἰς ἔτι μείζονας δυσκολίας· λόγου χάριν ἐν τῇ Πολιτεῖᾳ τοῦ New-York τὸ 13ον ἄρθρον τοῦ Συντάγματος φέρει : « Κατὰ τὰς γενικὰς ἐκλογὰς, μετὰ παρέλευσιν ἐκάστης εικοσαετίας, ἐπίσης δὲ κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν, ἣν ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις δύναται νὰ ὀρίσῃ διὰ νόμου, ἡ ἐρώτησις : — «Θὰ συγκληθῇ ἔκτακτος Βουλὴ ἵνα ἀναθεωρηθῇ καὶ τροπολογηθῇ τὸ Σύνταγμα ;» — Ὁ ἀποφασιστὴ ὑπὸ τῶν ἐκλογέων, ἐχόντων τὸ δικαίωμα τοῦ ψηφίζειν τοὺς βουλευτάς, καὶ καθ' ἣν περίπτωσιν οἱ ἐκλογεῖς οὗτοι ἤθελον ἀποφασίσαι ὅτι συναινέουσιν εἰς τοιαύτας ἐκλογὰς, ἡ Βουλὴ κατὰ τὴν προσεχῆ περίοδον θὰ ψηφίσῃ νόμον διὰ τὴν ἐκλογὴν ἀπεσταλμένων εἰς τὴν ἔκτακτον Βουλὴν. » — Ἐν πλείσταις πολιτεῖαις πᾶσα ψηφοφορία διατάσσουσα ἐπιθεώρησιν πρέπει νὰ συνενώσῃ τὰ δύο τρίτα τῶν ψήφων ἐν ταῖς Βουλαῖς, ἐπίτηδες πρέπει νὰ ἐκλεχθῇ ἔκτακτος Βουλὴ, καὶ τὸ σχέδιον τῆς ἀναθεωρήσεως, ἀποφασισθὲν ὑπ' αὐτῆς, δεόν νὰ καθυποβληθῇ εἰς τὴν ἔγκρισιν τοῦ λαοῦ, ἕκαστον ἄρθρον κατ' ἰδίαν. Τοιοῦτῳ τῷ τρόπῳ οὔτε συμμορία, οὔτε φατρία, οὔτε τυχαία πλειονοψηφία δύναται ν' ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς ἀναθεωρήσεως· δεόν νὰ ᾖ ἐσκεμμένη τις βούλησις καὶ σαφῶς καὶ ἀδιαλείπτως ἐξητημένη ὑπὸ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ ἔθνους. Χάριν τῶν διαφορῶν τούτων χαλινῶν ὀφείλεται ἡ μόνιμος ἐπιτυχία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐν ταῖς Ἡνωμ. Πολιτεῖαις. Καὶ ἄλλα αἴτια, πολλάκις σημειωθέντα, εἰς τοῦτο συνετέλεσαν· πρῶτον χώρος ἀπέραντος, ἔνθα ὁ αὐξὼν πληθυσμὸς δύναται νὰ διασκορπίζεται καὶ νὰ εὕρῃ πάντοτε ἀφειδῶς τὰ πρὸς ζῶαρκειαν, ἔστιν ὅτε καὶ νὰ πλουτήσῃ· εἶτα τὸ ὁμόσπονδον σύστημα, ὅπερ μετριάζει τὰς ὁρμὰς τοῦ πλήθους, περιορίζον αὐτὰς ἐπιτοπίως, ἰδίως ὅμως αὐτὴ ἡ καταγωγὴ τῆς μεγάλης Δημοκρατίας· αἱ πολιτεῖαι, αἵτινες συνησπίσθησαν κατὰ τὸ 1787, συνεκροτοῦντο ἐκ δήμων, ἐν οἷς οἱ πολῖται ἦσαν συνηθισμένοι νὰ διέπωσι τὰ δημόσια ἐλευθέρως καὶ ἀπ' εὐθείας· οἱ πολῖται οὗτοι ἐπρέσβευον θρησκείαν, ἥτις καταργεῖ πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν καὶ παραδίδει εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐαυτῶν συνειδήσεως, καὶ τῆς

εαυτῶν ἐκκλησίας, ὥστε οὕτω τὸ δημοκρατικὸν πολιτεύμα ἀπῆντα παρ' αὐτοῖς προηγούμενα καὶ υποστήριζιν ἐκεῖ ὅπου, ἐν ταῖς Καθολικαῖς Χώραις, δὲν εὐρίσκει εἰμὴ κωλύματα καὶ ἐχθρότητα, — ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς πεποιθήσεσιν. Τὸ τῶν Καθαριστῶν πνεῦμα, ἰδιαζόντως δημοκρατικόν, ἀλλὰ συγχρόνως ὑποτασσόμενον τῷ νόμῳ, ἱκανὸν νὰ χαλιναγωγῆται, αὐστηρόν, ἠθικόν, ἐγένετο τὸ ἄλλας τὸ ἐτοιμάσαν καὶ τὸ διαφυλάσσον τοὺς δημοτικὸς θεσμοὺς ἐν ταῖς Ἠνωμ. Πολιτεῖαις. Ἐν τῷ αὐτῷ μέρει τοῦ κόσμου ἀπέτυχον πανταχοῦ ὅπου τὸ πνεῦμα τοῦτο οὐχ ὀφίστατο.

Ἐκ τῶν προλεχθέντων παρατηρεῖ τις ὅτι ἡ νέα κυβερνητικὴ συγκρότησις τῶν Ἠνωμ. Πολιτειῶν ἀφαιρεῖ ἐλαττώματά τινα τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος, ἤτοι τὴν ἀστασίαν τῶν ὑπουργείων, τὴν ὑπερβάλλουσαν τάσιν τοῦ κομματικοῦ πνεύματος, τὰς ἀπρομελετήτους ἀποφάσεις, τὴν παράλογον ἐπέμβασιν τῶν κομμάτων, συμμοριῶν, φατριῶν ἐν τῇ διοικήσει, τὰς συγκεχυμένας καὶ ἀτελεστήτους συζητήσεις, τὰς ἀτόπους ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐπερωτήσεις, τὰς συμμαχίας ἀντιθέτων κομμάτων τῆς ἀντιπολιτεύσεως· πλὴν, καίτοι ἄριστον, τοιοῦτον ἀποτέλεσμα δὲν ἐπιτυγχάνεται εἰμὴ ἀφαιρουμένης ἀπὸ τῆς Βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς λαμπηδόνος καὶ τῆς ὠφελείας αὐτῆς ὡς μέσου πολιτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

§ 2. Ἐνῶ ἐν ταῖς Ἠνωμ. Πολιτεῖαις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ κυβερνήσις συγκεντροῦται ἐν ταῖς ἐπιτροπαῖς καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς καὶ Γερουσίας εὐαριθμοῦ καὶ ἄγαν ἀριστοκρατικῆς, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ἀπ' ἐναντίας ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ, ἀφοῦ μετῆλθον αὐτὴν συνελεύσεις ἐκλεγείσαι διὰ γενικῆς ψηφοφορίας, τελευταῖον ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀντεποιήθη, μὴ στέργοντος τοῦ λοιποῦ νὰ ὑπακούσῃ εἰμὴ εἰς νόμους ἀπ' εὐθείας ὑπ' αὐτοῦ ψηφισθέντας. Μεταξὺ μυριάδων περιηγητῶν, οἵτινες κατ' ἔτος μεταβαίνουνσι πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν Ἄλπεων, ὀλίγιστοι ἀσχολοῦνται περὶ τὴν ἔρευναν τῶν πολιτικῶν πειραμάτων τῶν γινόμενων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις (Cantons), ἃς διέρχονται· οὐχ ἤττον ὅμως οὐδεμίαν μελέτη δύνανται νὰ ᾗ διδακτικωτέρα. Καίτοι διακηρύττων ὅτι ἡ δημοκρατία ἐστὶν ἡ μόνη νόμιμος κυβερνήσις, ὁ Ρουσσῶ ἀπηλπίζετο νὰ τὴν ἴδῃ ποτὲ ἐγκαθιδρυμένην ἐν τοῖς νεωτέροις ἔθνεσιν. Ἐνόει αὐτὴν λειτουργοῦσαν μόνον καθ' ὃν τρόπον ὀφίστατο ἐν ταῖς ἀρχαῖαις δημοκρατίαις, τοῦ λαοῦ συνηγμένου ἐν τῇ ἀγορᾷ ἵνα νομοθετῆ, κρίνῃ, ἐκλέγῃ τοὺς ἐν ταῖς ἀρχαῖς, ψηφίζῃ τοὺς φόρους, ἀποφασίζῃ τὴν χρῆ-

σιν αὐτῶν, καὶ ἐνὶ λόγῳ νὰ ρυθμίζῃ ἀπ' εὐθείας πάντα τὰ δημόσια. συνάμα ὅμως, ὅσῳ φαντασιοκόπος καὶ ἂν ἦτο, διέβλεπεν ὅτι ἐν τοῖς ἐνεστώσι κράτεσι τὸ σύστημα τοῦτο ἦν ἀνεφάρμοστον καὶ ἀδύνατον. «Ἡ κυριαρχία, λέγει, οὐ δύναται ἔχειν ἀντιπρόσωπον, δι' ὃν καὶ τὸν αὐτὸν λόγον οὐ δύναται ἀπαλλοτριοῦσθαι. Τὰ μάλιστα ἐγκείται ἐν τῇ γενικῇ βουλήσει, καὶ ἡ βούλησις οὐκ ἀντιπροσωπεύεται (Contrat Social). «Πᾶς νόμος, μὴ ἐπικεκυρωμένος αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἐστὶν ἄκυρος· οὐκ ἔστι νόμος· εὐθὺς ὡς ὁ λαὸς ἐκλέγει ἀντιπροσώπους, οὐκέτι πλέον ἐλεύθερός ἐστιν· οὐκέτι ὑπάρχει.» «Ἐν τῇ ἀκριβεῖ σημασίᾳ τῆς λέξεως, οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἀληθινὴ δημοκρατία, καὶ οὐδέποτε ὑπάρξει· ἐστὶν ἐναντίον τῶν κανόνων τῆς φύσεως τὸ νὰ κυβερνᾷ ὁ μείζων ἀριθμὸς, ὁ δὲ ἐλάσσων νὰ κυβερνᾷται· δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ὁ λαὸς θέλει διηνεκῶς μένει συνηγμένος ἵνα ἐφορᾷ τὰ δημόσια. . . Ἐὰν ὑπῆρχε λαὸς ἐκ θεῶν, ἤθελε κυβερνᾷσθαι δημοκρατικῶς. Τόσῳ τελεία κυβερνήσις δὲν ἀρμύζει ἀνθρώποις». Οὕτω λοιπόν, κατὰ τὸν Ρουσσῶ, ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἢ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἡ ἄμεσος κυβερνήσις, αὕτη δὲ σήμερον ἀκατόρθωτος. «Ὅ,τι ὁ τῆς Γενεύης πολίτης ἐθεώρει ὡς ἀδύνατον, ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ κατέστη ἡ θεμέλιος ἀρχὴ ἀπάντων τῶν συνταγμάτων τῆς πατρίδος του. Ἐν τῇ ὁμοσπονδίᾳ καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπαρχίαις, ἐξαίρουμένης τῆς τοῦ Fribourg, πᾶς νόμος προσέτι δὲ πᾶς κανονισμὸς γενικοῦ συμφέροντος, δέον νὰ λάβωσι τὴν ἐπικύρωσιν διὰ τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ. Ἡ ψήφος αὕτη τοῦ λαοῦ (plebiscite) ἐν Ἑλβετίᾳ καλεῖται τὸ «referendum», λέξις ληφθεῖσα ἐκ τῆς παλαιᾶς ὁμοσπονδίου διοργανώσεως, καθ' ἣν οἱ ἐπιτετραμμένοι δὲν ἠδύναντο νὰ ψηφίσωσι καὶ νὰ ὑποχρεωθῶσιν εἰμὴ αἰ adferendum, ἤτοι ἀφοῦ πρῶτον ἀναφέρωσι τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ ἐπαρχιακὸν συμβούλιον, ὅπερ ἀντεπροσώπευον. Δύο εἶδη referenda ὑπάρχουσι νῦν ἐν χρήσει· τὸ κατὰ προαίρεσιν καὶ τὸ ὑποχρεωτικόν. Ὑποχρεωτικόν εἶναι ὅτε πάντες οἱ νόμοι οἱ ψηφισθέντες ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων καθυποβάλλονται εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ λαοῦ ἀπαξ ἢ δις τοῦ ἐνιαυτοῦ· κατὰ προαίρεσιν δὲ ὅτε ἡ ψηφοφορία αὕτη γίνεται μόνον κατόπιν αἰτήσεως ἀριθμοῦ τινος ἐκλογέων. Ἡ ὁμόσπονδος κυβερνήσις μέχρι τοῦδε παραδέχεται μόνον τὸ κατὰ προαίρεσιν referendum. Τὸ 89ον ἄρθρον λέγει: «Οἱ τῆς ὁμοσπονδίας νόμοι ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐπικύρωσιν ἢ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ λαοῦ, ἐὰν γίνῃ αἴτησις ὑπὸ 30 χιλ. ἐνεργῶν πολιτῶν ἢ ὑπὸ ὀκτώ. ἐπαρχιῶν. Αὐτὸ τοῦτο πράττεται καὶ διὰ τὰ διατάγματα τῆς ὁμοσπονδίας ἔχοντα

γενικὴν ἐφαρμογὴν καὶ οὐχὶ χαρακτῆρα κατεπεύγοντα». Ἀφ' οὗτου εἰσ-
ήχθη τὸ referendum ἐν τῷ συντάγματι τῆς ὁμοσπονδίας (κατὰ
τὸ 1874), ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ σχεδὸν κατ' ἔτος.

Ἴνα καταστῆ πραγματικὴ ἡ τοῦ λαοῦ ἐπέμβασις εἰς τὴν κυβέρ-
νησιν, διάφορα ἐπαρχιακὰ συντάγματα παρεδέχθησαν προσέτι διά-
φορα ἄλλα μέτρα· τὸ veto, τὴν εἰσῆγησιν καὶ τὴν αἴτησιν παραι-
τήσεως· τὸ veto εἶναι τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἔχει ἀριθμὸς τις ἐκλογέων
τοῦ ἐνίστασθαι πρὸς τὴν ἐνέργειαν νόμου, ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς νομο-
θετικῆς Βουλῆς μεχριστοῦ ἐπικυρωθῆ ὑπὸ τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ· ἡ εἰσῆ-
γησις εἶναι δικαίωμα ἀναγνωρίζομενον εἰς ἀριθμὸν τινα ἐκλογέων τοῦ
νὰ καθυποβάλλωσι νομοσχέδιον εἰς τὴν νομοθετικὴν ἀρχήν, ὑποχρεου-
μένην νὰ τὸ συζητήσῃ ὅπως ἀπορρίψῃ ἢ παραδεχθῆ αὐτό. Ἡ αἴτη-
σις παραιτήσεως εἶναι δικαίωμα, ὅπερ ἐστὶν ἀριθμὸς τις ἐκλογέων τοῦ
ν' ἀπαιτήσωσιν ἵνα ὁ λαὸς ἀποφανθῆ, καὶ ἡ οὐ, ἐὰν ἐπιθυμῇ τὴν πα-
ραίτησιν τῆς Βουλῆς, ἥτις τότε ὑποχρεοῦται νὰ καθυποβληθῆ εἰς
ἐπαναληπτικὴν ἐκλογὴν. Γνωστὸς εἶναι ὅτι ἐν τισιν ἐπαρχίαις πάντες
οἱ ἐνήλικες πολῖται συναθροίζονται ἅπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους ἵνα ἐκλέ-
ξωσι τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους καὶ ἀπ' εὐθείας ψηφίσωσι τοὺς νό-
μους, ὅπως ἔπραττεν ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι· αἱ τοῦ
λαοῦ αὐταὶ συνελεύσεις, ἀσκοῦσαι τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, ὡς ὠνει-
ρεύετο ὁ Ῥουσσώ, ὀνομάζονται Landsgemeinde ἢ ἐθνικαὶ κοι-
νότητες».

Νῦν ἴδωμεν πῶς ἡ Ἑλβετία, ἡ χώρα αὕτη, ἥτις τῶν ἄλλων προη-
γεῖται κατὰ τὰς δημοκρατικὰς δοκιμὰς¹, κατήντησε νὰ παραδεχθῆ
τὸ νέον κυβερνητικὸν σύστημα, ὅπερ ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν. Ἡ ἄμεσος
κυβέρνησις, καθ' ἣν ὁ λαὸς συνηθροισμένος συνεδριάζει, διέπει τὰ δη-
μόσια, καὶ ἐκλέγει τοὺς ἀρχοντας αὐτοῦ, εἶναι τὸ ἀρχικὸν καὶ τὸ
φυσικὸν πολίτευμα. Ὑπάρχει ἐν ἰσχύϊ ἀπ' ἀρχῆς κατὰ πάντας τοὺς

¹ Ἡ πολιτικὴ ἐν Ἑλβετία ἐνέργειά τε καὶ σπουδὴ περὶ τὰς τροποποιήσεις
τοῦ συντάγματος εἶναι ὄντως καταπληκτικὴ ἐν τοῖς πίναξιν, οὓς ἐδημοσί-
ευσεν ὁ κ. Chatelanat ἐν τῷ «Manuel Statistique de la Suisse», παρατηροῦ-
μεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1879 ἐγένοντο 115 ἀναθεωρήσεις ἐπαρχια-
κῶν συνταγμάτων καὶ τρεῖς τοῦ τῆς ὁμοσπονδίας γενικοῦ συντάγματος. Ἀπὸ
τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1849, 27 ἀναθεωρήσεις ἀπέβλεπον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ
νὰ μεταβάλλωσιν ἀριστοκρατικὰς δημοκρατίας εἰς δημοκρατικὰς· ἀπὸ τοῦ
1846 μέχρι τοῦ 1862, 22 ἀναθεωρήσεις συμπληροῦσι τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀντι-
προσωπικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀπὸ τοῦ 1862 μέχρι τοῦ 1880, 66 ἀναθεωρήσεις
ἐτελέσθησαν ἵνα μεταβάσωσιν εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας τοῦ λαοῦ κυβέρνησιν, τὴν
ἄμεσον ψηφοφορίαν (plébiscitaire).

λαοῦς, ἐνόσω ἡ ἀμισότης ἢ ἡ κατάκτησις δὲν ἐγέννησαν τὸν δεσπο-
τισμὸν. Ἐφαρμόζεται ἐν πάσαις ταῖς ἀρχαίαις δημοκρατίαις καὶ
παρὰ τοῖς πρώτοις Γερμανοῖς, ἐν οἷς, ὡς λέγει ὁ Τάκιτος, οἱ ἀρχηγοὶ
συζητοῦσι τὰς μικρὰς ὑποθέσεις, ὁ δὲ λαὸς ὀλόκληρος τὰς μεγάλας
(de minoribus consultant principes, de majoribus omnes).
Τοῦτο ἐπέζησεν ἐν τῷ σαξωνικῷ «Tunschpnot», ὅπερ μετεβλήθη εἰς
τὸ ἀμερικανικὸν Township. Εἰς τὸ Vestry τῆς ἀγγλικῆς παροι-
κίας, ὡς μέχρις ἐσχάτων ὑφίστατο ἔτι, καὶ ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς κοι-
νότησι τῆς Λομβαρδίας. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταῖς διατηρούσαις τὸ
Landsgemeinde, ἥτοι τὸ τῶν Γερμανῶν πεδίον τοῦ Μαίου (champe
de Mai) διεσώθη μετὰ τόσους αἰῶνας, διότι αἱ ὄρειναι αὐταὶ χῶραι
πρῶτον ἀπέφυγον τὸν φεουδαλισμὸν, ἔπειτα δὲ ἔτι ἐχθρικωτέραν ἐπή-
ρειαν, τὴν τῆς συγκεντρώσεως ὀργανισμένης ὑπὸ τῆς βασιλείας συν-
εργείᾳ τῶν μονίμων στρατῶν, ἀλλὰ προφανῶς τὸ σύστημα τοῦτο
δὲν εἶναι ἐφαρμοστέον εἰμὴ εἰς πόλιν καὶ εἰς μικρὸν νομόν. Ἀποῦ
εὐρυθῆ ἡ χώρα, καὶ ὁ πληθυσμὸς ἠξυημένος διασπαρῆ ἐπὶ ἀπέριου
ἐδάφους, οἱ πολῖται παύουσι τοῦ μεταβαίνειν εἰς τὰς γενικὰς συνα-
θροίσεις, αἵτινες κατ' ὀλίγον πίπτουσι ἐν ἀχρηστίᾳ. Ἐνόσω οἱ
λαοὶ δὲν ἀντελάμβανον τὴν ἑαυτῶν ἐπέμβασιν εἰς τὴν διαχείρισιν
τῶν δημοσίων εἰμὴ ἀπ' εὐθείας ἐξησκημένην, καὶ δὲν ἐσκέφθησαν νὰ
ἀποκαθιστῶσι πληρεξουσίου, ἢ ἐπέκτασις τοῦ κράτους ἐπέφερε τὴν
νίκην τῆς ἀπολύτου κυβερνήσεως, τῆς μόνης δυναμένης νὰ διατηρήσῃ
τὴν ἐνότητα τοῦ ἔθνους. Τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα μόνον κα-
τέστησε δυνατὴν τὴν αὐτοδιοίκησιν (Self government) εἰς μέγα
ἔθνος· ἀλλ' ἐν τῇ Ἑλβετίᾳ ἠθέλησαν ν' ἀσφαλίσωσιν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ
ἔτι ἄμεσωτέραν τινὰ ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς νομοθετήσεως.

Ἦδη κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα οἱ ἱστορικοὶ ἀναφέρουσι διαφόρους
ἐπαρχίας, ἐν αἷς σπουδαῖα ζητήματα ἀπεφασίσθησαν διὰ τῆς γενι-
κῆς ψηφοφορίας τοῦ λαοῦ· οὕτω κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα εἰσῆχθη ἡ
θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις. Κατὰ τὸ 1802 τὸ σύνταγμα τῆς ἐλβε-
τικῆς δημοκρατίας ὑπεβλήθη εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ λαοῦ, ἔκτοτε
δὲ ἐπεκράτησε συνῆθεα ὅτι πᾶς συνταγματικὸς νόμος καὶ τῆς ὁμο-
σπονδίας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν δέον νὰ ψηφισθῆ ὑπὸ τῆς πλειονότητος
τῶν πολιτῶν. Μετ' ὀλίγον καὶ πέρα τούτου προέβησαν· τῷ λαῷ πα-
ρεχωρήθη τὸ δικαίωμα τοῦ ἀντιτάσσειν τὸ ἑαυτοῦ veto ταῖς ἀποφά-
σει τῶν νομοθετικῶν συνελεύσεων, ἡ ἐπαρχία τοῦ St Gall εἰσῆγαγε
τὸ τοῦ λαοῦ veto κατὰ τὸ 1831, ἡ τῆς Bâle-Campagne κατὰ τὸ
1842, ἡ τοῦ Valais κατὰ τὸ 1835, ἡ τῆς Lucerne κατὰ τὸ 1841.

Αἱ συζητήσεις, αἵτινες ἔσχον ἀποτέλεσμα τὴν νέαν ταύτην ἐφαρμογὴν τῆς δημοκρατίας, ἐπέσυρεν ἐκ νέου τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ «Contrat Social». Ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ὑπερτάτη δύναμις δὲν ἐπιδέχεται ἐντολέα καὶ ὅτι ὁ λαὸς πρέπει ἀπ' εὐθείας νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν νόμων κατέλαβον τὰ πνεύματα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς μεγάλαις ἐπαρχίαις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μιμηθῶσι τὰς δασογείτονας καὶ νὰ συγκαλῶσιν ὅλον τὸν λαὸν δις τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἔντινι λειμῶνι ὅπως νομοθετῆ, ἀπεφασίσθη ὅτι οἱ νόμοι πρὶν ἢ ὧσιν ἐκτελεστοί, δέον νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὑπὸ τῆς καθολικῆς ψηφηφορίας, αἱ ἐπαρχίαι τοῦ Valais, Vaud καὶ Berne ἐδέχθησαν τὸ Referendum πρὸ τοῦ 1848, μετέπειτα δὲ ἐνεγράφη βαθμηδὸν ἐν τῷ συντάγματι πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν ἐξαίρουμένης τῆς τοῦ Fribourg.

Τ' ἀποτελέσματα τοῦ συστήματος τούτου (plébiscitaire) ἀπέβησαν ὅλως ἄλλοῖα τῶν προσδοκωμένων ἠπάτησε τὰς ἐλπίδας τῶν ζηλωτῶν αὐτοῦ ὡς καὶ τοὺς φόβους τῶν αὐτοῦ πολεμίων. Συχνάκις ἐφάνη συντηρητικόν, καὶ σχεδὸν πάντοτε σφόδρα πολέμιον τῇ συγκεντρώσει, τῇ ἰσχυρᾷ κυβερνήσει, ταῖς μεγάλαις δαπάναις, ἐνὶ λόγῳ ἐναντίον τῆς γενομένης πολιτικῆς ῥιζοσπαστικῆς ἢ Ἰακωβινικῆς. Πράγμα κατὰ τὸ φαινόμενον ἀκατανόητον· οἱ αὐτοὶ ἐκλογεῖς, οἱ ἐπιμένοντες ἐκλέγειν ἐκ νέου τοὺς ῥιζοσπάστας, ἀπορρίπτουσι διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν (plébiscite) ὅσα ἂν ψηφίσωσιν οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτῶν. Τοῦτο δὲ διότι αἱ συνήθεις ἐκλογαὶ ἐκτελοῦνται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς δημοτικότητος καὶ τῶν σπουδαρχιδῶν τῶν ὑποψηφίων, ἢ χάριν συνθήματος τοῦ κόμματος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπικυρωτικὴν τοῦ νόμου ψηφηφορίαν ἕκαστον μέτρον κρίνεται καθ' ἑαυτὸ καὶ κατὰ τὰς σχέσεις πρὸς τὸ κοινὸν καλόν. Ὅθεν δι' ἀγχιστρόφου μεταβολῆς λίαν παραδόξου οἱ συντηρητικοὶ ἤρξαντο θεωροῦντες ἐν τῷ Referendum μέσον σωτηρίας, καὶ οἱ δημοκράται, οἱ εἰσαγαγόντες αὐτὸ, «ἀντεπαναστατικὸν ἴδρυμα», ὡς ἀπεκάλεσεν αὐτὸ ὁ Louis Blanc.

Ἰδοὺ παραδείγματα τῆς καθολικῆς τοῦ λαοῦ ψηφηφορίας (plébiscite fédéral), καθ' ἣν ἀποφαινεται ὀλόκληρος ὁ ἑλβετικὸς λαὸς ψηφίζων «ναὶ ἢ οὐ», καὶ ἀπ' εὐθείας λύων ζητήματα ἐνίοτε μετρίως ἀξίας. Νόμος ψηφισθεὶς ὑπὸ τῆς ἐθνοσυνελεύσεως ἐκανόνιζε, δυνάμει τοῦ 29ου ἀρθροῦ τοῦ συντάγματος, ὁμόσπονδον γραφεῖον τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως μετὰ γραμματέως καὶ τινων ὑπαλλήλων, ὅπερ ἀπῆται ἐτησίαν δαπάνην ἐκ φράγκων εἴκοσι χιλιάδων περίπου. Τὸ γραφεῖον τοῦτο ἦν προωρισμένον εἰς τὸ συλλέγειν καὶ δημοσιεύειν πληροφορίας καὶ στατιστικάς, ὡς πράττει ἐν Ἀμερικῇ τὸ Board

of Education». Πλὴν αἱ καθολικαὶ ἐπαρχίαι καὶ οἱ συντηρητικοὶ τῶν διαμαρτυρομένων ἐπαρχιῶν ἐζήγησαν τὸ μέτρον τοῦτο ὡς πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν τῆς ἐκπαιδεύσεως συγκέντρωσιν, ἣν ποθοῦσιν, ὡς λέγεται, οἱ ῥιζοσπάσται. Τὸ Referendum ἐζητήθη καὶ τῇ 26 τοῦ Νοεμβρίου 1882, 318, 139 Οὐ κατὰ 172,010 καὶ ἀπέρριψαν τὸν ὁμόσπονδον νόμον. Ἐτερον παράδειγμα· διάταγμα τῆς ὁμοσπονδίας χορηγεῖ δέκα χιλιάδας φράγκων τῇ ἐν Washington ἑλβετικῇ πρεσβείᾳ δι' ἔξοδα γραφείου· ἡ καθολικὴ τοῦ λαοῦ ψηφηφορία δὲν παρὰδέχεται τὸ ποσὸν τοῦτο, τῇ 10 Μαΐου 1884, διὰ 219,728 Οὐ ἐναντίον 137,824 Ναί. Τὴν αὐτὴν ταύτην ἡμέραν ἀπερρίφθησαν ἄλλοι τρεῖς νόμοι.

Ἐπ' ὅψιν ἔχω πίνακα, ἐκδοθέντα παρὰ τοῦ κ. Niederer, πάντων τῶν τοῦ λαοῦ ψηφισμάτων, τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Zurich γεννηθέντων ἀπὸ τῆς τροποποιήσεως τοῦ συντάγματος ἐν ἔτει 1869 μέχρι τοῦ 1882 : ἐν 28 Referenda ὁ λαὸς ἀπεφάνθη ἐπὶ 52 νόμων καὶ διατάγμάτων, ὧν 11 προερχόμενα ἀπὸ τοῦ εἰσηγητικοῦ δικαιώματος. Ἀντιστρόφως εἰς ὅ,τι συμβαίνει διὰ τοὺς νόμους τῆς ὁμοσπονδίας, οὗς τὸ ζητηθὲν Referendum πολλάκις ἀκυροῖ, εὕρισκω ὧδε 66 ἐπικυρώσεις καὶ μόνον 31 ἀκυρώσεις. Καὶ πρῶτα σπουδαιότατον, ζητήματα λίαν δυσχερῆ καὶ τὰ μάλιστα περίπλοκα καθυπεβλήθησαν τῇ τοῦ λαοῦ ψήφῳ· οἷα ἡ ἀναθεώρησις βιβλίων τινῶν τοῦ κώδικος τῆς Πολιτικῆς καὶ τῆς Ποινικῆς Δικονομίας, ἢ περὶ χρεωκοπίας νομοθεσία, νόμοι περὶ τῆς κτημάτων ἀπαλλοτριώσεως, περὶ διοργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἐπὶ τοῦ μονοπωλίου τῶν Τραπεζῶν ἐκδιδουσῶν χαρτονομίσμα, ὡς καὶ κανονισμὸς τις ἀφορῶν εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν μηλολονθῶν. Αἱ ψῆφοι τοῦ λαοῦ τοῦ Zurich ἦσαν πάντοτε καλῶς ἐμπνευσμέναι ἐκτὸς ὅτ' ἐπρόκειτο ν' ἀνοίξῃ τὸ βαλλάντιόν του, τότε δίδει ἀνηλεῶς ἀρνητικὴν ψήφον. Οὕτω τρεῖς ἀπορρίπτει αὐξήσιν μισθοδοσίας· ἀποστέργει τὸ νὰ χορηγήσῃ ἀποζημιώσεις τοῖς διδασκάλοις καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἐνόσῳ μένουσιν ἀργοί· ἀποποιεῖται ν' αὐξήσῃ τὴν ἐπιχορήγησιν πρὸς διάτρησιν τοῦ Gothard καὶ πρὸς ὄφελος τοῦ Polytechnikum· δὲν θέλει φόρον ἐπὶ τῶν προσόδων τῶν κοινοτήτων, ἀλλ' οὐδὲ μίαν παρατηρῶ τάσιν ἰσοφιλίας ἢ σοσιαλισμοῦ. Δυνάμει τοῦ δικαιώματος τῆς εἰσηγήσεως πέντε χιλιάδες ἐκλογεῖς αἰτοῦσιν ἵνα ἡ πολιτεία ἀναλάβῃ τὴν διαχείρισιν τοῦ ἐμπορίου τῶν σιτηρῶν· ἢ αἵτησις ἀπερρίφθη ὑπὸ 30,000 Οὐ, ἀπέναντι 16,000 Ναί. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Neuchâtel, ἡ ῥιζοσπαστικὴ πλειονοψηφία τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου εἶχε ψηφίσει τὸν ἐπὶ τῆς περιουσίας αὐξήσιν φόρον·

τὸ τοῦ λαοῦ ψήφισμα ἀπεδοκίμασεν αὐτόν. Τελευταῖον ὅμως, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Vaud, Referendum ἐπεκύρωσε φόρον ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τόσῳ ἀπηνῶς προοδευτικόν, ὥστε θὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν, ὡς λέγεται, πάντα εὐποροῦντα.

Περὶ δὲ τῆς ὁμοσπονδίου νομοθεσίας τῆς ἀπὸ τοῦ 1874, οὐπω δύναται τις νὰ ἐξενέγκῃ κρίσιν ὀριστικὴν, καθ' ὅσον ἡ γενομένη ἐν Ἑλβετίᾳ ἀπόπειρα πρὸς τὸ ἀπ' εὐθείας κυβερνᾶν τυγχάνει ἔτι οὐσα πρόσφατος. Οὐχ ἤττον ὅμως, μέχρι τοῦδε ἤθελέ τις παρακινηθῆ νὰ θεωρήσῃ τὰ δραττόμενα ὡς ἐπικύρωσιν τῆς ἐμβριθοῦς ταύτης τοῦ Tocqueville ῥήσεως: «Ἡ ἀκρα δημοκρατία προλαμβάνει τὰ κακὰ τῆς δημοκρατίας».

Νῦν συμπεραίνομεν· ἐπειράθην νὰ ἐπιδείξω ὅτι ἐν ταῖς μάλλον δημοκρατικαῖς τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς χώραις, ἡ φυσικὴ τῶν θεσμῶν ἀνέλιξις εἶχε φέροι τῇ κυβερνήσει τοῦ λαοῦ κωλύματά τινα, ἐν ταῖς Ἑν. Πολιτεῖαις ἀπαντῶντα εἰς τὴν παντοδυναμίαν τῶν Βουλευτικῶν ἐπιτροπῶν, ἐν Ἑλβετίᾳ δὲ εἰς τὴν ἄμεσον μεσολάβησιν τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ καθολικοῦ ψηφίσματος αὐτοῦ. Μένει νὰ ἐξετάσωμεν μέχρι τίνος βαθμοῦ οἱ λοιποὶ ἐλεύθεροι λαοὶ δύνανται νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων πρὸς βελτίωσιν τοῦ πολιτικοῦ αὐτῶν ὀργανισμοῦ.

Οὐκέτι ἐπῆλθε καιρὸς, κατ' ἐμὴν γνώμην, τοῦ θεωρεῖν εὐδόκιμον τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφηφορίας τοῦ λαοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ζητήματι (le régime plébiscitaire)· οὐδαὶς σκέπτεται περὶ αὐτοῦ, καὶ πρὸς τούτοις δὲν θὰ ἦτο δυνατόν ἀρμοδίως νὰ εἰσαχθῆ ἐν τινι μέτρῳ εἰμὴ παρ' ἔθνεσιν, ἐν οἷς τὰ φῶτά εἰσι τόσῳ γενικῶς διακεχυμένα ὅσῳ ἐν Ἑλβετίᾳ, δηλαδὴ παρὰ τισὶ πολιτεῖαις τῆς Ἀμερικανικῆς Ὁμοσπονδίας, καὶ παρὰ τοῖς τρισὶ Σκανδιναβικοῖς κράτεσιν. Φρονῶ ὅμως ὅτι θὰ ἠδυνάμεθα ἐκ τοῦ διοικητικοῦ τῆς Β. Ἀμερικῆς μηχανισμοῦ ν' ἀρυσθῶμεν ἱκανά, ἰδίᾳ ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν ὀργανισμὸν τῶν βουλευτικῶν ἐπιτροπῶν, τὴν σταθερότητα τῶν ὑπουργείων καὶ τὴν τῆς Γερουσίας ἐπικράτησιν. Εἴπωμεν συντόμως ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν τριῶν τούτων ἀντικειμένων.

Αἱ πολυάριθμοι νομοθετικαὶ συνελεύσεις πανταχοῦ οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν εἰμὴ συναθροίσεις (meetings) ἀνίκανοι αὐταὶ ἑαυταῖς νὰ προπαρασκευάσωσι καλοὺς νόμους, ὅπως δυστυχῶς βλέπομεν συχνότατα τοῦτο. Βεβαίως δυνατόν τὸ ἀναθεῖναι εἰς Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας τὴν φροντίδα τοῦ νὰ παρασκευάζῃ τὰ νομοσχέδια· ἀλλὰ πάντοτε ἡ Βουλὴ, εἰς ἄκρον προσκεκολλημένη εἰς τὰς προνομίας αὐτῆς, τροποποιεῖ αὐτά, ἐνίοτε δὲ ἀνατρέπει τὸ πνεῦμα αὐτῶν δι' ἐπανορθώσεων ἡκι-

στα μεμελετημένων ἢ καὶ αὐτοσχεδίων. Ὅθεν, ἀριστον τὸ συνάγειν ἐν διαρκείᾳ ἐπιτροπαῖς τοὺς βουλευτάς, οἵτινες εἰδικῶς ἐσπούδασάν ζητήματά τινα, καὶ τὸ πέμπειν αὐτοῖς πρὸς ἐξέλεξιν πάντα τὰ σχετικὰ νομοσχέδια. Καλὸν μάλιστα θὰ ἦτο νὰ ὑπάρχωσι τόσαι ἐπιτροπαὶ ὅσων διαφόρων ζητημάτων μέλλει νὰ ἐπιληφθῆ κατὰ τὴν περιόδον ἡ Βουλὴ, ἵνα ἐφαρμοσθῆ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῶν νόμων ἡ ἀρχὴ τῆς διαιρέσεως τῆς ἐργασίας, τόσῳ λυσιτελῆς εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ πλοῦτου. Πλὴν αἱ ἐπιτροπαὶ δέον νὰ μὴ ἐκλέγωνται, ὡς ἐν Ἀμερικῇ, ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Βουλῆς, ἀλλ' ὑπ' αὐτῆς τῆς Βουλῆς, καὶ νὰ μὴ ἔχωσι τὸ δικαίωμα τοῦ καταπνίγειν τὰς συζητήσεις.

Ἐν τῶν χειρίστων μειονεκτημάτων τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος εἶναι ἡ λίαν συχνὴ μεταβολὴ ὑπουργείων. Ἀδύνατον εἶναι νὰ εὐρεθῆ κατ' ἔτος νέον προσωπικὸν ἱκανὸν διὰ τοὺς διαφόρους κλάδους τῆς διοικήσεως. Χαρτοφυλάκιον ἐμπιστεύεται εἰς ἄνδρα εἰδήμονα, μόλις ἔλαβε γνώσιν τῶν καθηκόντων του καὶ ἤδη ἀναγκάζεται νὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ· συνεχῆς διάνοιά ἐστὶν ἀδύνατος· οὐχ ἤττον δὲ ἐστὶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα διὰ τινὰς δημοσίας λειτουργίας, ὡς ἡ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῶν στρατιωτικῶν κλπ. Ἐν ταῖς Ἑν. Πολιτεῖαις οἱ ὑπουργοὶ φυλάττουσι τὴν θέσιν ἐπὶ τετραετίαν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπὶ ὀκταετίαν, ὅταν ὁ αὐτὸς Πρόεδρος πάλιν ἐκλεχθῆ. Ἐν τούτῳ τῷ διαστήματι δύνανται ν' ἀφιερῶσιν ὀλοψύχως εἰς τὰ τῆς ὑπηρεσίας τῶν δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἀενάως νὰ μάχωνται ἵνα διατηρήσωσι τὴν πλειονοψηφίαν. Καθόσον δὲ ἡ πρόοδος τῆς δημοκρατίας καταστήσει ἀστατώτερον τὸ πολιτικόν, οὕτως εἰπεῖν, ἕδαφος, τὸ ἀσθενὲς τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως γενήσεται, ἐὰν ἐγκαίρως μὴ ληφθῆ πρόνοια, πασιφανέστερον καὶ κινδυνωδέστερον. Ἡ μόνη θεραπεία διὰ δημοκρατίαν εἶναι τὸ ἔχειν, ὡς ἐν τῇ Β. Ἀμερικῇ, ὑπουργεῖον ἀπηλλαγμένον τῆς ἀμέσου ἐπηρείας τε καὶ ἐπενεργείας τῆς Βουλῆς, ἢ τοῦλάχιστον τὸ ἐμπιστεύεσθαι τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑπουργείων, ἄτινα ἀφεύκτως ἀπαιτοῦσι σειρὰν παραδόσεων, εἰς ἄνδρας ἐκλεγομένους ὑπὸ τῆς Βουλῆς χάριν τῶν εἰδικῶν γνώσεων αὐτῶν, καὶ οἵτινες δὲν θὰ εἶναι ὑπόχρεοι νὰ παραιτηθῶσιν ὅταν πίπτῃ τὸ ὑπουργεῖον. Οὕτω ἐν ταῖς Ἑν. Πολιτεῖαις ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις, τὸ σπουδαιότατον τοῦτο λειτουργήμα ἐμπιστεύεται εἰς ἐπιστάτας ἐκλεγομένους ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ πολλάκις διατηροῦντας τὴν θέσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

Ὅ,τι προσέτι ἔπρεπε ν' ἀρυσθῶμεν ἐκ τῶν Ἀμερικανῶν εἶναι ἡ ἐξησφαλισμένη τῆς Γερουσίας ἰσχὺς. Ὅσῳ δημοκρατικώτερα καθίσταται ἡ Κυβέρνησις, τόσῳ ἀναγκαιότερον εἶναι ὅπως ἐν αὐτῇ φυλάσ-

σηται θέσις εἰς ὄσους ἡ χώρα κέκτηται ἀνδρας πεπαιδευμένους, συνετούς, ἐμπείρους, ἰκανοὺς νὰ διδῶσιν, ὅ,τι εἶναι ἀληθῶς ὠφέλιμον εἰς τὸ ἔθνος. Τῇ ἐπιστήμῃ ὀφείλομεν πάσας τὰς οικονομικὰς ἡμῶν προόδους, διὰ τί νὰ μὴ ζητήσωμεν παρ' αὐτῆς ὡσαύτως τὴν πολιτικὴν ἡμῶν ἐπίδοσιν; Ἡ ἄνω Βουλὴ δὲν πρέπει ν' ἀντιπροσωπεύῃ ἰδίως ὅ,τι ὀνομάζεται συντηρητικαὶ ἀρχαί, ἀλλῶς ἡ ἰσχὺς αὐτῆς θὰ ἦναι ἀσθενής, καὶ τὸ τοῦ veto δικαίωμα φρουδόν, ὡς κατήντησεν ἐν Ἀγγλίᾳ. Εἶναι ζήτημα, ὅπερ πρό τινος σαφέστατα ἐξηγήθη ὑπὸ τοῦ μαρκησιῦ Ἀλφιέρη, ἀντιπροέδρου τῆς Γερουσίας τῆς Ἰταλίας, καὶ ὑπὸ τοῦ κόμητος Rosebery, ἐνὸς τῶν σοφωτέρων μελῶν τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων. Τὸ συναγαγεῖν ἐν τῇ Βουλῇ τοὺς σημαντικωτέρους γαιοκτῆμονας χώρας τινὸς καὶ δοῦναι αὐτοῖς ῥητὴν ἐντολὴν τοῦ ἀνθίστασθαι πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ λαοῦ, εἶναι ἐν τῇ ἐποχῇ, ἐν ἣ εἰσερχόμεθα, ἴσον τῷ ἐτοιμάζειν τοὺς πίνακας τῶν προγραφῶν καὶ τῶν δημεύσεων. Ἡ ἄνω Βουλὴ ἔπρεπε νὰ ᾗ πλατέως ἀνοικτὴ εἰς ὅλα τὰ φρονήματα καὶ νὰ δέχεται ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τοὺς ἐξοχωτέρους ἀντιπροσώπους παντὸς κόμματος, καὶ αὐτῶν τῶν μᾶλλον ὑπερβολικῶν. Ἡ γαλλικὴ Γερουσία εἶναι σήμερον ἴσως ἡ συνέλευσις ἢ μεῖζον προσεγγίζουσα εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦτο. Εἶναι κατάδηλον ὅτι ἡ ἐκλογὴ τῶν γερουσιαστῶν δὲν πρέπει ν' ἀνατεθῇ εἰς τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, ἀμέσως ἐκπεφρασμένην. Δύναται ν' ἀνατεθῇ ἐν μέρει εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἀντιπροσώπων, ἀλλ' ἀναγκαίως μετὰ τοῦ ἀξιώματος τῆς ἀναλόγου ἀντιπροσωπείας, ἐν μέρει δὲ εἰς ὁμάδας ἢ σωματεῖα ἤδη ὑφιστάμενα, ὡς τὸ Πανεπιστήμιον, τὰς Ἀκαδημίας, τὰ ἐμπορικὰ ἐπιμελητήρια, τὸν στρατόν, τὸν στόλον, τὸν δικηγορικὸν σύλλογον, τὰς συνδικίας τῶν διαφόρων συντεχνιῶν. Ἐν ταῖς μελέταις αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων συνταγμάτων, ὁ Sismondi ἐκθειάζει τὸ σύστημα τοῦτο τῆς ἀντιπροσωπείας, ὃν ἐν χρήσει ἐν ταῖς κοινότησι κατὰ τὸν μεσαιῶνα, καὶ ὁ κ. Α. Ρένης ἀνέπτυξε τὴν ἰδέαν ταύτην ἐν συγγράμματι λίαν διδακτικῷ ἐπιγραφομένῳ «Ἡ Δημοκρατία καὶ τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα» (La Démocratie et le Régime Parlementaire). Ἐν ταῖς Ἡν. Πολιτείαις ὁ πρόεδρος δὲν δύναται νὰ συνάψῃ συνθήκην εἰμῇ αὐτῆς γνώμη καὶ τῆς συναίνεσις τῆς Γερουσίας. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι πᾶν ἀφορῶν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ὑπάγεται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἄνω Βουλῆς. Δὲν ἄπτεται τοιούτων λεπτῶν ζητημάτων, εἰμῇ μετὰ πλείστης ὄσης ἐπιφυλάξεως, καὶ δὲν συζητεῖ τὰς συνθήκας εἰμῇ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Οὕτω ἀποφεύγονται αἱ ἐπερωτήσεις τῶν βουλευτῶν καὶ ἡ ἐπέμ-

βασίς, πολλάκις ἄτοπος, ἐνίοτε καὶ ἐπικίνδυνος, τοῦ τύπου καὶ τῆς κοινῆς γνώμης εἰς ἄκρον διεγερμένων, καὶ δυναμένων νὰ ὠθήσωσι τὴν χώραν εἰς τὰς ὀλεθριωτάτας ἀποφάσεις.

Ἐν τισι χώραις ἡ δημοκρατία, ἀπόρροια τῆς φυσικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀναπτύξεως, συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς εὐζωίας, ὅπερ εἶναι καὶ ὁ σκοπός, δι' ὃν ὑπάρχει συντεταγμένον τὸ κράτος. Πλὴν, οὐδεμία κυβέρνησις, καὶ κατὰ τοῦτο ἡ Δημοκρατία δὲν ἐξαιρεῖται, δύναται νὰ παραβλέψῃ τὴν σωφροσύνην, νὰ μὴ ἔχῃ χρεῖαν εἰδικῶν γνώσεων, προνοίας καὶ συστηματικῆς συνεπειᾶς· ἐπειδὴ δὲν συνήθως δὲν χορηγεῖ ἡ καθολικὴ ψηφοφορία τὰ σπουδαῖα ταῦτα πρὸςόντα, παρ' ἄλλου μέσου δέον νὰ ζητήσωμεν ταῦτα.

Ἐν Μασσαλίᾳ, κατὰ Μάρτιον 1887.

Στέφ. Α. Βλαστός.

ἐκ τοῦ γαλλικοῦ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ

ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΚΕΤΟΦΥΛΑΚΟΣ ΠΑΛΑΣΙΟΥ ΓΡΑΦΕΝΤΩΝ

Τὴν ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς πατμιακῆς βιβλιοθήκης σωζομένην ἀνέκδοτον ἐπιστολὴν τοῦ μητροπολίτου Γάζης Παΐσιου τοῦ Λιγαριδίου πρὸς τὸν πρωτοσύγκελλον Κοσμᾶν ἐκδιδόντες ἐν σελ. 477 τοῦ προηγουμένου Ι' τόμου τοῦ παρόντος περιοδικοῦ, διελάβομεν τινα ὡς ἐν προλόγῳ εἰς τὸν βίον τοῦ ἐν λογίοις ἐπισήμου τούτου ἀνδρὸς ἀναφερόμενα, προσθέντες καὶ ὅσα περὶ τε τοῦ πρὸς ὃν ἡ Ἐπιστολὴ ἐπιγράφεται καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ μνημονευομένου Παλασίου ἦσαν ἐν γνώσει ἡμῶν, παρενείραντες δὲ καὶ μαρτυρίαν ἐκ τῆς Δημοτηρίου τοῦ Προκοπίου: *Ἐπιτετμημένης ἀπαριθμήσεως τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα¹ αἰῶνα λογίων Γραικῶν, καὶ περὶ τινῶν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι² ἀρθούτων, καθ' ἣν ὁ Παλάσιος «συγγράμματα οὐ κατέλιπεν, ἐραστὴς ὢν τῆς σιωπῆς».* Ἄλλ' ὅτι διέλαθεν ὅλως τὴν μνήμην ἡμῶν, τοῦτο ἐρ-

¹ Τουτέστι τὸν ΙΖ'.

² Ἐγραψεν ὁ Προκοπίου τῷ 1721.

χόμεθα νῦν νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα εἰς ἀπόδειξιν ὅτι κατέλιπε συγγράμματα.

Ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς πατριαρχῆς βιβλιοθήκης ὑπάρχει τεῦχος σχήματος ὀγδόου μικροῦ, ἐκ φύλλων 650 συγκεείμενον, γεγραμμένον δὲ περὶ τὰ τέλη Ἰωσὺς τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἀριθμὸν ΥΙΒ' φέρον, ὅπερ περιέχει σύγγραμμα τοῦ Παλασίου τοιάνδε ἐπιγραφὴν ἔχον: **Μεταφυσικὴ Παλασίου [οὔτω] Πελοποννησίου πρὸς Πολύδωρον κομψῶς ἐν ἀπλότητι.** Ἀρχεται δὲ οὔτω: *Μεταφυσικὴ ἐστὶ σοφία πρώτη, καὶ φιλοσοφία θεωροῦσα τὸ ὄν ἢ ὄν καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ καθ' αὐτὸ κτλ.* Πάσας δὲ τὰς δεξιόθεν σελίδας τῶν φύλλων ἀγράφους παρέλιπεν ὁ ἀντιγραφεὺς πρὸς ἀντιγραφὴν τῆς τοῦ συγγράμματος ἰταλιστὶ μεταγλωττίσεως, ἣτις μόνον μέχρι τοῦ 12ου φύλλου ἐξικνεῖται. Τίς δ' ὁ Πολύδωρος οὗτος ἀγνοοῦμεν· ἀλλ' Ἰωσὺς ἦν τις τῶν ἐαυτοῦ ὁμιλητῶν ἢ ἐταίρων.

Ἄλλὰ καὶ ἕτερον τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς πονημάτιον εὑρηται ἐν τῇ εἰρημένῃ βιβλιοθήκῃ ἀριθμὸν φέρον ΧΝ', καθ' ἃ ἀνεκοινώσατό μοι ὁ πεφιλημένος βιβλιοφύλαξ αὐτῆς Ἱερόθεος. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο σχήματος ὀγδόου, ἐκ φύλλων 42 συγκεείμενον, περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος γεγραμμένον ὑπ' ἀμαθοῦς ἀντιγραφῆως, καὶ ἐλλιπὲς περὶ τὸ τέλος. Ἐπιγράφεται δέ: **Ἀπόκρισις μικρὰ τοῦ μεγάλου ῥήτορος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Μπαλασίου πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας ποῦ δεῖ τίθεσθαι τὴν μερίδα τῆς Παναγίας ἐν τῇ ἀγίᾳ προσκομιδῇ.** Ἐκ τούτου ἄρα φαίνεται μέγας ῥήτωρ χρηματίας πρὶν ἢ λάβῃ τὸν ἀνώτερον βαθμὸν τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος. Ἀφορμὴν δὲ παρέσχεν αὐτῷ πρὸς σύνταξιν τοῦ πονηματίου τούτου, ὡς ἂν τις εἰκάσειεν, ἢ ἐν τῷ ἀγιωνύμῳ ὄρει τοῦ Ἄθω ἀναφυσίσα κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἔρις περὶ τοῦ εἰ δεῖ τίθεσθαι δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ τὴν μερίδα τῆς Παναγίας κατὰ τὴν προσκομιδὴν τοῦ ἀγίου ἄρτου, ἔρις προκαλέσασα τὴν πρὸς τοὺς ἡγουμένους τῶν Ἀθωιτικῶν μονῶν πατριαρχικὴν Ἐπιστολὴν Παρθενίου Δ' τοῦ Μογιλάλου, κατὰ Μάϊον τοῦ 1667 ἐκδοθεῖσαν, δι' ἧς προὔτρέπετο αὐτοὺς εἰς ἀστασίαστον ἀγάπην καὶ πνευματικὴν διάθεσιν, καὶ εἰς ὀλοσχερῆ τοῦ σκανδάλου ἐκρίζωσιν.² Καὶ ταύτης δὲ τῆς Ἐπιστολῆς συντά-

¹ Σώζεται αὕτη καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις κοινοῦ τοῦ παναγίου Τάφου καὶ ἐν τῇ τῆς ἐν Σμύρνῃ εὐαγγελικῆς σχολῆς.

² Ἴδε τὰ περὶ τούτου πλατύτερον ἱστορούμενα ἐν τῇ καλλίστῃ τοῦ φίλου Γεδεῶν πραγματείᾳ τῇ ἐπιγεγραμμένῃ: Ὁ Ἄθως, σελ. 150. Παράβαλε δὲ καὶ Ἐκκλησιαστ. Ἀληθ. τόμ. Γ', σελ. 596 ἐφ.

κτης ἐστὶ πιθανώτατα αὐτὸς οὗτος ὁ Παλάσιος. Καὶ φαίνεται ἄρα ὅτι αἱ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαι συγγράφαι τοῦ Παλασίου ἐλάνθανεν ἔτι τὸν Προκοπίου ὅτε τὴν ἐαυτοῦ συνέταττεν Ἀπαρίθμησιν.

Ἰ. Σακελίων.

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΠΙ ΤΩΙ ΘΑΝΑΤΩΙ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

(1833)

Μεταξὺ τῶν παρ' ἐμοὶ εὐρισκομένων ἐγγράφων ὧν τὰ πλεῖστα ἀφορῶσι τὰ πρῶτα τῆς Ἐρμουπόλεως ἔτη, εὑρον φάκελλον περὶ μνημοσύνου τελεσθέντος ἐνταῦθα ἐν τῷ ναφ' τῆς Μεταμορφώσεως ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ, τῶν ὁποίων πέμπω ἡμῖν ἀντίγραφον ὅπως δημοσιευθῶσιν ἐν τῷ ὑμετέρῳ περιοδικῷ.

Τὸ ὡς εἴρηται μνημόσυνον ἐτελέσθη τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν συμπατριωτῶν τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ Κ. Γλαράκη καὶ Μ. Πετροκοκκίνου αἰτησαμένων τῶν συμμετόχων τῶν Ἐρμουπολιτῶν, διὰ τῆς ἀπὸ Ἀμαΐου 1832 χειρογράφου προσκλήσεως αὐτῶν, ἐχούσης ὡς ἑξῆς.

«*Συνάδελφοι Ἐρμουπολίται.*

«Ὁ σοφὸς καὶ ἐνάρετος Κοραῆς, ὁ κατ' ἐξοχὴν φίλος καὶ εὐεργέτης τοῦ ἔθνους, ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος εἰς Παρισίους.

«Πρόκειται λόγος νὰ ἐορτάσωμεν τὴν κηδείαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἐπαρκοῦντες εἰς τὴν ἀναγκαιοῦσαν δαπάνην δι' ἐκουσίου χρηματικῆς συνδρομῆς.

«Ὅστις θέλει νὰ μεθέξῃ τοῦ ἔργου, προσκαλεῖται νὰ καταγράψῃ τὸ ὄνομά του κάτωθεν, σημειῶν καὶ τὸ ποσὸν τῆς προαιρετικῆς χορηγίας.

«Τὰ περισσευθέντα τυχὸν χρήματα θέλουσι χρησιμεύσει εἰς ἀγορὰν τῆς εἰκόνης καὶ βιβλίων τοῦ ἀειμνήστου γέροντος, καὶ νὰ ἀφιερωθῶσιν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς κοινότητός μας εἰς τύπον καὶ ὠφέλειαν τῆς νεολαίας».

Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρας τὴν πρώτην Μαΐου 1833.

Τὸ μνημόσυνον ἐτελέσθη τῇ 10 Ἰουλίου 1833, ὡς ἀναφέρει ὁ ἀπὸ

15 Ιουλίου 1833 λογαριασμός του ταμίου της επιτροπής Μιχαήλ Πετροκοκκίνου, εν τῷ ὁποίῳ συμπεριλαμβάνονται καὶ δραχ. 31,25 ἀντίτιμον δύο σωμάτων Ἀτάκτων Κοραῆ δοθέντων διὰ τοὺς κόπους εἰς τοὺς διδασκάλους Ι. Ξενοφωντίδην καὶ Ἐμμαν. Μαγκάκην ἐπιστατήσαντας κατὰ τὴν τελετὴν, καὶ δραχμαὶ ἐξ πληρωθεῖσαι εἰς τὸν «*Ματθαῖον, διάκονον τῆς Μεταμορφώσεως δι' ἐν συνὶ κόλυβα*». Ἀντιγράφομεν δὲ τὸ τελευταῖον τοῦτο, διότι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος διάκονος ζῆ εἰσέτι, καὶ εἶναι ὁ πανοσιώτατος πρωτοσύγγελος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Σύρου καὶ Τήνου.

Ἐν ἄλλῃ ἐπίσης σημειῶσαι ἀναφέρεται ὅτι μόνοι οἱ Ἰω. καὶ Θ. Ῥάλλης προσέφερον δωρεὰν πυρίτιδα, ἀξίας δραχμῶν 23.44· ἐκονονοβόλησαν δὲ ἀμισθὶ τὸ βρῖκιον «*Μιλτιάδης*» τοῦ Ζαχαρίας Α. Μαναιμάτη, τὸ πλοῖον «*Ὅθων*» τοῦ Ἰω. Π. Σουσοῦρη καὶ ἡ γολέτα «*Ἀθηνᾶ*» τοῦ Ἀναστασίου Χαλκίτη.

Τὸ ὑπολειφθὲν δὲ ποσὸν ἐκ τῶν εἰσπραχθέντων ἐστάλη ὑπὸ τῆς ἀναλαβούσης τὴν τέλεσιν τοῦ μνημοσύνου ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν «*Ἐφορείαν τῶν διατακτικῶν καταστημάτων τῆς Κοινοῦτητος*» διὰ τοῦ ὡς ἐφεξῆς ἐγγράφου.

«*Πρὸς τὴν Ἐφορείαν τῶν διδασκτικῶν καταστημάτων τῆς Κοινοῦτητος.*

Κύριοι!

Ἐγκλείεται εἰς ταύτην ἡ ἰδίᾳ πρόσκλησις περὶ συνδρομῆς τῶν πολιτῶν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς κηδείας τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ τὴν ἀ' παρελθόντος Μαΐου. Κατὰ ταύτην τὰ περισσευθέντα τυχόν χρήματα, ἀφιερώνονται εἰς ἀγορὰν βιβλίων τοῦ σοφοῦ γέροντος διὰ τὴν βιβλιοθήκην τῆς ὁποίας ἐφορεύετε σχολῆς.

Ἀπὸ τὸ ἄθροισμα ὅλον τῆς συνδρομῆς παρατηρεῖτε ὅτι ἡ ποσότης ὅλη συμποσοῦται ἀπὸ δραχμᾶς τετρακοσίας εἴκοσι δύο καὶ εἴκοσιν ἐννέα λεπτά, ἀρ. 422.29· ἐξ αὐτῶν ἀνηλώθησαν εἰς τὴν κηδείαν δραχμαὶ 363.05 κατὰ τὸν ἔγκλειστον λογαριασμόν· ὥστε δραχμαὶ 59.24 εἶναι τὸ περίσσευμα.

Τὴν ποσότητα ταύτην τῶν δραχ. 59.24 λάβετε παρὰ τοῦ κομιστοῦ κ. Μιχαήλ Πετροκοκκίνου καὶ δώσατέ του τὴν ἀνήκουσαν ἀπόδειξιν, φροντίζοντες ὑμεῖς, διὰ νὰ ἐκπληρωθῇ τῶν συνδραμόντων πολιτῶν ἡ ἐπιθυμία.

Τὸ κενοτάφιον ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὡς κειμήλιον τοῦ Ναοῦ.

Ἐν Ἐρμούπολει Σύρας, τὴν 15 Ἰουλίου 1883.

Κωνσταντῖνος Γλαράκης, Ζ. Α. Βούρος, Α. Βουτζινᾶς, Γ. Γιουρ-

δῆς, Γ. Πετρίτζης, Γ. Καραγιαννάκης, Α. Λαδόπουλος, Λουκάς Ῥάλλης, Ν. Ταρποκτζῆς, Γ. Ψύχας, Δ. Μιαούλης καὶ ἄλλοι τινές».

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

«Γ. Σαχίνης δρ. 6—, Π. Μαυρογορδάτος δρ. 5—, Π. Νεγρεπόντης δρ. 5—, Α. Γαλάτης δρ. 6—, Οἱ ἔφοροι τοῦ φιλελλην. παιδαγωγείου δρ. 24—, Θ. Παλαιολόγος δρ. 5—, Λουκάς Ῥάλλης δρ. 6—, Θ. Ἄμοιρος δρ. 8—, Δημ. Μιαούλης δρ. 10—, Ν. Ταρποκτσῆς δρ. 5—, Ν. Πρασακάκης δρ. 5—, Θ. Ξένος δρ. 5—, Γ. Καραγιαννάκης δρ. 5—, Ἰωάν. Κασαβέτης δρ. 2—, καὶ ἄλλοι πολλοί, ὧν αἱ ὑπογραφαὶ δυσανάγνωστοι».

Τὰ πρωτότυπα τῶν ἄνω ἐγγράφων εὑρηνται παρ' ἐμοί, ἀποσταλῆσονται δὲ πρὸς τὴν Ἐθνολογικὴν καὶ Ἱστορικὴν Ἐταιρείαν Ἀθηνῶν

Ἐν Ἐρμούπολει 20 Ὀκτωβρίου 1887.

A. K. X.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Νοέμβριος 1887.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Συνεκροτήθη ἡ τακτικὴ συνεδρία τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου.

Ἦρξαντο τὰ ἀναγνώσματα τοῦ Συλλόγου τὴν 13 Νοεμβρίου· ὡμίλησαν δὲ κατὰ τὸν λήξαντα μῆνα οἱ ἐξῆς·

Ὁ κ. Δ. Βικέλας ἀντεπιστέλλον μέλος *περὶ βιβλίων καὶ περὶ τῆς ἔξεως τοῦ ἀναγιγώσκειν.*

Ὁ κ. Ἰω. Πολέμης τακτικὸν μέλος ἀνέγνω *στίχους διὰ τὰς Κυρίας.*

Ὁ κ. Α. Διομήδης Κυριακὸς *περὶ Φαρμακίδου.*

Ὁ ταμίας τοῦ Συλλόγου ὑπέβαλε κατὰ τὴν τελευταίαν συνεδρίαν τὸν ἀπολογισμὸν τῶν κατὰ τὸ λήξαν ἔτος εἰσπραξέων καὶ δαπανῶν τοῦ ταμείου. Κατὰ τοῦτον τὰ μὲν ἔσοδα προϋπολογίσθησαν εἰς δρ. 14960, καὶ τὰ ἔξοδα εἰς Δρ. 15270 ἀπομείναντος οὕτω ἑλλείμμαματος ἐκ δρ. 310, ἀντὶ τούτου ὅμως ἐπραγματοποιήθησαν ἔσοδα

δρ. 28547.50 και έγινοντο δαπάναι δρ. 24757.70 ἀπομείναντος περισσεύματος ἐκ δρ. 3789.80. Ἀφαιρουμένων ὅμως τῶν ἐκ τοῦ ταμειτηρίου εἰσπράξεων και δαπανῶν αἰτινες περιλαμβάνονται εἰς τὸν ἀπολογισμὸν τὸ καθαρὸν περισσευμα ἀνέρχεται εἰς δρ. 2411.65.

Ἡ ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν κκ. Κ. Φάραγγα, Ν. Κουρῆ και Γ. Χαλκιοπούλου ὑπέβαλε διὰ τοῦ τελευταίου τοῦ και εἰσηγητοῦ τὴν ἐκθεσιν αὐτῆς. Τὸ συμπέρασμα τῆς ἐκθέσεως μαρτυροῦσης ὅτι καλῶς ἐγένετο πᾶσα ἡ διαχειρισις και ὅτι ἐν πᾶσι διωκῆθη καλῶς ὁ Σύλλογος ἔχει ὡς ἐξῆς.

«Κοινοποιούντες ὑμῖν τὸ λίαν εὐχάριστον τοῦτο ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τῶν μελῶν τῆς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος διοικήσεως τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ἐφορείας ὡς και τῶν μελῶν τῆς κοσμητείας τῆς Σχολῆς καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν ὅπως προτεινωμεν ὁ Σύλλογος ν' ἀπονεύμῃ αὐτοῖς τὸν προσήκοντα ἔπαινον ἐπὶ τῇ μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐκπληρώσει τῶν ἀνατεθέντων αὐτοῖς καθηκόντων».

Ὁ Σύλλογος συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν κ.κ. Ν. Δαμασκηνοῦ, Ἰγν. Μοσχάκη, Σπυρ. Λάμπρου, Α. Μαρινοπούλου και Γ. Χαλκιοπούλου ἵνα σκεφθῆ και ἀποφασίσῃ ἐπὶ τῆς προτάσεως τῆς κοσμητείας τῆς Σχολῆς Σύρου πρὸς χειραφέτησιν ἀπὸ τοῦ Συλλόγου τῆς αὐτόθι σχολῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν.

Ἐξελέχθησαν μέλη τακτικὰ πάρεδρα τοῦ Συλλόγου οἱ κκ. Α. Παπαπάνος, Ι. Ραΐσης, Β. Ἀντωνόπουλος, Α. Κουτσογιάννης, Μ. Μίνδлер δικηγόρος και Κ. Βεργωτῆς μηχανικός, ἀντεπιστέλλον ἐν Νεαπόλει ὁ κ. Σανσὸν ἰατρός και Ν. Σταΐκος ὑποπρόξενος ἐν Ρουτσουκίῳ και ἐπίτιμος ὁ κ. Δ. Βασιλείου.

